

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

Greta Martinkutė

Studijų programos *Lietuvių kalbotyra*
II kurso studentė

**VINCO KRĖVĖS APSAKYMŲ „SILKĖS“ IR „ŽMONĄ PAMOKĖ“
LOKACIJA**

Baigiamasis magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Šiauliai, 2015

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

TVIRTINU

Katedros vedėja
doc. dr. Jolanta Vaskelienė

.....

2015-05-28

(Parašas)

(data)

VINCO KRĖVĖS APSAKYMŲ „SILKĖS“ IR „ŽMONĄ PAMOKĖ“ LOKACIJA

Baigiamasis magistro darbas

Darbo autorius
Greta Martinkutė

.....

Vardas ir pavardė

Patvirtinu, kad šis darbas yra savarankiškas

2015-05-28

.....

(Parašas)

.....

(data)

Katedros administratorė
Irma Jurgaitytė

.....

(Parašas)

.....

(data)

Šiauliai, 2015

TURINYS

ĮVADAS	4
1. TEKSTO TIPAI.....	6
1.1. Pasakojimas	6
1.2. Aprašymas	7
1.3. Samprotavimas.....	7
2. LOKACIJOS SAMPRATA.....	9
2.1. Kūrinių veikėjai	9
2.2. Kūrinių erdvė ir laikas	10
3. V. KRĖVĖS APSAKYMO „SILKĖS“ LOKACIJA.....	12
3.1. Apsakymo „Silkės“ veikėjai	12
3.1.1. Vyrų įvardijimai apsakyme „Silkės“	12
3.1.2. Moterų įvardijimai apsakyme „Silkės“	20
3.2. Apsakymo „Silkės“ erdvė.....	24
3.3. Apsakymo „Silkės“ laikas	29
4. V. KRĖVĖS APSAKYMO „ŽMONĄ PAMOKĖ“ LOKACIJA.....	32
4.1. Apsakymo „Žmoną pamokė“ veikėjai	32
4.1.1. Vyrų įvardijimai apsakyme „Žmoną pamokė“	32
4.1.2. Moterų įvardijimai apsakyme „Žmoną pamokė“	39
4.2. Apsakymo „Žmoną pamokė“ erdvė	43
4.3. Apsakymo „Žmoną pamokė“ laikas	46
IŠVADOS	49
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	51
SANTRAUKA	55
SUMMARY	56
PRIEDAS	57

IVADAS

Valerijos Ramonaitės (2000, 4) teigimu, grožinė literatūra yra žodžio menas, kurio vaizdavimo objektas – žmogaus gyvenimas ir jo dvasios pasaulis, t. y. kiekvieną rašytojo kūrinį galima laikyti atskiru pasauliu, sudarytu iš vaizduojamų žmonių (jų santykių, poelgių ir t. t.). Saulius Žukas (2001, 99) antrina V. Ramonaitei tvirtindamas, kad literatūros kūrinys viskas vienaip ar kitaip susijęs su personažais, erdvės ir laiko figūromis. Reikšminga ir Vandos Zaborskaitės (1982, 24–25) mintis, kad literatūroje vaizduojamas pasaulis yra objektyvios tikrovės duomenys, kuriuos subjektyviai suvokia ir perkuria autorius, kitaip tariant, rašytojas kuria savąją pasaulio viziją. Taigi kūrinys vaizduojamas pasaulis (veikėjai, erdvė, laikas ir t. t.) priklauso nuo rašytojo tikslų ar siekių.

Vincas Krėvė – XX a. I-os pusės lietuvių prozininkas. Andriaus Baltunės (2003, 14) teigimu, V. Krėvė yra vientisas rašytojas, kurio kūrybos centre yra stiprios asmenybės, galinčios ne tik aukotis dėl kitų, bet ir mesti iššūkį stipresniems už save; rašytojas pirmasis lietuvių literatūroje pavaizdavo individą, suabejojusį visuomeniniais idealais ir susitelkusį į savo problemas.

Darbo objektas – Vinco Krėvės apsakymai „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ (*Rinkiniai raštai III*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 49–65, 65–76). Analizei išrinkti tekstų fragmentai, kurie apibūdina kūrinio lokaciją – veikėjus, erdvę ir laiką.

Darbo aktualumas. Kūrinių lokacija yra mažai tyrinėta. Pavyzdžiui, Jolanta Vaskelienė (2011, 2012) yra aptarusi Antano Vaičiulaičio ir Mariaus Katiliškio novelių tris lokacijos elementus, Daiva Juozaitytė (2013) taip pat analizavo A. Vaičiulaičio novelės lokaciją, Aelita Kensminienė (2009, 2010) yra detalios aptarusi vaizduojamą mįslių laiką ir erdvę, ją sudarančius motyvus bei pagrindines erdvės kūrimo ypatybes. Vinco Krėvės kūryba analizuota įvairiais aspektais. Vienas geriausių literatūros tyrinėtojų ir kritikų Albertas Zalatorius (2003) yra parašęs monografiją apie Vincą Krėvę, kurioje rašytojo kūryba nagrinėjama genezės, struktūros ir vertės aspektais. Rašytojo biografija, kai kurių tekstų atsiradimo aplinkybės ir jų būdingiausi bruožai aptarti Petronėlės Česnulevičiūtės (1982) ir Andriaus Baltunės (2003) knygose. Reikia paminėti Juozo Laurušo sudarytą rinkinį *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje* (1983), kuriame sudėti reikšmingiausi to meto straipsniai ir recenzijos apie V. Krėvės kūrybinį palikimą. Pasirinkta darbo tema aktuali, nes, nepaisant paminėtų ir neįvardytų straipsnių, recenzijų ar kitokio pobūdžio medžiagos apie rašytojo kūrybą, nė vienas kritikas ar tyrinėtojas nėra detalios nagrinėjęs Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ lokacijos.

Darbo tikslas – išanalizuoti Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ lokaciją: aptarti, kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojamas laikas ir erdvė.

Darbo uždaviniai:

1. Trumpai aptarti teksto tipus ir teorinius lokacijos aspektus
2. Išrinkti tekstų fragmentus iš Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“, kuriuose vaizduojami veikėjai, erdvė ir laikas.
3. Suklasifikuoti ir išanalizuoti veikėjų įvardijimus.
4. Aptarti, kaip vaizduojama apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ erdvė.
5. Išanalizuoti, kaip apsakymuose „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ vaizduojamas laikas.

Darbo metodai: aprašomasis, interpretacijos, analizės ir lyginamasis.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalba, priedas. Įvade akcentuojamas darbo objektas, tikslas, aptariami uždaviniai, temos aktualumas, darbo metodai. Pirmame skyriuje aptariama teksto tipų klasifikacija. Antrame skyriuje aptariama lokacijos samprata. Trečiame skyriuje pateikta apsakymo „Silkės“ analizė lokacijos (veikėjai, erdvė ir laikas) aspektu. Ketvirtame skyriuje pateikta apsakymo „Žmoną pamokė“ analizė lokacijos apsektu. Pabaigoje pateikiamos išvados, apibendrinančios analizės rezultatus, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalba bei priedas, kuriame pateikti tekstų fragmentai, apibūdinantys apsakymų lokaciją ir apsakymų kopijos, kad matytųsi analizuojamų kūrinių dalių / sakinių kontekstas.

Darbo aprobacija. Su pranešimu dalyvauta bakalaurentų ir magistrantų mokslinių darbų konferencijoje „Studentų darbai-2015“, išspausdintos tezės: Greta Martinkutė, „Vincas Krėvė apsakyme „Silkės“ veikėjai“, *Studentų darbai-2015: bakalaurentų ir magistrantų mokslinių darbų konferencija, skirta 140-osioms Povilo Višinskio gimimo metinėms*: programa ir pranešimų tezės, Vilnius: BMK leidykla, 2015, p. 23–24.

1. TEKSTO TIPAI

Teksto lingvistika – „kalbotyros sritis, tirianti didesnių už sakinį kalbos vienetų sandarą ir sakinių tarpusavio ryšius“ (LKE 2008, 551). Taigi teksto lingvistikos objektas yra tekstas. Jo įvairovę ir skirstymo problematiką aptaria užsienio (pvz., Barthes 1977, 79–125; Rozenbergas 2001, 9–10) ir Lietuvos (pvz., Alaunienė 2001, 13–14; 2009, 5–15; Labutis 2001, 10–13; Sirtautas 2001, 6–9) kalbininkai. Pagal turinio pateikimo tipą įprasta tekstus skirstyti į *pasakojimą*, *aprašymą* ir *samprotavimą* (Labutis 2001, 11), tačiau nagrinėjant konkrečius tekstus dažnai aptinkama tokių, kurie nepriklauso nė vienam iš išvardytų tipų, todėl yra svarbu suvokti visą tekstų tipų įvairovę ir kartu papildyti tradicinę tipologiją (Alaunienė 2001, 13). Darbe remiamasi tradicine lietuvių kalbotyros teksto tipų (*pasakojimas*, *aprašymas*, *samprotavimas*) klasifikacija.

1.1. Pasakojimas

Pasakojimas – „įvykio arba įvykių, kuriuos atlieka veikėjas arba veikėjai, vaizdavimas“ (Vaskelienė 2007, 49). Zitos Nauckūnaitės (2002, 82) teigimu, pasakojime pasakoma, kas atsitiko, turint omeny veiksmą (įvykių grandinę) ir veikėją, kuris tą veiksmą atlieka. Taigi įvykiai ir juos atliekantys personažai yra pagrindiniai, tačiau ne vieninteliai pasakojimo komponentai – veikėjai ir įvykiai yra neatsiejami nuo pasakojimo laiko (kada įvyko) ir vietos (kur įvyko).

Pasakojimas gali būti įvairus: *ilgas*, *išplėtotas*, kitaip tariant, gali sudaryti teksto pagrindą; *trumpas*, *ilustracinis*, naudojamas aprašymo, aiškinimo arba samprotavimo tekstuose teiginiams pagrįsti (Nauckūnaitė 2002, 82). *Literatūros žinyne* (2006, 263–264) nurodoma, kad pasakojimas gali būti *homeriškas* (apie įvykius pasakojama nuosekliai, detalai, išryškinama erdvė ir laikas, apibūdinama veikėjų charakteristika) ir *biblinis* (nesigilinant nei į vietovę, nei į laiką, itin ryškiai vaizduojamas lemtingas įvykis). Z. Nauckūnaitė (2002, 83) laiko sekos atžvilgiu išskyrė keturis būdingus pasakojimo modelius (žr. 2.2. skyrių). Būdinga pasakojimo struktūra – *pradžia*, *eiga* ir *pabaiga* (dar žr. Vaskelienė 2007, 49).

1.2. Aprašymas

Jolantos Vaskelienės (2007, 52) teigimu, aprašymas – gamtos, aplinkos, daiktų ir pan. vaizdavimas. *Literatūros žinyne* (2006, 31) nurodoma, kad meniniuose tekstuose aprašymai dažniausiai pasitelkiami statiškiems elementams (veikėjų ir įvykių aplinkai, veikėjų portretams) pavaizduoti; pagal santykį su kūrinio veiksmu aprašymas gali būti *statiškas* (pertraukiantis veiksmą) ir *dinamiškas* (įterptas į kūrinio įvykį, nestabdant veiksmo). Z. Nauckūnaitė (2001, 91) išskiria daugiau aprašymo rūšių: *dalykinį* (tokiu būdu aprašoma enciklopedijose, techniniuose raštuose, vadovėliuose) ir *meninį* (aprašymo centre – reakcija į tą daiktą, kuris stebimas; kalba gyva, vaizdinga, išraiškingos detalės).

Skiriami 7 vaizdavimo tipai, kuriais, kuriant aprašomąjį tekstą, galima naudotis: 1) *regimosios detalės* (pasitelkiamos vaizduojant judesį, formą ir spalvą); 2) *girdimosios detalės* (apibūdinamas garsas: koks garsas pasigirdo arba į ką jis buvo panašus); 3) *uodžiamosios detalės* (pasakoma, kuo kvepia arba į ką panašus aprašomo dalyko kvapas); 4) *skonio detalės* (nusakomas aprašomo dalyko skonis); 5) *lytėjimo detalės* (perduodamas prisilietimo įspūdis); 6) *kinestezinės detalės* (nusakoma kūno dalių padėtis ir judėjimo kryptis); 7) *organiniai pojūčiai* (su organizmu susijusiais vaizdiniais galima apibūdinti emocijas ar būseną) (žr. Nauckūnaitė 2001, 92–93).

Paprastai aprašoma remiantis erdvės tvarkos principu, nes vaizduojami objektai yra tam tikroje vietoje, kitaip tariant, užima padėtį erdvėje. Aprašyti, kaip kas atrodo, galima žvelgiant: 1) iš kairės į dešinę; 2) iš gilumos į priekį arba iš priekio į gilumą; 3) iš apačios į viršų arba iš viršaus į apačią. Įmanomi ir kitokie aprašymo būdai – išdėstyti medžiagą pagal reikšmingumą (nuo svarbiausios iki mažiau svarbių arba atvirkščiai), detalių rūšį ar chronologinį principą. Akcentuotina, kad aprašymas neturi remtis kuriuo nors vienu aprašymo modeliu – galimos įvairios kombinacijos. Remiantis vaizdavimo modeliais, kūrinyje gali būti aprašoma *aplinka*, *daiktai* ir *žmogus* (žr. Nauckūnaitė 2001, 95–96).

1.3. Samprotavimas

Samprotavimas – tai *aiškinimas* ir *argumentavimas* bei apmąstymai, apibendrinimai ir pan. (Vaskelienė 2007, 54).

Aiškinimo tikslas – suteikti žinių, supažindinti su kuriuo nors dalyku (paaiškinti, ką reiškia kuri sąvoka, kaip kas veikia, kaip padaroma ir pan.). Aiškinimas turi suprantamai išreikšti pagrindinę mintį, pasakančią rašančiojo tikslą ir poziciją. Aiškinant, kaip kas padaryta arba kaip kas nors veikia, atskleidžiama gamybos, veikimo arba taisymo eiga. Aiškinimo esmė – nuosekli tam tikro proceso etapų seka (pirmiausia, po to, tada, paskui). Laiko nuoseklumas aiškinime yra daug svarbesnis nei pasakojant, kitaip tariant, negalima pradėti nei nuo vidurio, nei nuo pabaigos. Yra du eigos aiškinimo būdai: *instrukcija* (dažnai rašoma atskirais punktais liepiamąją nuosaka arba neveikiamosios rūšies dalyvių konstrukcijomis) ir *procesas* (aiškinama nuosekliai, bet be nurodymų). Yra keletas aiškinimo modelių: elementariausias samprotaujamojo teksto išdėstymo principas – *atsakymas į klausimą*, nemaža samprotavimo grandžių yra sudaroma *neigimo–teigimo, žinoma–nežinoma, mažiau reikšminga–reikšmingiausia, teiginys–pavyzdys, lyginimas, priežastis–pasekmė, analizė ir klasifikacija, sąvokos aiškinimas* principais (žr. Nauckūnaitė 2001, 106–119).

„*Argumentavimas* – tai teiginių, vadinamų *tezėmis*, teisingumo įrodymas“ (Vaskelienė 2007, 54). Argumentas – įrodomąją tezę pagrindžiantis teiginys; tezė – teiginys, mintis, kurią stengiamasi perduoti kitam. Logiškas argumentavimas turi tikslą, skaitytojui aiškią pagrindinę mintį, o visi kiti teksto elementai ją pagrindžia ir sustiprina (Nauckūnaitė 2002, 122).

Argumentai gali būti *faktologiniai* (moksliniai, dokumentiniai, statistiniai faktai, ekspertų išvados), *vertinamieji* (pavyzdžiai, autoritetų mintys, lyginimas, analogija, citavimas, aliuzija), o įrodymo būdai – *dedukcija* (nuo bendrų dalykų pereinama prie atskirų) ir *indukcija* (pateikiami faktai ir po to formuluojama išvada) (Nauckūnaitė 2002, 123–124).

2. LOKACIJOS SAMPRATA

V. Ramonaitės (2000, 20,32) teigimu, meninio pasaulio, kuris egzistuoja laike ir erdvėje, centre yra kūrinio veikėjas. Literatūros kūriniai svarbūs komponentai – asmuo, erdvė, laikas – įvardijami vienu terminu *lokacija*. „Lokacijos sąvoką paskelbė bei detalizavo J. Kurylovičius (1968), ją komentavo J. Stepanovas (1975), V. Sirtautas (1982). Tačiau ten daugiau pabrėžiami teoriniai aspektai, o jos ryšiai su tekstu beveik negvildinti. Lokacija (erdvė, laikas, asmenys) tekstui itin aktualūs, nes gerokai praplėstų jo analizę ir interpretaciją“ (Sirtautas 2001, 57). Visus kalbos tekstus, mechanizmus galima surikiuoti pagal lokaciją. Laiko nuorodų ir asmenų įvardijimų dažnai galima rasti kiekviename sakinyje, kiek rečiau tekste nurodoma vieta. Įžvelgiamos glaudžios sąsajos tarp asmens ir vietos nuorodų bei vietos ir laiko (žr. Ten pat, 57). Taigi tam tikra prasme vieta, laikas, asmenys yra neatsiejami vieni nuo kitų.

2.1. Kūrinių veikėjai

Meninio pasaulio centre yra kūrinio veikėjas, kuris gali būti ne tik žmogus, bet ir daiktas, augalas, gyvūnas ar netgi negyvosios gamtos reiškiny. Veikėjų svarba kūrinyje yra nevienoda – vieni fabulai yra reikšmingesni, dalyvaujantys daugelyje kūrinio įvykių, tokie veikėjai vadinami *pagrindiniais*, o kitų vaidmuo nežymus, todėl jie vadinami *nepagrindiniais*, *antraeiliais* ar *šalutiniais*. Veikėjai, pasirodantys tik kai kuriuose kūrinio epizoduose, vadinami *epizodiniais*, o pasirodantys tik masinėse scenose – *statiniais* (žr. Ramonaitė 2000, 20–21).

Veikėjai gali būti skirstomi ir pagal santykį su tikrove. Tie, kurių elgesys, veiksmai ir kt. panašūs į realių žmonių, vadinami *tikroviškais*, o fantastiniai, simboliai (pvz.: dievai, dvasios, nykštukai ir pan.) – *sąlygiškais*. Pagal aktyvumą veikėjus galima skirstyti į *aktyvuosius* (kurie, siekdami savų tikslų, stumia fabulos įvykius į priekį) ir *pasyvuosius* (kurie tik stebi įvykius, juos apmąsto, išgyvena), o pagal būdo bruožus skiriami *teigiami* ir *neigiami*. Iš visų veikėjų išsiskiria *literatūrinis charakteris*, kūrinyje tarsi gyvenantis savarankišką meninį gyvenimą. Kūrinyje gali būti daug veikėjų, tačiau tik vienas charakteris, išsiskiriantis ryškiais, nepakartojamais būdo bruožais (charakterių kūrinyje gali ir nebūti) (žr. Ramonaitė 2000, 20–21). Veikėjų klasifikacija taip pat pateikiama V. Zaborskaitės knygoje *Literatūros mokslo įvadas* (1982, 66), tačiau šiame veikale neišskiriami *tikroviški* ir *sąlygiški* veikėjai. Yra skiriamos aštuonios veikėjų paveikslų kūrimo

priemonės: 1) fabula, 2) veikėjo veiksmai, 3) jo kalba, 4) išvaizda, apranga, 5) kitų veikėjų atsiliepimai, 6) tiesioginė autoriaus charakteristika, 7) aplinka ir galiausiai – 8) veikėjo reakcija į aplinką; svarbūs ir veikėjo įvardijimai (vardas, pavardė ir k. t.), jie išryškina išskirtines būdo ypatybes (Ramonaitė 2000, 22). Šios priemonės padeda sukurti realaus, įtikinamo veikėjo paveikslą.

2.2. Kūrinių erdvė ir laikas

Viktorijos Daujotytės (2001, 90) teigimu, kūrinys išsiskleidžia laike ir erdvėje, taigi galima teigti, kad filosofine prasme laikas ir erdvė yra neatskiriami – visa, kas yra ir egzistuoja, yra ir laike, ir erdvėje. Nepaisant laiko ir erdvės sugretinimo, pastebima, kad „Literatūros erdvėlaikyje lemiamą balsą turi *laikas*“ (Ten pat, 91), o ir erdvės raiškos formų tekste yra kur kas mažiau, nes dažnai kontekstas nurodo vietą, todėl jos nereikia kartoti (Sirtautas 2001, 60).

Erdvė. V. Ramonaitės (2001, 33–34) teigimu, vaizduojamo pasaulio erdvė yra konstruojama įvairiai, t. y. ji gali būti *tikroviška* ir *sąlygiška* (fantastinė, mitinė), *atvira* ir *uždara* (pvz.: ribojama patalpos), *abstrakti* ir *konkreči*, *apibrėžta*, *lokalizuota*. V. Zaborskaitė (1982, 68) išskiria daugiau atviros erdvės modelių – ji gali atsiverti į aukštį ir į gelmę ar nusidrieki į šiaurę ir pietus, į rytus ir vakarus. Aelita Kensminienė (2010, 131) aptardama erdvių opozicijas teigia, kad erdvės gali būti išdėstytos ir viena kitos atžvilgiu: centras – periferija (vidus ir išorė), horizontalėje (toli ir arti), vertikalėje (aukštai ir žemai) ir t. t. Z. Nauckūnaitės (2002, 94–95) teigimu, jei bet kokią erdvę įsivaizduotume kaip kubą, ją konstruoti ar vaizduoti, aprašyti galėtų žvelgiant iš kairės į dešinę, iš gilumos į priekį ar iš apačios į viršų. Aptarti erdvės skirstymai, papildydami vienas kitą, sudaro bendrą įmanomą vaizduojamos erdvės klasifikaciją. V. Daujotytės (2001, 92) manymu, *langas*, *durys*, *slenkstis* ir *vartai* yra erdvę dalijančių ir kartu jungiančių elementų simboliai. Erdvių „kaitaliojimas ne tik suteikia vaizduojamam pasauliui įvairumo, bet ir reiškia autoriaus idėjinę poziciją“ (Zaborskaitė 1982, 68). Atsižvelgiant į kūrinio temą, erdvės kaita gali tapti svarbiausia pasakojimo tema, tai ypač būdinga keliavimo temai skirtuose kūriniuose (Žukas 2001, 135).

Galima įžvelgti ne tik erdvės ir laiko, bet ir veikėjų bei erdvės tarpusavio ryšius, pavyzdžiui, kai aprašoma *sava* veikėjo erdvė, ji dažniau personažą charakterizuoja tiesiogiai, o kai erdvė yra *svetima*, daugiau remiamasi kontrasto principu (Žukas 2001, 133). Ši mintis tam tikra prasme papildoma V. Daujotytės (2001, 92) teiginį, kad kūrinys sukurtas žmogus yra ne tik savo erdvėlaikyje, bet įsiterpia ir į kito erdvėlaikį (tokiu būdu erdvėlaikių sankryžos yra siužeto kūrimas).

Laikas. „Iš visų lokacijos bruožų tekste **laikas** labiausiai akcentuojamas ir turi daugiausia raiškos priemonių“ (Sirtautas 2001, 58). Laiką nurodo veiksmažodžių laikai (esamasis, būsimasis ir būtasis), infinitinės (dalyviai, pusedalyviai, padalyviai) ir vardažodžių (teigiama, kad visi linksniai gali reikšti laiką, tačiau dažniausiai jį rodo galininkas) formos, prielinksninės konstrukcijos (jų yra kiek daugiau) ir laikorieveiksmiai (Ten pat, 59). V. Zaborskaitės (1982, 67) teigimu, fabulos laikas (laikas, kuriame atsiskleidžia fabulos įvykiai) gali būti koncentruotas – detalai vaizduojama neilga kalendorinio laiko atkarpa – ar labai ištemptas – apimantis keletą ar keliolika metų. V. Ramonaitė (2001, 32) tvirtina, kad kūrinys laikas gali būti neminimas, tokiu atveju jo pasikeitimą nurodo įvykių, aplinkos ir žmonių kaita (toks kūrinys vadinamas anachronistiniu), laikas gali slinkti taip, kaip realybėje, tačiau gali būti ir laiko bei įvykių sukeitimo (inversija). Z. Nauckūnaitė (2002, 83–84) išskiria keturias kūrinuose vyraujančias laiko sekas: 1) kūrinui būdingas laiko nuoseklumas, 2) norint sudominti, pradedama pasakoti nuo paskutinio įvykio, po to grįžtama prie pirmojo, ir toliau viskas pasakojama iš eilės, 3) pradedama pasakoti nuo išskirtinio vidurinio įvykio, tada grįžtama prie pradžios ir pasakojimas tęsiamas nuosekliai, 4) papasakojama kas nors iš veikėjų praeities ir toliau tęsiama dabarties linija. Taigi galima daryti išvadą, kad kiekvieno kūrinio laikas yra individualus ir priklausomas nuo rašytojo kuriamos vizijos įgyvendinimo. Pasakojimo laiko greitis taip pat pasirenkamas individualiai, pavyzdžiui, laikas gali bėgti greitai (pvz.: keliais sakiniais apibūdinamas ilgas laiko tarpas) ar lėtai (pvz.: keliais kūrinio puslapiais aprašomas itin trumpas laiko tarpas), gali būti įvairiai trikdomas (apie laiką dar žr. Vaitiekūnas 2004, 37–42, 99–134; Vaskelienė 2007, 76–78; Николина 2003, 121–144).

Minėta, kad priklausomai nuo kūrinio temos, svarbiausia pasakojimo tema gali tapti erdvės kaita. Reikia pasakyti, kad laiko tekė taip pat gali tapti svarbiausia pasakojimo tema (Žukas 2001, 126). Aptariant erdvę, įžvelgtos erdvės ir veikėjų sąsajos, o šiuo atveju pastebimos laiko nuorodos ir įvykių sąsajos – įvykių sudedamosios dalys išdėstomos laike (yra veiksmo pradžia, jo tęstinumas ir veiksmo pabaiga); neretai literatūroje pastebima žmogaus kova su laiku (Ten pat, 126).

3. V. KRĖVĖS APSAKYMO „SILKĖS“ LOKACIJA

Vinco Krėvės apsakymas „Silkės“ yra realistinis pasakojimas. Šiame kūrinys vaizduojami ne tik tikroviški, bet ir mitologiniai veikėjai, kurie įvardyti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytis, sudarytos dvi įvardijimų grupės – vyrų bei vyriškosios giminės daiktavardžiais įvardytų būtybių ir moterų. Išanalizuotos 4 vyrų (turima omenyje ir vyr. g. daiktavardžias įvardytas mitologines būtybes) bei 3 moterų nominacinės eilės. Apsakyme „Silkės“ vaizduojama atvira ir uždara erdvė. Iš įprastos erdvės (kaimo, pirkios ir kt.) išsiskiria dangus, į kurį pagrindinė apsakymo veikėja Marcelė patenka miegodama. Kūrinys chronologine tvarka vaizduojamas neilgas laiko tarpas. V. Krėvės apsakymui „Silkės“ būdingi visi trys lokacijos komponentai – veikėjai, erdvė ir laikas.

3.1. Apsakymo „Silkės“ veikėjai

3.1.1. Vyrų įvardijimai apsakyme „Silkės“

Kūrinys „Silkės“ įvardyta daug veikėjų vyrų, tačiau daugelis minimi tik kartą, todėl į analizę įtraukti tik tie, kurie vaizduojami bent keletą kartų. Pagrindiniu apsakymo veikėju vyru galima laikyti Kušlių. Jis tarsi yra visų įvykių centre, nors jo vaidmuo kūrinys yra tik epizodiškas. Kiti veikėjai (piemuo, Dievas, angelas) atlieka šalutinį vaidmenį. Apsakyme nė vienas iš analizuojamų veikėjų vyrų nėra įvardytas vardu ar pavarde.

Pirma nominacinė eilė. Apsakyme vienas iš pagrindinių veikėjų įvardytas tokiais leksikos vienetais: *Kušlius – begėdis – nekrikštas – nuvargęs – (pavargėlis) žydas – senas žydelis – (senas) žmogus – senis – jis*.

Apsakyme šis veikėjas dažniausiai vadinamas nominacinę / identifikavimo funkciją atliekančia pravarde *Kušlius*. Pravardė kaip vienas iš trijų lietuviams būdingų asmenvardžių – vardas, pavardė, pravardė (Vanagas 1982, 4) – grupių narių, yra neoficialus asmenvardis, informuojantis apie kokią nors pravardžiuojamojo ypatybę (Butkus 1995, 21). Kūrinys veikėjui Kušliui pravardė suteikta motyvuotai: *Jisai buvo labai kušlas ir niekados nematė, kas guli po jo*

kojų, todėl eidamas čiupinėdavo pirma savęs kaip aklas (65)¹. Sakinyje veikėjas apibūdinamas pasitelkiant regimąsias ir kinestezines detales. Kušlius, kaip apibūdinama LKŽ_e, yra ‘kas neprimato, aklys, spangys, žabalis’. Taigi pravardė suteikta iškeliant, kitų veikėjų nuomone, esminį Kušliaus bruožą – aklumą. Reikia atkreipti dėmesį į cituoto apsakymo sakinio būdvardį *kušlas*. LKŽ_e pateiktos keturios šio žodžio reikšmės. Analizei svarbi pirma būdvardžio reikšmė ‘silpnų akių, žlibas, aklas’ (LKŽ_e), tačiau, akcentavus apsakymo sakinį *Buvo tai senas žydelis, iki akių apžėlęs*², *ilga raudona barzda* (65), svarbi tampa ir ketvirta būdvardžio reikšmė: ‘apžėlęs, gauruotas’ (LKŽ_e). Ši būdvardžio reikšmė leidžia suabejoti, kad pravardė *Kušlius* suteikta dėl prasto regėjimo, o ne dėl jo plaukų kiekio. Tačiau tokie apsakymo sakiniai kaip *Jie mėgo padėti jam po kojų pagalį ar ką kita, kad tik Kušlius suklyptų* (65), rodo, kad labiausiai tikėtina pravardės kilmė vis dėlto yra silpnas regėjimas. Žodžiai *kušlas* ir *kušlius* LKŽ_e neturi stilistinių žymų, DŽ_e būdvardis *kušlas* turi žymą *tarm.*, o daiktavardžio *kušlius* nėra. Tarminė leksika – žodžiai, žinomi tik apibrėžtos teritorijos tarmėms (Jakaitienė 2010, 176); žyma *tarm.* nurodo žodį esant šnekamojo stiliaus (Župerka 2001, 16). Nors LKŽ_e žodžiai *kušlas* ir *kušlius* neturi stilistinių žymų, akivaizdu, kad jie yra stilistiškai konotuoti. Taigi analizuojamos pravardės vartojimo priežastis yra psichologinė (Butkus 1995, 23), joje fiksuojama išskirtinė denotato savybė, šiuo atveju – silpnas regėjimas ir / arba gausus plaukų kiekis. Šiai pravardei, kaip ir daugeliui pravardžių, būdinga bendrinio žodžio reikšmė ir tikrinio žodžio funkcija (Ten pat 1995, 26). A. Butkus teigia, kad pašiepiančiomis pravardėmis mėginama nuteikti kitus žmones prieš pravardžiuojamąjį. Visa tai susiję su vadinamuoju minios efektu, konformizmu, kuris būdingas konservatyviam, mažiau išsilavinusiam kolektyvui, pavyzdžiui, kaimo žmonėms (Ten pat 1995, 24), kurie vaizduojami V. Krėvės kūrinys „Silkės“.

Apsakyme Kušlius įvardytas daiktavardžiu *begėdis*: *O tasai begėdis Kušlius vis rėkauja už durų* (74). LKŽ_e ir DŽ_e nurodoma, kad *begėdis* – ‘kas neturi gėdos, besarmatis’. Taip Kušlių pavadina Marcelė, toks veikėjo įvardijimas yra paradoksalus ir tinkantis ne tiek Kušliui, kiek pačiai Marcelėi, nes ši iš jo pavagia silkes. Mergina tokį pavadinimą pasirenka dėl to, kad Kušlius ją sugėdino visų akivaizdoje: *Jau, kad sužinojo, būtų kur kitur jai pasakęs, vienų vienai, ir pareikalavęs užmokesčio, o ne čia, danguje, angelų ir dievulio akivaizdoje* (74). Iš pavyzdžių matoma, kad Marcelės tiesos suvokimas iškreiptas ir Kušliaus įvardijimas *begėdžiu* yra nemotyvuotas.

¹ Prie apsakymo pavyzdžių nurodytas tik knygos puslapis.

² Darbe žodžiai išretinami darbo autorės.

Kūrinyje Kušlius ne kartą pavadinamas *žydu*: – *Nesulauktų jo galva, kad aš žydo prašinėtau, – atrėžė piemuo* (71). Kušliaus tautybė atlieka nominacinę / identifikavimo funkciją, nes vaizduojamoje bendruomenėje nėra kitų žydų tautybės gyventojų. Dalia Cidzikaitė (2006, 63) teigia, kad dauguma žydų personažų pokarinėje lietuvių prozoje yra pristatomi fragmentiškai, paprastai jie yra bevardžiai, neturintys jokių bruožų, kurie patrauktų skaitytoją ir tik retais atvejais jie įsitraukia į dialogą – dažniausiai jie yra tylieji kitų personažų šešėliai. Analizuojamame apsakyme žydas, kaip minėta, vadinamas Kušliumi, jo vardas ir pavardė yra nežinomi ar manoma, kad tai nėra svarbu, taigi tam tikra prasme jį galima laikyti bevardžiu. Šiuo aspektu iš dalies patvirtinama D. Cidzikaitės mintis, tačiau apsakyme „Silkės“ Kušlius nėra tik kitų personažų tylusis šešėlis – jis dalyvauja ne viename dialoge. Kartais kalbant apie Kušlių, ir jį įvardijant pagal tautybę, turimas omenyje ne tik jis, bet ir visa žydų tauta: – *Dar jau ten dievui nusidėsi, kai iš žydo pasijuoksi, – paabejojo Marcelė, tarnaitė algininkė. – Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino* (67). Kušlius reprezentuoja visą žydų tautą, tam tikra prasme vienas atstovauja visumai – vartojama sinekdocha. Daiktavardis *žydas* žodynuose neturi jokios stilistinės žymos ar neigiamo reikšmės komponento, tačiau kartais platesniame kontekste žodis įgyja neigiamą atspalvį: – *Būta žmogaus – nekrikštas! – šaiposi piemuo ir sėdasi prie lango* (66); – *Maža jie apgauna mūsų žmogų* (71). Iškeliant sukčiavimą, krikšto neturėjimą ar kitokį tikėjimą, daiktavardžiui *žydas* kūrinyje kartais suteikiama neigiama konotacija. Visi neigiami bruožai suteikiami ne tik Kušliui, bet ir visai žydų tautai. Apsakyme Kušlius pavadinamas ir daiktavardžio *žydas* deminutyvu *žydelis* su apibūdinimo funkciją atliekančiu būdvardžiu *senas*: *Buvo tai senas žydelis, iki akių apžėlęs, ilga raudona barzda* (65). Žodis *žydelis* yra priesagos *-elis* vedinys iš daiktavardžio *žydas*. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (toliau LKG) (1965, 254) teigiama, kad priesaga *-elis* yra dariausia lietuvių kalbos deminutyvinių daiktavardžių priesaga. Jurgita Macienė (2005, 34) ištyrė, kad su priesaga *-elis* (kartu su priesagomis *-aitis*, *-aitė*, *-elė*, *-ėlis*, *-ėlė*, *-ytis*, *-ytė*, *-ukas*, *-ukė*, *-utis*, *-utė*) sudaryta didesnė dalis (92,35%) vienpakopių *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne* užrašytų deminutyvinių daiktavardžių. Priesaga *-elis* daiktavardžiui *žydelis* gali suteikti du reikšmės atspalvius: a) malonumo – rodo teigiamą kalbėtojo požiūrį į veikėją, apie kurį kalbama; b) fizinį mažumą (LKG 1965, 258). Šiuo atveju sunku atskirti kurią reikšmę priesaga suteikia, todėl galima manyti, kad suteikia abi (malonumo ir fizinio mažumo) reikšmes. Tokie atvejai aptariami ir *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1965, 258).

Tekste veikėjas Kušlius, į save pažiūrėjęs tarsi iš šalies, kitų žmonių akimis, vieną kartą save įvardija *pavargėliu žydu* ir *nuvargusiu*. Žodžių junginį sudaro anksčiau aptartas daiktavardis *žydas* ir epiteto funkcijas atliekantis daiktavardis *pavargėlis*. *Ir ten pavargėliui žydui skriaudą daro? –*

nesiliauja Kušlius (74). Tekste daiktavardis *pavargėlis* pavartotas antra LKŽ_e pateikta reikšme ‘vargšas, varguolis, nelaimingas, pasigailėtinas žmogus’. Kušliaus savęs vertinimas yra objektyvus, nes tekste apie jo moralinį ir fizinį vargą buvo užsiminta ne kartą: *Žiemą ir vasarą vienodai apsitašęs, ėjo per sodžius* (66); – *Ir negaila tau jo vargo, begėde! – subarė Gerdvilienė. – Gal visos dienos uždarbį pavogei* (71). Kušlius kartą pasivadina ir veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyviu *nuvargęs: Negerai iš nuvargusio juoktis* (70). Numanoma, kad pavyzdyje yra praleistas daiktavardis *žmogus* – vartojamas elipsinis sakinyss. Tai įrodo ir prieš šį pavyzdį esantis sakinyss: *Iš seno žmogaus juokiasi, kad jam sunku* (70). Taigi šiuo atveju elipsė atlieka ir sakinių siejimo funkciją. Įvardijimas atitinka regimosiomis, lytėjimo ir kinestezinėmis detalėmis kuriamą Kušliaus paveikslą: *Dūsauja senis, sunku jam ji nešioti: jis vos kojas velka, o čia braidžio tokioje palaidoje, tokioj slidumoj, iki klupsčio šlapias, purvinas* (70–71).

Kitas Kušlių įvardijantis žodžių junginys – *senas žmogus*: – *Ar tu nori, kad senas žmogus užsimuštų?* (66) Žodžių junginį sudaro daiktavardis *žmogus* ir epitetu einantis būdvardis *senas*. Tai antras nominacinis žodžių junginys, kuriame vartojamas būdvardis *senas*. Galima teigti, kad kūrinys specialiai nuolat pabrėžiamas Kušliaus amžius, tai įrodo ir kitas nominacinės eilės narys – iš būdvardžio *senas* su galūne *-is* sudarytas vardažodinės ypatybės turėtojo pavadinimas *senis*. *Dūsauja senis, sunku jam ji nešioti* (70–71). Kušliaus įvardijimą *seniu* galima paaiškinti ir tuo, kad vengiant grynojo kartojimo vietoj žodžių junginio *senas žmogus* pavadinama labai panašią reikšmę turinčiu daiktavardžiu *senis*. LKŽ_e ir DŽ_e *senis* neturi jokių stilistinių žymų, tačiau juntamas nežymus menkinamasis daiktavardžio atspalvis. Žodžių junginys *senas žmogus*, skirtingai nei daiktavardis *senis*, yra stilistiškai neutralus. Kūrinys Kušlius kartą pavadinamas *žmogumi*: – *Būta žmogaus – nekrikštas! – šaiposi piemuo ir sėdasi prie lango* (66). Iš konteksto matyti, kad, nors piemuo kalbėdamas apie Kušlių pavartoja hiperonimą *žmogus*, kuris yra bendriausias mąstančios būtybės pavadinimas, tačiau minty turi priešingą reikšmę, t. y. Kušliaus nelaiko lygiaverčiu žmogumi dėl to, kad jis yra nekrikštytas. *Nekrikštas* – dar vienas nominacinės eilės narys. DŽ_e teigiama, kad *nekrikštas* – ‘2. niek. ne krikščionis; ne katalikas’. Taigi Kušlius niekinamas, diskriminuojamas dėl savo religinių pažiūrų.

Veikėjo pravardę ir kitus jo įvardijimus tekste nuolat pakeičia įvardis *jis*. Įvardis atlieka siejimo funkciją, leidžia išvengti kartojimo: *Bet pykti jis niekuomet nepyko: gal jau jo širdis priprato prie visokių pajuokimų* (66); *Buvo tai senas žydėlis <...>. Jisai buvo labai kušlas* (65). Šalia asmeninio įvardžio formos *jis* vartojama įvardžiutinė forma *jisai*. Įvardžiutinė įvardžių forma pabrėžia įvardžiu nurodomą daiktą (LKG 1965, 665), šiuo atveju – Kušlių.

Antra nominacinė eilė. Kitas apsakymo „Silkės“ veikėjas – piemuo. Sudaryta tokia šio apsakymo veikėjo nominacinė eilė: *piemuo – begėdis – išdykėlis – palaidūnas – varliūkštis – jis – patsai – tasai*.

Dažniausiai šis veikėjas įvardijamas *piemeniu*. Regina Mikškaitė-Čičiurkienė (2010, 133) teigia, kad šiandieninėje visuomenėje ir tradicinėje kaimo bendruomenėje išryškėja dvejopa *piemens* reikšmė: 1. amžiaus tarpsnis, kuriuo vaikas galėjo atlikti paprastus, didelio patyrimo nereikalaujančius darbus; 2. žodžio reikšmė tapatinama su tam tikra specifine veikla, kuri žemdirbiškoje visuomenėje nebuvo prestižinė, bet reikalavo didelių fizinių ir emocinių gebėjimų. *LKŽ*_e pateikiamos tokios *piemens* reikšmės: ‘1. vaikas, kuris gano gyvulius; 2. žmogus, kuris gano gyvulius; 4. dar nesuaugęs, nesubrendęs žmogus, pusbernis, vaikigalis’. Apsakyme „Silkės“ žodis *piemuo* vartojamas antromis R. Mikškaitės-Čičiurkienės aptartomis ir *LKŽ*_e pateiktomis reikšmėmis (tik R. Mikškaitės-Čičiurkienės pateikta reikšmė yra platesnė): – *Yra tekio jaknos, – pasityčiojo iš jo piemuo, kuris sėdėdamas ant suolo, mezgė prie lango tinklą* (66); – *Kai aš tarnavau Šilakiemy, ne tokius dar juokus jam krėtėme* (66). Antrame pavyzdyje nurodoma, kad, prieš tarnaudamas pas Gerdvilius, piemuo tarnavo Šilakiemyje, taigi turi darbo patirties ir fizinių gebėjimų *piemens* darbui atlikti. Veikėjas apsakyme nėra nė karto įvardytas vardu ir pavarde, taigi veikėjo veiklą nurodantis žodis atlieka identifikavimo / nominacinę funkciją, nes šeimoje nėra kitų tarnaujančių piemenų.

Šeimos požiūrį į piemenį atskleidžia kiti nominacinės eilės nariai – *begėdis, išdykėlis, palaidūnas, varliūkštis*. – *Paimk pagalį, paimk pagalį!– subarė jį Gerdvilienė.– Ar tu nori, kad senas žmogus užsimuštų? Ak tu, begėdi!* (66). *LKŽ*_e ir *DŽ*_e pateikta vienoda daiktavardžio *begėdis*, -ė leksinė reikšmė – ‘kas neturi gėdos, besarmatis’. Žodis neturi stilistinių niekinamojo, menkinamojo atspalvio žymų, jį galima laikyti stilistiškai neutraliu. Šeimininkė Gerdvilienė piemenį pavadina begėdžiu motyvuotai – dėl jo nedoro elgesio, nukreipto prieš Kušlių. Ankstesnėje analizėje buvo pateiktas pavyzdys (– *Būta žmogaus – nekrikštas! – šaiposi piemuo ir sėdasi prie lango* (66), iš kurio matoma, kad piemuo žydo nelaiko žmogumi, todėl jo suvokimu toks elgesys yra leidžiamas ir pateisinamas. Tuo *piemens* suvokimas skiriasi nuo Gerdvilienės. V. Krėvė apsakyme vaizduoja religingą bendruomenę: *Bet pažiūrėsime, ką pasakys tau kunigas, kai nueisi išpažinties* (71), tačiau kai kurių veikėjų, šiuo atveju *piemens*, religingumas pasižymi dviprasmiškumu, suvokimo stoka. Nors ir ideologiškai kiek pasenusiame Antano Trakymo (1983, 238) straipsnyje išsakyta apsakymui artima tiesa. Kritiko teigimu, apsakyme religines dogmas (tai, kas vadinama dogmomis, greičiau yra tam tikros tikėjimo tiesos) paprasti kaimo gyventojai supranta labai paviršutiniškai, jos iškreiptai paliečia kaimo darbo žmogaus dvasinį gyvenimą. Tai, kad piemuo nelaiko žydo žmogumi ir krečia

šunys, patvirtina A. Trakymo mintį ir dar kartą pagrindžia nominacinės eilės nario vartojimo motyvuotumą.

Kartą piemuo apsakyme pavadintas *išdykėliu*: *Tik išdykėliai juokus daro iš seno žmogaus* (66). Kūrinio veikėja Gerdvilienė priesagos *-ėlis* vedinio *išdykėlis* daugiskaitos vardininku pavadina ne tik savo piemenį, bet ir visus žmones (vaikus, pusbernius ir t. t.), kurie su Kušliumi elgiasi nedorai: *Kai aš tarnavau Šilakiemy, ne tokius dar juokus jam krėtėme* (66). Pavyzdyje pavartotas frazeologizmas *juokus krėsti* ('1. išdaigauti, juokauti; 2. pašiepti', žr. *FŽ* 2001, 236) veikliausiai pavartotas antrąja reikšme.

Kitas piemenį pavadinantis daiktavardis – *palaidūnas*. *LKŽ*_e pateikiamos 2 šio žodžio reikšmės ('1. nedorėlis, vėjavaikis; 2. pasileidėlis, ištvirkėlis'), o *DŽ*_e – 1 ('kas nerimtai elgiasi, vėjavaikis'). – *Palaidūne! Štai kai duosiu kukurėn, tai žinosi!– bara ji piemenį, savo vieton, prie kuodelio, eidama* (66). Priesagos *-ūnas* vedinys iš būdvardžio *palaidas* ('nedoras, pasileidęs' (*LKŽ*_e)) apsakyme pavartotas turint mintį jo nedorą poelgį: *Piemuo pašoko į pakrosnį, ištraukė storiausią pagalį ir padėjo po slenkščiu* (66). Taigi piemens įvardijimas palaidūnu yra motyvuotas netinkamo jo elgesio.

Apsakyme piemuo pavadinamas *varliūkščiu*: – *E, varliūkštis, dar šaiposi kaip pelė žirniuose* (66). *Varliūkštis* – 'menk. apie mažą, išdykusį vaiką, paauglį' (*LKŽ*_e). *DŽ*_e ('menk. mažas vaikas, išdykėlis') ir *LKŽ*_e daiktavardžio *varliūkštis* reikšmė pateikiama su menkinamojo atspalvio stilistine žyma. Šis piemens įvardijimas neigiamu, menkinamu vertinimu išsiskiria iš kitų nominacinės eilės narių (*begėdis*, *palaidūnas*), kurie buvo stilistiškai neutralūs, nors įvardijo neigiamas žmogaus savybes. Tokio pavadinimo pasirinkimą paskatino piemens elgesys (blogas elgesys su Kušliumi ir šaipymasis iš šeimininkų dukters), todėl yra laikytinas motyvuotu.

Kūrinyje piemens įvardijimai, atliekantys nominacinę ir sakinių siejimo funkcijas, yra keičiami įvardžiais: *Kada ji paslėpė silkes, jis dirstelėjo, mirktelėjo į ją ir nusikvatojo ant visos pirkios* (70); *Marcelė dirstelėjo į piemenį ir taip pat nusikvatojo; supratusi, kad jisai viską matė* (70); –*Nesijuok, nes ir patsai senas būsi* (66); *Tasai gynėsi ir keikėsi, kad jis neėmęs, bet Gerdvilienė juo netikėjo* (76). Pirmame pavyzdyje pavartotas asmeninis įvardis *jis*, kuris antrame pavyzdyje vartojamas įvardžiuotinė forma *jisai*. Parodomasis įvardis *tas* vartojamas nurodant tai, kas anksčiau buvo kalbėta, tai vadinamoji anaforinė parodomosio įvardžio vartosena (*LKG* 1965, 678), atliekanti ir teksto siejimo funkciją. Pavyzdyje įvardis, kaip ir kitame pavyzdyje įvardis *pats*, vartojamas įvardžiuotinė forma.

Trečia nominacinė eilė. Kitas kūrinio veikėjas – angelas. Apsakyme belytę būtybę pavadinantis vyriškosios giminės daiktavardis *angelas* keičiamas asmeniniu įvardžiu *jis*.

Šis veikėjas kūrinyje vaizduojamas, kai apsakymo veikėja Marcelė sapne patenka į dangų: *Kada ji taip įsibrovė net dangaus vidurin ir motina jau buvo visai arti – liko pora tik žingsnių žengti – pastojai jai kelią angelas* (73). Angelas ('Dievo pasiuntinys, tarpininkas tarp Dievo ir žmonių' (LKŽe) apsakyme tampa Marcelės ir jos motinos susitikimo kliūtimi. Raimonda Norkutė (2009, 210) teigia, kad angelų, kaip dvasinių būtybių, misija yra saugoti žmones nuo kūdikystės iki mirties, juos užtarti, užjausti, gelbėti, vesti tiesos keliu ir padėti pasiekti išganymą. Apsakyme angelas, pasitelkiant regimąsias detales, vaizduojamas kaip turintis puošnią išvaizdą: *Jis buvo baltai apsitašęs; per petį buvo prisijusęs raudona juosta su aukso blizgeliais, o rankoje laikė didelę auksinę buožę* (73). Prabangų vaizdą kuria ryški juostos spalva ir auksinės detalės. Angelo rankoje laikoma auksinė buožė ('3. pagalys, lazda su drūtesniu galu' (LKŽe), palyginus su R. Norkutės išskirtomis angelų misijomis, atrodo paradoksaliai – kuria ne angelo, o kario paveikslą. Apsakyme taip pat akcentuojamas angelo (neišskiriant analizuojamo angelo iš kitų angelų būrio) dydis, jo sparnai ir pan: <...> o kiti [angelai] – *dideli jau, ilgais rūbais apsitašę ir dideliais sparnais už pečių klūpauja pas altorių, rankutes sudėję kaip jauni kunigėliai ar klierikai, ir garbina dievulį* (72). Angelai apibūdinami pasitelkiant epiteto funkciją atliekanti būdvardį (*dideli*), žodžių junginius (*ilgais rūbais, dideliais sparnais*) ir palyginimus (*kaip jauni kunigėliai ar klierikai*). V. Ramonaitės (2010, 66) teigimu, palyginimas – „panašumu pagrįstas dviejų reiškinių sugretinimas, suartinimas, siekiant vieną jų vaizdingai paaiškinti kitu“. Pateiktuose palyginimuose angelai lyginami su geriau pažįstamais dalykais – nuolat bažnyčiose matomais kunigais, klierikais; lyginimo pagrindas – tapatus Dievo garbinimas (klūpėjimas, rankų sudėjimas). Didieji angelai vaizduojami rimti, atliekantys savo priedermę: *klūpauja pas altorių <...> ir garbina dievulį*. Atrodo kiek neįprastas prielinksnio *pas* vartojimas prielinksninėje konstrukcijoje *pas altorių*. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1971, 626) teigiama, kad prielinksnis *pas* gali būti vartojamas erdvės santykiui reikšti, kai žymi daiktą ar (retkarčiais) asmenį kaip vietą, į kurią nukreiptas veiksmas – judėjimas; taip pat akcentuojama, kad tokiu atveju bendrinėje kalboje dažniau vartojamas prielinksnis *prie*.

Daiktavardis *angelas*, siekiant išvengti kartojimosi ir siejant tekstą, keičiamas asmeniniu įvardžiu *jis*: *Ko čia brauniesi kaip nesivaimėlė ir trukdai vėlėms dievą tėvą garbinti! – subarė jis Marcelę* (73).

Ketvirta nominacinė eilė. Paskutinė apsakyme veikianti būtybė – Dievas. Sudaryta tokia nominacinė eilė: *dievas*³ – (*mieliausias, ponas, viešpats*) *dievulis* – *jis*.

Apie Dievą, skirtingai nei angelą, užsimenama nuo kūrinio pradžios iki pabaigos: *Nusidėsi dievui, tyčiodamasis iš senatvės* (66); *Dievas pačiam neleis senų metų susilaukti* (66). V. Krėvės apsakymo veikėjai vaizduojami bijantys nusidėti Dievui, iš pavyzdžių matyti, kad vyresnieji veikėjai (Gerdvilienė) dievobaimingumą pasitelkia siekdami išauklėti jaunąją kartą. Kūrinyje bijoma ne tik Dievo, bet ir kunigo, kuris suvokiamas kaip tvarkdarys, vykdomoji Dievo ranka žemėje: *Bet pažiūrėsime, ką pasakystau kunigas, kai nueisi išpažinties* (71).

Tekste Dievas dažniausiai įvardijamas deminutyvine forma *dievulis*. Deminutyvai, padaryti su priesaga *-ulis*, paprastai turi malonumo reikšmę (LKG 1965, 274). *Pamatė, kad visos vėlės nuo jos pasitraukė, o dievulis, aukštai sėdėdamas, net kaktą suraukė* (73–74); *Dievulis tyli ir laukia, ką pasakys Marcelė* (74). *Tu pavogei Kušliaus silkes?– paklausė dievulis, kai Marcelė priėjo prie jo sosto ir atsiklaupė* (74). Kūrinio veikėjai ne tik bijo Dievo, bet jį gerbia ir garbina. Tai įrodo nominacinės eilės nariai *mieliausias dievulis, ponas dievulis, viešpats dievulis*: *Vai, mergele! – atsiduso Gerdvilienė,– mes jį kasdien, mieliausią dievulį, kiek kankinam, kiek kryžiuojam!* (71); *<...> patsai ponas dievulis, žilas, ilga barzda, sėdi aukštai ant altoriaus* (72); *Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino* (67). Žodžių junginį *mieliausias dievulis* sudaro aukščiausiojo laipsnio būdvardis *mieliausias* (*mielas* – ‘1. mylimas, brangus; 2. suteikiantis pasitenkinimo, malonus, meilus’ (LKŽ_e), atliekantis epiteto funkciją, ir ankstesnėje analizėje aptartas daiktavardis *dievulis*. Žodžių junginį *ponas dievulis* sudaro priedėliu einantis daiktavardis *ponas* ir daiktavardis *dievulis*, o žodžių junginį *viešpats dievulis* – priedėlis *viešpats* ir minėtas daiktavardis *dievulis*. LKŽ_e viena iš *pono* reikšmių – ‘2. Viešpats’ (*viešpats* – ‘1. bet kokią valdžią turintis žmogus, valdovas; 2. aukščiausioji visagalė esybė, Dievas; 3. ponas, šeimininkas’ (LKŽ_e). Tam tikra prasme Dievas yra visa ko šeimininkas, valdytojas (*ponas* – ‘1. privilegijuoto luomo žmogus; turtingas žmogus, dvarininkas, savininkas; šeimininkas; kas nedirba fizinio darbo, valdininkas’ (LKŽ_e), kuris kūrinyje vaizduojamame danguje prižiūri tvarką iš savo sosto: *Paėmė angelas ją už rankos ir veda per visą dangų, tiesiog į dievo sostą prie altoriaus* (74). Sostą galima traktuoti kaip valdžios simbolį (*sostas* – ‘1. puošnus valstybės valdovo ar bažnytinio vadovo krėslas, kuriame jis sėdi per iškilmes; jo valdžios simbolis’ (DŽ_e), todėl, neatsižvelgiant į tikinčiųjų pagarbą, Dievo pavadinimas *ponu dievuliu* ir *viešpačiu dievuliu* gali būti laikomas motyvuotu dėl jo užimamos padėties. Tekste Dievas

³ V. Krėvės apsakyme „Silkės“ vyriškosios giminės daiktavardis *Dievas* rašytas mažąja raide.

apibūdinamas epiteto funkciją atliekančiais būdvardžiu *žilas* ir žodžių junginiu, sudarytu iš būdvardžio ir daiktavardžio, *ilga barzda*.

Kalbos dalys, atliekančios nominacinę funkciją ir įvardijančios Dievą, apsakyme pramaišiu keičiamos asmeniniu įvardžiu *jis*: *Nesulaukęs pasiteisinimo, jis atsigręžė į angelus ir paliepė jiems* (74); *Ir jis mums vis atleidžia* (71).

Išnagrinėjus vyrų nominacines eiles nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Kušlius*), bendriniais daiktavardžiais (*begėdis, nekrikštas, žydas, žydelis, žmogus, senis, piemuo, išdykėlis, palaidūnas, varliūkštis, angelas, dievas, dievulis*), žodžių junginiais (*pavargėlis žydas, senas žydelis, senas žmogus, mieliausias dievulis, ponas dievulis, viešpats dievulis*), asmeniniais (*jis*), parodomaisiais (*tasai*), pažymimaisiais (*patsai*) įvardžiais ir dalyviais (*nuvargęs*). Kušlius ir piemuo, kitų veikėjų nuomone, yra neigiami veikėjai, tačiau apsakyme vaizduojamas tik piemens neigiamas elgesys ir būdo bruožai. Kūrinyje vaizduojami ne tik tikroviški (pvz., *Kušlius*), bet ir sąlygiški veikėjai (*Dievas, angelas*).

3.1.2. Moterų įvardijimai apsakyme „Silkės“

Apsakyme „Silkės“ daugiau nei kartą minimos trys moterys. Pagrindine apsakymo veikėja moterimi galima laikyti Marcelę, kuri iš Kušliaus pavagia silkes, kitos veikėjos (Gerdvilienė ir jos duktė) atlieka šalutinį vaidmenį.

Pirma nominacinė eilė. Apsakyme viena iš pagrindinių veikėjų įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Marcelė – begėdė – mazniulė – mergelė – piemenė – pusmergė – samdininkė – tarnaitė algininkė – vagilka – ji*.

Veikėja vadinama asmenvardžiu *Marcelė* – ‘žr. Marcelis, Marcelijus; *Marcelis* – žr. Marselis; *Marselis* – iš pranc. žr. Marsas; *Marsas* – gr. mit. – karo dievas’ (Blaževičiūtė 2004, 94–95, 236). Kare atliekami smurto veiksmai, yra nusidedama moralės normoms. Marcelė pavogdama iš Kušliaus silkes taip pat nusideda moralės normoms ir Dievo įsakymams: *Kol žydas lupė ir valgė bulbes, Marcelė ištraukė jam iš kibiro vieną, antrą, trečią silkę, taip pasėlino* [sėlinti – ‘1. tykant, slapčia artintis, slinkti; 2. pamažu, lėtai eiti; 3. taikytis, tykoti’ (LKŽ)], *jog niekas nei nepastebėjo, kai ji ištraukė jas ir paslėpė už verpsčio* (70). Iš pavyzdžio matyti, kad Marcelė geba tykoti ir būti nepastebėta. Tokios ypatybės taip pat būdingos kariams, taigi galima teigti, kad veikėjos vardas

pasirinktas motyvuotai. Marcelės gebėjimas sėlinti kūrinys vaizduojamas ne kartą: *Apžegnojusi viską, nušoko žemėn, priėjo lovą, kur gulėjo Gerdvilienė, ir ėmė atsargiai grabstyti aplinkui, ieškodama jos suknelės* (75); *Atsargiai pravėrusi duris, kad nesugirgždėtų, išėjo priemenėn. Ten vėl kuo atsargiausiai, dažnai pasiklausydama <...>* (75). Veikėjos vardas tekste keičiamas asmeniniu įvardžiu ji: *Kada ji paslėpė silkes, jis dirstelėjo, mirktelėjo į ją ir nusikvatojo ant visos pirkios* (70). Įvardis, kaip ne kartą minėta, naudojamas vengiant pasikartojimo ir atliekant teksto siejimo funkciją.

Kitas Marcelės įvardijimas – vertinamąją semą turintis daiktavardis *begėdė*: *Ir negaila tau jo vargo, begėde* (71). Taip Gerdvilienė, sužinojusi apie vagystę, pavadina Marcelę. Moteris taip įvardijo ne tik merginą, bet ir anksčiau aptartą piemenį. Abiem veikėjams toks įvardijimas suteiktas motyvuotai – piemu, norėdamas pasijuokti iš Kušlio, padėjo pagalį po kojų, o Marcelė pavogė silkes. Apsakyme abu veikėjai kartą pavadinti *begėdžiais*: *Tai judu, begėdžiu, iškrėtėta dabar jam kokį šposą? – susiprato Gerdvilienė* (71). Sakinyje pavartota dviskaita parodo, kad kalbama apie du tos pačios rūšies daiktus (LKG 1965, 171), šiuo atveju *judu* nurodo du moralei nusižengusius žmones. Dėl neteisėto Marcelės poelgio ji pavadinama hibridu *vagilka* (= vagilė, vagišė) (žr. Didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, prieiga <http://www.vlkk.lt/lit/klaidos/zodziu-sandaros.html>, žiūrėta 2015 02 24), turinčiu menkinimo atspalvį: *Vagilka! Silkes pavogė žydui* (74). Neaišku, kuris apsakymo veikėjas Marcelę pavadina *vagilka*, bet, matyt, šiuo atveju svarbu ne tai, o pats motyvuotas nominacinę funkciją atliekantis ir svetimą priesagą *-ka* turintis daiktavardis.

Apsakyme Marcelė pavadinama pagal atliekamą darbą, socialinį statusą – *piemenė, pusmergė, tarnaitė algininkė, samdininkė*. Šie leksikos vienetai rodo kitusias merginos pareigas: nuo žemiausių (*piemenė*) iki dabartinių (*tarnaitė algininkė, samdininkė*). Čia buvo *Lukošiūnas Petras, jos krikštatėvis, pas kurį ji penkerius metus tarnavo ir piemene, ir pusmerge* (72). Sakinyje nurodoma, kad Marcelė pradėjo tarnauti pas Lukošūnus, su kuriais ją siejo ne tik darbdavio ir darbininkės, bet ir giminystės ryšiai. Taip pat nurodoma, kad mergina iš piemenės pusmerge tapo per penkerius pas Lukošūną tarnautus metus. *Dar jau ten dievui nusidėsi, kai iš žydo pasijuoksi, – paabejojo Marcelė, tarnaitė algininkė* (67). Žodžių junginys *tarnaitė algininkė* sakinyje vartojamas kaip tikslinamoji aplinkybė. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad *tarnaitė* ('1. samdoma namų darbininkė; samdinė, kambarinė (LKŽ_e)' ir *algininkė* (kas tarnauja už algą, samdininkas, samdytinis (LKŽ_e)' iš esmės reiškia tą patį – samdomą darbininkę, kuriai mokama už atliktą darbą. DŽ_e nurodoma kitokia daiktavardžio *algininkas* reikšmė – 'samdytas karys', pateikiama su istorizmo žyma. Merginą įvardijinat daiktavardžiu *samdininkė* ('samdomas kaimo darbininkas, samdinyš'

(DŽ_e), lokalizuojama vieta, kurioje Marcelė dirba. Kūrinyje aiškiai pabrėžiamas socialinis Marcelės statusas: – *Marcele, paimk tu iš jo silkes,– liepė ji samdininkei* (69).

Marcelė kartą pavadinta lyties ir amžiaus semą turinčiu daiktavardžiu *mergelė*: – *Vai, mergele!* (71). Atsižvelgiant į daiktavardžio *mergelė* reikšmę (‘1. malon. jauna netekėjusi moteris, mergina; 2. mergaitė (vaikas)’ (DŽ_e), įvardijimą galima interpretuoti dvejopai: 1. maloniai kreipiamasi žodžiu, atitinkančiu Marcelės socialinį statusą ar 2. nurodomas jos amžius. Pastaroji galimybė mažai tikėtina, kadangi ankstesnėje analizėje nurodyta, kad tai ne pirmi namai, kuriuose mergina tarnauja (žinoma, kad Marcelė tarnavo penkerius metus pas savo krikštatėvį). Platesnis kontekstas (pavartotas garsinis veiksmažodis *atsiduso*) atskleidžia Gerdvilienės jaučiamą nusivylimą, liūdesį: *Dar jau, die, yra nusidėjimas dievui žydą apgauti,– mėgino teisintis Marcelė.– Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino, nukryžiuavo. – Vai mergele! – atsiduso Gerdvilienė,– mes jį kasdien, mieliausią dievulį, kiek kankinam, kiek kryžiuojam!.. Ir jis mums vis atleidžia* (71). Galima teigti, kad Gerdvilienė, ne kartą motyvuotai įvairiais leksikos vienetais pavadinusi kitus veikėjus, šį kartą Marcelę taip pat pavadina motyvuotai – pasirenka malonų atspalvį turintį žodį tikėdamasi tokiu būdu sukelti didesnę psichologinę poveikį.

Marcelė taip pat kartą pavadinta *mazniule*: *Ak mazniule! – nusijuokė marti, o Marcelė ir piemuo dar labiau nusikvatojo* (71). *Mazniulis*, -ė – ‘kas elgiasi kaip mažas’ (LKŽ_e). Taip merginą įvardija Gerdvilienės marti, kai sužino apie silkių vagystę. Ji vagystę lygina su mažų, jaunų vaikų elgesiu. Nors LKŽ_e daiktavardžio reikšmė pateikta be stilistinių žymų, akivaizdu, kad jis yra stilistiškai konotuotas.

Antra nominacinė eilė. Kita apsakymo veikėja – Gerdvilienė. Ji įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Gerdvilienė – moterėlė – moteriškė – ne mažas vaikas – pati – ji*.

Pirmiausia ši veikėja vadinama pavarde *Gerdvilienė*: *Gerdvilienė, priglaidusi verpstį į sieną, nusiėmė nuo lentynos dubenėlį silkėms sudėti* (69). Ši pavardė – lietuviškos kilmės. Pasak Aleksandro Vanago (1982, 64), lietuviškos kilmės laikomos tos pavardės, kurios yra kilusios iš lietuviškų arba baltiškų bendrinių ir tikrinių žodžių. Pavardė *Gerdvilienė* yra kilusi iš lietuviško vardo *Gerdvilas*, reiškiančio ‘besiilgintis to, kuo tiki’ (Blaževičiūtė 2004, 56). Pavardės reikšmė kūrinyje neatskleidžia jokių išskirtinių moters bruožų, todėl galima teigti, kad ji parinkta nemotyvuotai. Janinos Barauskaitės (2001, 124) teigimu, šnekamojoje kalboje įprasta kaimynus, pažįstamus ir kt. vadinti pavarde. Gerdvilienė yra subrendusi moteris, turinti vaikų, marčią ir anūkų: *Užeik, užėik, pamatysime,– kviečia jį pirkion Gerdvilienė, pasikuštėjusi, pasitarusi su marčia, kuri, užgulusi ant lopšio, žindo dabar vaiką* (66). Tai, kad Gerdvilienė yra nebejauno amžiaus, nurodo ir ji

pati: *Daugiau neprisidėsiu ir nesiderėk veltui. Aš ne mažas vaikas* (68). Nurodydama savo amžių, moteris informuoja Kušlių, kad jos taip lengvai apgauti nepavyks, kaip būtų įmanoma apgauti mažą vaiką (dar kartą iškeliamas Kušliaus suktumas).

Kūrinyje Gerdvilienė pavadinama lyties semą turinčiais daiktavardžiais *moterėlė* ir *moteriške*: *Moterėle, vienuolika duosi* (68); *Moteriške, ar neturi man vištos parduoti* (70). Taip Gerdvilienę pagarbiai (pagal jos amžių) pavadina Kušlius. Daiktavardžiai yra stilistiškai nekonotuoti. Priesaga -*ėlė* žodžiui *moterėlė* suteikia malonumo, mažumo reikšmę (LKG 1965, 263), todėl galima manyti Gerdvilienę esant nedidelio ūgio ir / ar malonaus būdo (tai įrodo ankstesnės įžvalgos apie jos elgesį su Kušliumi).

Veikėjos įvardijimai tekste keičiami asmeniniu ir pažymimuoju įvardžiais *ji*, *pati*: *Kiekgi tu nori už jas kiaušinių?– pasiklausė ji Kušlių* (67); *Marcele, paimek tu iš jo silkes,– liepė ji samdininkei, o pati pasikėlusi išėjo su dubenėliu priemenėn* (69). Įvardžiai tekste atlieka siejimo funkciją, padeda išvengti nominacinę reikšmę turinčių leksikos vienetų kartojimo.

Trečia nominacinė eilė. Apsakyme vaizduojama dar viena moteris įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Monikė – Moniutė – (Gerdviliaus) duktė – Kušliaus marti – mergaitė – ji – toji*.

Pirmiausia apsakyme veikėja pavadinama asmenvardžiu *Monikė* (*Monika* – ‘vieniša’ (Blaževičiūtė 2004, 242): *Monikė, Gerdviliaus duktė, apie penkiolikos metų mergaitė, priglaidus į sieną kuodelį ir pašokus greitai – Kušlius jauėjo per priemenę – pakėlė pagalį ir numetė vėl pakrosnin* (66). Šiame sakinyje apie veikėją pasakoma daug informacijos: Monikė yra penkiolikos metų mergaitė, jos tėvas yra Gerdvilis – Gerdvilienės vyras (taigi ji – Gerdvilienės dukra). Mergina, kaip ir jos motina, su Kušliumi elgiasi pagarbiai ir yra nepalankiai nusiteikusi prieš tuos, kurie elgiasi priešingai: *Palaidūne! Štai kai duosiu kukurėn, tai žinosi!– bara ji piemenį* (66). Galima dayti išvadą, kad visa Gerdvilių šeima yra morali, tačiau ne visi tai supranta: *Ar ne Kušliaus marti nori būti, kad už jį taip stoji* (66). Iš pateikto sakinio galima suprasti, kad būti Kušliaus sūnaus žmona, piemens akimis, būtų didžiausias pažeminimas, o ir elgtis su Kušliumi mandagiai galima tik norint būti jo marčia. Kitas Monikę įvardijantis žodžių junginys *Gerdviliaus duktė* (žr. anksčiau pateiktą pavyzdį) sakinyje vartojamas kaip po pažymimojo žodžio einantis išplėstas priedėlis. Į Monikę giminystės ryšį nurodančiu daiktavardžiu *duktė* kreipiasi motina Gerdvilienė: *Moniute, duok jam bulbių,– nusigręžė Gerdvilienė į dukterį* (70). Įvardijimai *Kušliaus marti*, *Gerdviliaus duktė* ir *duktė* nurodo Monikės giminystės ryšį su aplinkiniais. Giminystės terminai *marti* ir *duktė* yra stilistiškai neutralūs. Gerdvilienė maloniai dukterį pavadina *Moniute*. Maloninę reikšmę asmenvardžiui suteikia priesaga *-(i)utė*.

Monikę įvardijantys leksikos vienetai kūrinyje keičiami asmeniniu ir parodomuoju įvardžiais *ji* ir *toji*: <...> *bara ji piemenį* (66); *Toji pasėmė riešučias bulbių ir pabėrė ant skobnių* (70).

Išnagrinėjus moterų nominacines eiles nustatyta, kad veikėjos įvardytos asmenvardžiais (*Marcelė, Monikė, Moniutė, Gerdvilienė*), bendriniais daiktavardžiais (*begėdė, mazniulė, mergelė, samdininkė, piemenė, pusmergė, vagilka, moterėlė, moteriškė, duktė, mergaitė*), žodžių junginiais (*tarnaitė algininkė, ne mažas vaikas, Gerdviliaus duktė, Kušliaus marti*) ir asmeniniais (*ji*), parodomaisiais (*toji*), pažymimaisiais (*pati*) įvardžiais. Teigiamomis veikėjomis galima laikyti Gerdvilienę ir Monikę, nes jos su aplinkiniais elgiasi moraliai ir silkių vagystę bei juokų krėtimą Kušliui supranta kaip nusižengimą Dievo įsakymams. Neigiama veikėja laikytina Marcelė, kuri pavagia silkes ir kiaušinius.

3.2. Apsakymo „Silkės“ erdvė

Alberto Zalatoriaus (2003, 241) teigimu, suklasifikavus V. Krėvės kūrinių erdves, matoma paprasta, bet gana įdomi schema – veikėjai išsidėsto keturiose erdvėse, kurios lyg kokie koncentriški ratai apsupa viena kitą. Pirmas ratas – troba, kiemas, daržas (kiemas), antras ratas apima ne tik namus, bet ir laukus, miškus, artimiausią miestelį (kaimas), trečias ratas apima visą kraštą (šalis), o ketvirtas apima įvairiausias tautas, skirtingas religijas, mitologines būtybes bei dievus (Ten pat, 241). V. Krėvės apsakyme „Silkės“ vaizduojamos visos keturios A. Zalatoriaus išskirtos erdvės.

Kūrinyje veiksmas vyksta atviroje ir uždaroje erdvėse. Atvira erdvė, kurios vaizdavimu pradedamas apsakymas, atskleidžiama pasitelkiant regimasias detales ir garsinius veiksmažodžius: *sniegas tirpo, viršukalniai visur juodavo; klonėmis, vagomis, vidukelėmis* [‘1. kelio vidurys; 2. pusiaukelė’ (*LKŽe*)] *bėgo upeliai ir šniokšdami pasakojo pavasario pasaką* (65). Pavyzdys taip pat aptariamas 3.3 skyrelyje. Vaizdas kuriamas nuo viršaus (*viršukalnių*) ir leidžiamasi žemyn (*vagų, vidukelių*). Tekste pavartotas garsinio veiksmažodžio *šniokšti* ‘1. aidą kelti, užti, siausti, šėlti, šnarėti, šlamėti, gausti (apie vėją, mišką, vandenį ir pan.)’ (*LKŽe*) pusdalyvis *šniokšdami* ir personifikacija *upeliai pasakojo* kuria intriguojančios bei dinamiškos, t. y. kintamos erdvės vaizdą, kurios kitimą lemia metų laikų cikliškumas. Apsakyme atvirą erdvę keičia ne tik gamta, bet ir patys veikėjai: *Jie mėgo padėti jam po kojų pagalį ar ką kita* (65); *pastumdamas lazda nuo kelio šalin tyčia padėtą pagalį ar akmenį* (65). Iš pavyzdžių matyti, kad erdvė keičiama

siekiant pakenkti veikėjui (Kušliui), tokį elgesį piktadariai laiko juokingu. Toliau apsakyme taip pat vaizduojama atvira, abstrakti erdvė – sodžiai: *Žiemą ir vasarą vienodai apsitaisęs ėjo per sodžius, nešdamas rankoj pintinėlę, maišą – krautuvėlę už pečių ir neaplenkdavo nei vieno kiemo* (66). Sodžiai, kuriais vaikščiojo Kušlius, plačiau nedetalizuojami – jie tarsi tarpinis taškas nesibaigiančioje Kušliaus kelionėje. Po šios abstrakčios erdvės kūrinys vaizduojama lokalizuota, sukonkretinta Gerdvilių sodyba: *Dabar jis stovėjo po Gerdviliaus langu ir klausė, priglaudęs į stiklą ausį, ką atsakys jam moterys* (66). Šiame pavyzdyje vietą nurodantį žodžių junginį *Gerdviliaus langas* galima interpretuoti trejopai: tiesiogiai – Kušlius stovi prie lango, kaip sinekdochą (sinekdocha – „metonimija, kur reikšmės perkėlimas grindžiamas kiekybiniu santykiu (dalis vietoj visumos arba atvirkščiai, rūšis vietoj giminės arba atvirkščiai, vienaskaita vietoj daugiskaitos arba daugiskaita vietoj vienaskaitos)“ (Župerka 2001, 65) – namo dalis (langas) atstoja visumą arba kaip elipsę – praleistas daiktavardis *namas*. Apsakyme, nurodant ką veikėjai veikia Gerdvilių name, pavaizduojami jame esantys baldai, jų buvimo vieta. Kalbant apie moterų buitį, įvardijami daiktai, susiję su vaikų auginimu, valgio gaminimu, verpimu ir pan.: <...> *užgulusi ant lopšio, žindo dabar vaiką* (66); <...> *priglaudus į sieną kuodelį* (66); <...> *ant mažo uslsanėlio guli jos verpstis* (68); <...> *išėjo su dubenėliu priemenėn, kur spintelėje buvo sukrauti kiaušiniai* (69); <...> *neatsikeldama nuo kuodelio, pasiekė iš kampo dugnelį* [dugnas ‘2. dangtis, viršus’ (LKŽe), ‘4. tarm. viršus, dangtis’ (DŽe)], *kuriuo užvoždavo puodus* (69); <...> *pakasė smėlin, kuriuo buvo nuo rudens užverstas visas priemenės kampas* (75). Kalbant apie vyrų buitį, įvardijami daiktai susiję su tinklų mezgimu (su kuo, kur, ant ko mezgama), juokų krėtimu, prekyba ir pan.: <...> *sėdėdamas ant suolo, mezgė prie lango tinklą* (66); *Piemuo pašoko į pakrosnį, ištraukė storiausią pagalį ir padėjo po slenkščiu* (66); <...> *priėjęs į skobnis* [‘senovinis stalas (ppr. masyvus, ilgas)’ (LKŽe), ‘etnogr. senovinis (ppr. sunkus, ilgas) stalas’ (DŽe)] *arti lango* <...>, *padėjo jį ant uslano* [uslanas ‘žr. zoslanas’, zoslanas ‘1. sėdimas suolas be atkaltės; 2. panešiojamas suolelis’ (LKŽe)] (67). Viena iš pavyzdžių yra pavartotas vidaus einamasis vietininkas – iliatyvas (*smėlin*) Iliatyvas „rodo veiksmo kryptį į daikto vidų, į tam tikrą vietą <...>. Dabar iliatyvas neįeina į bendrinės lietuvių kalbos linksnių sistemą ir dažniau pasitaiko grožinėje literatūroje“ (LKE 2008, 216). Rasuolės Vladarskienės (2003, 47) tegimu, „iliatyvas nėra nykstanti forma, bet negalima jo vadinti ir atgimstančiu linksnium – dažniausiai vartojami pastovūs junginiai su iliatyvu arba linkusios prielinksneti ir prieveiksmėti iliatyvo formos“. V. Krėvės apsakyme „Silkės“ iliatyvo formos vartojamos gana dažnai: *toptelėjo širdin* (72); *brautis dangun* (72); *Merkinės bažnyčion* (72); *išmesk laukan* (73) ir t. t. Namo vidus nėra vaizduojamas nuosekliai ir specialiai –

visos detalės atskleidžiamos vystantis siužetui. Vaizduojami daiktai – suolas, lopšys, skobnis, uslanas ir kt. – įprasti to laikotarpio („Tai prieškarinis (prieš 1914 m. karą) kaimo žmonių gyvenimas“ (Grušas 1983, 167) kaimo buičiai. Reikia pasakyti, kad *LKŽ_e* ir *DŽ_e* skiriasi daiktavardžių *skobnis* (‘senovinis stalas (ppr. masyvus, ilgas)’ (*LKŽ_e*); ‘etnogr. senovinis (ppr. sunkus, ilgas) stalas’ (*DŽ_e*) ir *dugnas* (‘2. dangtis, viršus’ (*LKŽ_e*); ‘4. tarm. viršus, dangtis’ (*DŽ_e*) stilistinės žymos – *LKŽ_e* minėti daiktavardžiai neturi stilistinių žymų, o *DŽ_e* nurodomas jų priklausymas tarminei (nenurodoma konkreiti tarmė) leksikai (*dugnas*) ir nurodant dar tiksliau – etnografinėms tarmybėms (*skobnis*). Tarminė leksika priskiriama nevisuotinei leksikai. Tai kalbinės variacijos, rodančios teritorinį visuomenės pasidalijimą – ją žino ir vartoja kurios nors vienos Lietuvos dalies gyventojai, etnografinės tarmybės žymi kurios nors tarmės buities, papročių ir kultūros ypatybes (žr. Barauskaitė 1995, 45–46).

Kūrinyje minima dar viena lokalizuota vieta – Šilakiemis: – *Kai aš tarnavau Šilakiemy, ne tokius dar juokus jam krėtėme* (66); – *Ką tu Šilakiemy darei, tu sau žinokis, o čia to nebedarysi, – subarė jį taip pat Gerdvilienė* (66). Šią vietą piemuo atkuria iš atminties. *Šilakiemis* piemeniui asocijuojasi su juokų krėtimu Kušliui, erdvė plačiau nedetalizuojama. *Vietovardžių žodyne* (prieiga per internetą <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14) ši vietovė nenurodyta, tačiau turint mintį, kad V. Krėvė dažniausiai vartoja tikrus vietovardžius (Grušas 1983, 167), galima manyti, kad tokia vietovė vis dėlto galėjo būti. Žodis *šilakiemis* yra dūrinys (darinys, sudarytas iš dviejų savarankiškų pamatinių žodžių kamienų (Jakaitienė 2010, 251), sudarytas iš vyriškosios giminės daiktavardžių *šilas* (‘1. smėlynuose augantis aukštų, tiesių spygliuočių (ppr. pušų) miškas; 3. miške esantis kaimas’ (*LKŽ_e*) ir *kiemas* (‘1. plotas žemės tarp vienos sodybos pastatų, atslaimas; aikštelė prie gyvenamo namo; 2. atskira kaimo sodyba, ūkis; 3. kaimas, sodžius’ (*LKŽ_e*). Du sandai – *šilo* ir *kiemo* kamienai – skiriami jungiamąja morfema, paprastai vadinama jungiamuoju balsiu (Jakaitienė 1976, 275). Labiausiai tikėtina šio dūrinio reikšmė – kaimo sodyba miške.

Kita apsakyme vaizduojama vietovė – Merkinė: *Bet pamatė, kad už langų naktis, tamsu, o Merkinė, kur gyvena Kušlius, toli!* (75) V. Krėvės apsakyme minima Merkinė yra reali vietovė – tai miestelis Varėnos rajone (žr. *Vietovardžių žodynas*, prieiga <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14). Tai patvirtina Juozo Grušo (1983, 167) išsakytą mintį, kad dauguma V. Krėvės kūriniuose minimų vietovardžių yra tikri ir parinkti iš gimtojo rašytojo krašto – Dzūkijos. Kušliui ši vietovė yra sava: *O ten namie [Merkinėje] jo senė viena, ligota, be pagalbos* (71), o kitiems veikėjams – svetima. Pastarieji Merkinėje apsilanko tik eidami į turgų ir į bažnyčią: – *Nenori – neimk, Merkinėje parduosiu* (70); <...> *lyg žmonių Merkinės bažnyčion per švento Roko*

atlaidus (72). Marceli, pabudus iš sapno apie dangų, Merkinė tampa ypač tolima, svetima ir tam tikra prasme bauginanti (žr. anksčiau pateiktą pavyzdį). Tai galima susieti su sakinyje vaizduojamu paros laiku – naktimi, kuri neatsiejama nuo tamsos, įvardytos bevardės giminės būdvardžiu *tamsu*. Galima manyti, kad būtent tamsa Marcelės pažįstama, nors ir svetimą, erdvę paverčia tolima ir bauginančia.

Kita kūrinyje vaizduojama vieta – Merkinės bažnyčia: <...> *o aplinkui vis angelėliai: vieni maži maži kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje* (72). Pavyzdyje bažnyčia vaizduojama netiesiogiai – nėra pavartotas daiktavardis *bažnyčia* ar kokia kita maldos namus nurodanti leksema. Apie tai, kad kalbama apie Merkinės bažnyčią, nurodo pavartotas palyginimas *kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje* (72). Galima manyti, kad *švenčiausios panelės paveikslas* kabo Merkinės bažnyčioje, kartu tai nurodo vieną bažnyčios interjero detalę – paveikslą, kuriame pavaizduota *švenčiausia panelė* ir *maži maži angelėliai*. Sakinyje pavartota viena iš komponavimo figūrų – kartojimas (*maži maži*). „Kartojimo figūra telkiamas dėmesys į kartojamus žodžius, iškeliamas veiksmo stiprumas ar ilga trukmė, daiktų gausa“ (Župerka 2001, 72), šiuo atveju akcentuojamas angelų mažumas.

Apsakyme minima Pivašiūnų bažnyčia: *Ten [danguje] buvo gražu kaip Pivašiūnų bažnyčioje. Visur žvakės dega, žiburiai* (72). Marcelė iš atminties atkuria įsimintiniausią *Pivašiūnų bažnyčios* bruožą – jos grožį, įvardytą bevardės giminės būdvardžiu *grazu*, ir šviesos gausą, kurią suteikia daiktavardžiais *žvakė* (‘1. kietos riebalinės medžiagos lazdelė su dagčiu, vartojama pasišviesti ir apeigoms’ (*LKŽ*), *žiburys* (‘1. nedidelis šviesos šaltinis (žibintas, uždegta skala, žvakė ir pan.); 2. šviesa; apšvietimas’ (*DŽ*) įvardyti daiktai. Vieta plačiau nedetalizuojama. Reikia pasakyti, kad *Pivašiūnų bažnyčia* prisimenama ne tiesiogiai apie ją kalbant, bet šią vietą lyginant su dangumi; lyginimo pagrindas – gražumas: *Prisisapnavo Marceli, kad ji pateko dangun. Ten buvo gražu kaip Pivašiūnų bažnyčioje* (72). Pavyzdyje pavartotas vietos prieveiksmis *ten* atlieka sakinių siejimo funkciją. Pavadinimą *Pivašiūnų bažnyčia* sudaro toponimas *Pivašiūnai*, vartojamas daugiskaitos kilmininko linksniu, ir daiktavardis *bažnyčia*. Pivašiūnai – kaimas Alytaus rajone (žr. *Vietovardžių žodynas*, prieiga <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14) (kaip minėta, V. Krėvei būdinga vartoti tikrus vietovardžius), todėl galima manyti, kad bažnyčiai pavadinimas *Pivašiūnų bažnyčia* suteiktas dėl jos lokacijos.

Kūrinyje netiesiogiai kalbama dar apie vieną bažnyčią: *Bet pažiūrėsime, ką pasakys tau kunigas, kai nueisi išpažinties* (71); *Marcelė visai nutilo, nes ji nusigando, kunigą prisiminus* (71). Nors pateiktuose pavyzdžiuose nėra pavartotas daiktavardis *bažnyčia* ar kokia kita maldos namus

nurodanti leksema, iš konteksto yra aišku, kad vis dėlto apie ją kalbama – minimas nuodėmių pasisakymas kunigui, o tai atliekama bažnyčioje prieš pamaldas. Galima manyti, kad pirmame pavyzdyje praleista veiksmažodžio bendratis *atlikti* – vartojamas elipsinis sakinyss. Apie šią bažnyčią daugiau neužsimenama, apskritai yra neaišku, ar tai iki šiol nepaminėta bažnyčia, ar viena iš minėtų (*Pivašiūnų, Merkinės*).

Kita apsakymo erdvė – dangus: *Prisisapnavo Marceli, kad pateko dangun* (72). Pavyzdyje nurodoma, kad į dangų Marcelė pateko sapne. Anot Donato Saukos (1983, 255–256), sapnas – būdas atsiskleisti nesudėtingam, netgi ribotam, primityvokam žmogaus vidiniam pasauliui; sapnas Marceli atstoja psichologinę autoanalizę ir moralinį sąžinės perkratymą. Pavyzdyje pavartotas iliatyvo formos daiktavardis *dangun*. *Dangus* – sąlygiška, t. y. fantastinė, mitinė erdvė; tuo *dangaus* erdvė išsiskiria iš kitų – tikroviškų erdvių (*Gerdvilių sodyba, Pivašiūnų bažnyčia* ir kt.). Nors ši erdvė nėra reali, joje gausu Marceli pažįstamų detalių ir net žmonių: *Ten buvo gražu kaip Pivašiūnų bažnyčioje. <...> vieni maži maži [angelėliai] kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje <...>. Čia pamatė Marcelė daugelį savo pažįstamų; vieni jų jau seniai buvo mirę, kiti dar pernai* (72). Į dangų Marcelė patenka per savo sapną, vadinas, ji dangaus vaizdinį regi pasąmonėje, tai paaiškina samdinei žinomų detalių ir žmonių buvimą. Dangaus erdvė yra neatsiejama nuo Dievo ir angelų: *<...> ponas dievulis, žilas, ilga barzda, sėdi aukštai ant altoriaus, o aplinkui vis angelėliai: vieni maži maži kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje lekioja ir aukštai, ir žemai aplinkui dievulį* (72). Apie Dievą žr. skyriuje 2.1.1. Angelėliai, kurie neįeina į nei vieną nominacinę eilę, apibūdinami pasitelkiant epiteto funkciją atliekantį būdvardį *maži*. Jiems priskiriamas vikrumas, įvardytas neapibrėžtos trukmės (duratyviniu) veiksmažodžiu *lekioja* (*lekioti* – ‘1. skraidyti; 2. šen ten lėkti, bėgioti, lakstyti’ (*LKŽ*)). „Neapibrėžtos trukmės veiksmažodžiai žymi neribotos trukmės veiksmus. Jų leksinė reikšmė nenurodo veiksmo baigties ar siekiamo tikslo. Šie veiksmažodžiai akcentuoja tik patį veiksmo tęsimąsi“ (*LKG II* 1971, 15). Prieveiksmiais *aukštai* ir *žemai* nurodoma, kaip mažieji angelai atlieka veiksmažodžiu *lekioja* įvardytą veiksmą.

Marcelė dėl silkių vagystės iš dangaus išmetama į pragarą: – *Veskite ją pragaran ir atiduokite velniams, tekankina ją amžių amžius* (74). Pavyzdyje pavartotas iliatyvo formos daiktavardis *pragaran*. Frazeologizmu *amžių amžius* (‘labai ilgai’ *FŽ* 2001, 61) nurodomas numatomas Marcelės kankinimo laikotarpis. Dangaus ir pragaro erdves skiria tik durys: *Kai tik dievulis ištarė, angelai tuojau prišoko, ir Marcelė nespėjo atsikvėpti, kai jau ją išstūmė iš dangaus ir duris užrakino. Už dangaus durų buvo tamsu, niauru ir baisu* (75). Dangus kūrinyje buvo vaizduojamas šviesus,

gražus (*ten buvo gražu; visur žvakės dega, žiburiai*), o pragaras vaizduojamas priešingai – tamsus, niūrus, baisus. Taigi šios erdvės ir jų būdingiausi bruožai vaizduojami kardinaliai priešingai. Tai galima paaiškinti tuo, kad dangus skirtas Dievo įsakymams ir moralės normoms nenusižengusiems asmenims, o pragaras – nusidėjėliams. Reikia pasakyti, kad šie sakiniai siejami grandininio būdu – pirmo sakinio rema (*durys*) virsta tolimesnio sakinio tema (apie sakinių siejimą žr. Alaunienė 1978; Česnulienė, 2015). Kaip dangus yra neatsiejamas nuo Dievo ir angelų, taip ir pragaras neatsiejamas nuo velnių: *Vos tik užsitarė durys, kai ją iš visų pusių apspito velniai. Jie buvo raguoti, uodeguoti, iš gerklių ugnis liepsnojo kaip iš krosnies; vienas per kitą jie lino į Marcelę, o patsai bjauriausias jau taikė ją šakėmis perverti* (75). Norberto Vėliaus (2011, 294, 306) teigimu, velnias yra viena spalvingiausių lietuvių tautosakos mitinių būtybių, kuri vaizduojama kreiva, šleiva, raguota, naguota ir t. t. Apsakyme velniai apibūdinami būdvardžiais *raguotas, uodeguotas* ir meniniu palyginimu *iš gerklių ugnis liepsnojo kaip iš krosnies*. Palyginime lyginama iš velnių gerklių sklindanti ugnis su krosnies skleidžiama liepsna, o lyginimo pagrindas – realaus daikto ir mitologinės būtybės skleidžiama ugnis. Pragas smulkiau nedetalizuojamas, iš šios erdvės Marcelė dingsta staiga: *Pamačius tai Marcelė nusitvėrė už dangaus durų, suriko nesavu balsu ir – nubudo* (75). Turint minty, kad Marcelė pirmiausia atsidūrė danguje, o po to pateko į pragarą, galima teigti, kad erdvės vaizdas kuriamas nuo viršaus, ir leidžiamasi žemyn.

Išanalizavus apsakymą „Silkės“ erdvės aspektu, galima padaryti išvadą, kad kūrinio erdvė vaizduojama tarsi pasaulio medžio modelis – veiksmas vyksta Gerdvilių sodyboje, po to persikelia į dangų ir galiausiai – į pragarą.

3.3. Apsakymo „Silkės“ laikas

Apsakyme vaizduojama laiko atkarpa nėra konkrečiai nurodyta, tačiau galima manyti ją esant neilgą – pagrindinis pasakojimas trunka vos dvi dienas. Kūrinys pradedamas metų laiko nurodymu: *Buvo pusiaugavėnis. Į pavasarį virto. Dienos buvo šiltos, saulėtos* (65). *LKŽ*_e nurodoma, kad *pusiaugavėnis* – ‘gavėnios vidury, pusė’, o *gavėnia* – ‘bažn. pasninko laikas, ppr. septynios pasninko savaitės prieš Velykas’ (*LKŽ*_e). Taigi kūrinio veiksmas pradedamas iki Velykų likus trims savaitėms ir keletui dienų. Laikas taip pat nurodomas žodžių junginiu *į pavasarį virto*, sudarytu iš prielinksninės galininko konstrukcijos (*į pavasarį*) ir būtojo kartinio laiko veiksmazodžio (*virto*). Pavasarėjančios dienos apibūdinamos epitetais *šiltos* ir *saulėtos*. Metų laikas taip pat nurodomas

pasitelkiant gamtos aprašymą: <...> *sniegas tirpo, viršukalniai visur juodavo; klonėmis, vagomis, vidukelėmis bėgo upeliai ir šniokšdami pasakojo pavasario pasaką, pranešdavo, kad jisai visai arti...* (65). Šiame pavyzdyje pavartotos semantinė ir redukcijos figūros, t. y. įasmeninimas (*upeliai pasakojo*) ir nutylėjimas. Toliau kūrinys laikas nurodomas žodžių junginiu, sudarytu iš dviejų įvardžių (*vieną tokią*) ir daiktavardžio (*dieną*): – *pirštu langan belsdamas, klausė vieną tokią dieną Kušlius* (65). Šių žodžių junginį galima laikyti aliuzija į laiko nuorodą, kuria buvo pradėtas apsakymas – vartojamas anaforinis sakinių siejimo būdas. Į realųjį kūrinio laiką yra įterpiami Kušliaus dialogai iš praeities: – *Kodėl tu akinių sau nenusiperki?– klausia jį ne kartą žmonės. / – Akinių? O kur aš imsiu pinigų akiniams pirkti?– klausdavo jisai ir sunkiai dūšaudavo* (65). Čia minėtinas laikų sinonimikos atvejis: pirmame pavyzdyje tiesioginės nuosakos esamojo laiko daugiskaitos 3 asmens veiksmažodis *klausia* vartojamas vietoj tiesioginės nuosakos būtojo dažninio laiko vienaskaitos 3 asmens veiksmažodžio *klausdavo* arba būtojo kartinio laiko *klausė*. Sakinyje pavartotas esamasis laikas praeities veiksmą priartina prie dabarties. Tai, kad sakinyje turėtų būti vartojamas kuris nors būtasis laikas rodo pavartotas dalelytės *ne* ir daiktavardžio *kartą* junginys ir būtojo dažninio laiko veiksmažodis *klausdavo*. Veiksmažodžio *klausti* laikų substitucija galima, plg. *klausė jį ne kartą žmonės / klausdavo jį žmonės* (pavartojus būtojo dažninio laiko veiksmažodį veiksmo dažnumą nurodanti konstrukcija *ne kartą* praleistina). Dialogo sakiniai yra siejami leksine siejimo priemone – kartojimu. Kartojamos daiktavardžio *akiniai* gramatinės formos. Pirmiausia kartojama ta pati daiktavardžio forma – daugiskaitos kilmininkas *akinių*, vėliau daiktavardis pakartojamas daugiskaitos naudininko forma *akiniams*. Toliau kūrinys praeities įvykių laikas nurodomas pasitelkiant frazeologizmą *žiemą vasarą*, reiškiantį ‘visą laiką’ (FŽ 2001, 873): *Žiemą ir vasarą vienodai apsitaisęs, ėjo per sodžius* (66). Taigi apsakymo laiko seka nėra nuosekli – papasakojama kas nors iš veikėjų praeities ir vėl tęsiama dabarties linija (Nauckūnaitė 2002, 84).

Po praeities prisiminimų grįžtama į realųjį apsakymo laiką: *Dabar jisai stovėjo po Gerdviliaus langu* (66). Dabarties laikas nurodomas laiko prieveiksmiu *dabar* (‘šiuo metu, šiuo laiku, nūnai’ LKŽ_e). Prieveiksmis *dabar* taip pat atlieka sakinių, šiuo atveju pastraipų, siejimo funkciją. Tikslus laikas nėra konkrečiai nurodomas, tačiau galima manyti, kad tai dienos metas, kuomet buities darbams atlikti užtenka saulės skleidžiamos šviesos: – *Yra tekio jaknos,– pasityčiojo iš jo piemuo, kuris sėdėdamas ant suolo, mezgė prie lango tinklą* (66).). Nors kūrinys tiksliai neįvardijamas pasikeitęs paros metas, apie jį sužinoma iš sakinio: *Prisisapnavo Marceli, kad ji pateko dangun* (72). Veiksmažodis *prisisapnuoti* (*prisapnuoti* – ‘1. pamatyti sapne, susapnuoti’; *sapnuoti* – ‘1. regėti, girdėti, jausti, išgyventi miegant’ (LKŽ_e) nurodo, kad Marcelė miega, šis

veiksmas ir leidžia manyti, jog veiksmas vyksta vakare arba naktį. Tai patvirtina ir vaizdas, kurį staiga nubudusi Marcelė pamato pro langą: *Bet pamatė, kad už langų naktis, tamsu* (75). Naktį keičia diena (kūrinyje paros laiko kaita neakcentuojama): *Rytojaus dieną Gerdvilienė stebėjosi, kodėl spintos ir pirkios durys ir jos pačios suknelė pienuotos* (76). Laiką nurodantis daiktavardinis žodžių junginys *rytojaus dieną* atlieka ir sakinių siejimo funkciją. Po šios gana konkrečios laiko nuorodos seka kiek abstraktesnė: *Ji dabar kas vienas vakaras knaisioja smėlį patikrinti, ar ten dar guli kiaušiniai, ir nekantriai laukia šventadienio, kada nuneš juos Kušliui ir užsimokės už pavogtas silkes...* (76). Laikas nurodomasrieveiksmiais *dabar, kada*, žodžių junginiu *kas vienas vakaras* ir daiktavardžiu *šventadienis* (‘švenčiama diena, šventė’ (LKŽ_e). Apsakymo veiksmo trukmę galima interpretuoti dvejopai: jei *šventadieniu* įvardijamos Velykos – veiksmas trunka tris savaites ir keletą dienų, tačiau, jei *šventadieniu* įvardijamas sekmadienis – veiksmas trunka trumpiau nei savaitę.

Tekste yra ir daugiau laiko nuorodų, pavyzdžiui.: *Kušlius minutėlę stovi vietoj ir mąsto, ar eiti toliau, ar grįžti atgal* (69); *Paskui Kušlius užsirišo, užsidėjo maišelį ant pečių ir giliai atsiduso* (70); *Čia pamatė Marcelė daugelį savo pažįstamų; vieni jų jau seniai buvo mirę, kiti dar tik pernai* (72); *Pamatė ir Vakšienę, savo krikštamočią, kuri jai padovanojo šilkinę skarelę, kada jiėjo pirmosios išpažinties* (72). Taigi laikas apsakyme įvardytasrieveiksmiais, laiką reiškiančiais daiktavardžiais ir žodžių junginiais, kurie tekste atlieka ir sakinių siejimo funkciją.

Apsakyme vyrauja praeities ir dabarties laikas. Pagrindinė pasakojimo ašis – praeities laikas. Praeities laiką nurodo būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *nepyko, stovėjo, nukankino*. Esamąjį laiką, nurodantį, kad veiksmas vyksta kalbamuojų metu, rodo tokie veiksmažodžių pavyzdžiai: *nori, kviečia, šaukia*. Apsakyme retkarčiais pavartotas ir būsimasis (ateities) laikas: *nusidėsi, paims, duosi*.

4. V. KRĖVĖS APSAKYMO „ŽMONĄ PAMOKĖ“ LOKACIJA

Vinco Krėvės apsakymas „Žmoną pamokė“, kaip ir apsakymas „Silkės“, yra realistinis pasakojimas. Šiame kūrinyje vaizduojami tikroviški veikėjai, kurie įvardyti įvairiais leksikos vienetais. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytis, sudarytos dvi įvardijimų grupės – vyrų ir moterų. Išanalizuotos 2 vyrų ir 3 moterų nominacinės eilės. Apsakyme „Žmoną pamokė“ vaizduojama įprasta atvira ir uždara erdvės (miestelis, pirkia ir t. t.). Kūrinyje chronologine tvarka vaizduojamas dvi dienas trunkantis veiksmas. V. Krėvės apsakymui „Žmoną pamokė“ būdingi visi trys lokacijos komponentai – veikėjai, erdvė ir laikas.

4.1. Apsakymo „Žmoną pamokė“ veikėjai

4.1.1. Vyrų įvardijimai apsakyme „Žmoną pamokė“

Į apsakymo „Žmoną pamokė“ analizę įtraukti tik du veikėjai vyrai, kurie kūrinyje vaizduojami bent keletą kartų.

Pirma nominacinė eilė. Apsakyme vienas iš pagrindinių veikėjų įvardytas tokiais leksikos vienetais: *Kazys Budraitis – Budraitis – brolis – dėdulė – jaunas vyras – kūmulis – kūmas – ūkininkas – pažįstamas – senelis – senis – (geras, blaivus) žmogus – žmogelis – jis – tamista – pats.*

Apsakyme veikėjas dažniausiai įvardijamas asmenvardžiu – vardu ir / arba pavarde (dažniau pavarde) – *Kazys Budraitis: Kazys Budraitis nūnai užtruko miestely: be galo daug turėjo reikalų* (49); *Budraitis pertraukė ratus, nupirko dalgių, aslų, bobelių, kūjelių dalgėms tinti, išdantino pjautuvus...* (49). *Kazys* yra vardo *Kazimieras*, reiškiančio ‘iš sen. vok. garbingai kovojantis, nenuolaidžiaujantis’ (Blaževičiūtė 2004, 79), trumpinys. Pavardė *Budraitis* yra kilusi iš pavardės *Budrys*, reiškiančios ‘iš liet. *budrūs* „kuris greit pabunda; sargus; akylas, apdairus; gyvas, smagus, mitrus“’ (žr. *Pavardžių žodynas*, prieiga per internetą <http://pavardes.lki.lt>, žiūrėta 2015 04 20). Šie du sakiniai kūrinyje distanciškai susieti veikėjo pavarde *Budraitis*. Antrame pavyzdyje pavartota komponavimo figūra – išvardijimas, daugtaškiu nurodoma, kad išvardijimas galėtų būti tęsiamas. Kūrinyje veikėjas vaizduojamas garbingas, pripažįstantis savo klaidas: – *Ir aš gi su savąja* [*savasis, -oji* – ‘2. vyras arba žmona’ (LKŽe)] *niekuomet nesikoviau. Per visą gyvenimą tik vieną kartą ausin*

[daiktavardis *ausis* vartojamas iliatyvo forma] *sudaviau, ir tai aš buvau kaltas, ne ji* (54). *Kazys* yra užsispyręs, nenuolaidžiaujantis: *Auksinio už viską tau nepakaks? <...> Auksinio tau pakaks,– derasi Budraitis, traukdamas iš užančio skepetaitę, kurioje laikė pinigus, suraišiotus po visus kampelius* (51). Iš pirmųjų sakinių galima susidaryti nuomonę, kad šis veikėjas yra apdairus, atsakingas. Todėl galima daryti išvadą, kad asmenvardis *Kazys Budraitis* veikėjui yra suteiktas motyvuotai. Apsakyme asmenvardžiai keičiami asmeniniais ir parodomuoju įvardžiais: *jis* ir įvardžiutinė jo forma *jisai, tamista, pats* ir įvardžiutinė jo forma *patsai*: *Kimšdamas jis vis mąstė, ar nepamiršo dar ko nusipirkti* (49); – *Zelikien, a Zelikien,– šaukė jisai* (50); *Galiu sėstelti ir atsidusti,– pats į save prabilo* (49); *Pasakyk patsai* (55); *Tamistai visko bus* (50). Įvardis *tamsta* vartojamas mandagiai kreipiantis į kitą asmenį (LKG 1965, 669). Kūrinyje į įprastą įvardžio formą *tamsta* įterptas balsis *i* – vartojama anaptiksė⁴.

Kitas *Kazio* įvardijimas – *ūkininkas* (‘didesnio ar vidutinio žemės ploto savininkas, privatus žemdirbys’ (LKŽ_e) – nurodo jo veiklą, pragyvenimo šaltinį: *Kaip aš [Zelikienė] tau, pažįstamam ir tokiam ūkininkui, blogų mielių parduosiu?* (50). Galima daryti prielaidą, kad Budraitis yra geras, sėkmingas, rūpestingas ir atsakingas ūkininkas, juolab, kad apsakymo pradžioje buvo išvardyti jo per dieną nuveikti darbai, kurių, pasak veikėjo, negalima atidėti: *Vakar, šeštadienio vakarą, saulei leidžiantis, padarė prapjautuves, o ryt visą draugę [draugė ‘4. šeima; šeimyna (savi ir samdiniai)’ (LKŽ_e), nuo mažo vaiko, varys lauko darban* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis]: *moteris rugių pjautų, vyrus šienautų. Reikėjo todėl nūnai viską pagaminti, visi reikalai atlikti; neatidėsi juk nei vieno kitam šventadieniui* (49). Reikia pasakyti, kad pirmame sakinyje vartojami siekiniai *pjautų, šienautų*. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1971, 418) teigiama, kad siekiniai – „nekaitomos veiksmazodžio formos, reiškiančios veiksmą, kurio siekiama kitu veiksmu“. Antrame sakinyje galima įžvelgti linksnių sinonimiką (žr. Pikčilingis 1988, 25–29) – vietoj dabartinėje kalboje įprastos daugiskaitos galininko konstrukcijos, sudarytos iš įvardžio ir daiktavardžio (*visus reikalus*), kūrinyje pavartota įvardžio ir daiktavardžio daugiskaitos vardininko konstrukcija *visi reikalai*. Šių linksnių substitucija galima, plg.: *Reikėjo todėl nūnai viską pagaminti, visus reikalus atlikti*. Grįžtant prie iškeltos prielaidos, kad Budraitis yra geras, sėkmingas ūkininkas, ją patvirtina naudininko linksiu pavartotas parodomasis įvardis *toks*. *Lietuvių kalbos gramatikoje* (1965, 683) teigiama, kad įvardis *toks* vartojamas žymimai ypatybei ar daiktui pabrėžti, taigi šiuo atveju įvardis pabrėžia daiktavardžio *ūkininkas* reikšmę. Pavyzdyje pavartotas ir kitas

⁴ Anaptiksė – balsio įspraudimas, dažniausiai pasitaikantis tarmėse (LKG 1965, 98).

veikėjo įvardijimas – *pažįstamas* (‘žinomas žmogus, su kuriuo palaikoma pažintis’ (*LKŽe*). Veikėjo pavadinimas parodo, kad Zelikienė objektyviai vertina Kazio darbą ūkyje (kalbant apie veikėjo įvardijimą *ūkininku*), taigi įvardijimas *ūkininkas* yra motyvuotas.

Apsakyme Kazys vadinamas ir hiperonimu *žmogus*, kuris yra bendriausias mąstančios būtybės pavadinimas: – *Na, ką tu, žmogau, kalbi!* (50). Reikia pasakyti, kad po šio sakinio eina sakinyš, kuriame veikėjas pavadinamas *pažįstamu* ir *ūkininku*, taigi po sakinio su pavartotu hiperonimu eina sakinyš su hiponimais. Šiuo atveju hiperonimas ir hiponimai atlieka ne tik veikėjo identifikavimo, bet ir sakinių siejimo funkciją. Budraitis taip pat įvardytas žodžių junginiais, sudarytais iš hiperonimo *žmogus* ir epiteto funkciją atliekančių būdvardžių *geras* ir *blaivus*: – *Eisiu, dievaž eisiu, kodėl neiti, kad geras žmogus kviečia...* [pavartota redukcijos figūra – nutylėjimas] (53–54); *Pasakyk patsai, tu blaivus žmogus: ar nereikia gelbėti žmogus* [kalbama apie giminaitį] *tokioje padėtyje* (55). Pavyzdyje pavartotas žodžių junginys *ar nereikia gelbėti žmogus*: čia galima kalbėti apie linksnių sinonimiką – vietoj šio junginio galėtų būti pavartotas dabartinėje kalboje įprastesnis žodžių junginys su daiktavardžio kilmininku, plg.: *ar nereikia gelbėti žmogaus*. Kazys Budraitis pavadinamas motyvuotai parinktais žodžių junginiais *geras žmogus* ir *blaivus žmogus*. Teigiamas Kazio elgesys kūrinyje vaizduojamas ne kartą: – *Na na, pamatysim, kokis tu* [Rupeika] *narsus su žmona kovoti, o dabar imk kepurę ir einam, parvečiu tave, nes žąsis varinėdamas napakliūsi namo* (53). Sakinyje pavartotu frazeologizmu *žąsis varinėti* (‘svirduliuoti, šlitinuoti girtam’ (*FŽ* 2001, 859) apibūdinamas Rupeikos elgesys, kuriam Budraitis siūlo pagalbą. Moraliai veikėjas elgiasi ir su Rupeikiene, kurios, kaip kūrinyje akcentuojama, jis nemėgsta: *Eik* [sakoma Rupeikienei] *pas mus, ten pernaktosi* (60). Budraitis nėra blaivininkas, tačiau alkoholį vartoja saikingai: *Budraitis išgėrė šnapso stiklelį, užkando rūgintu agurku, suvalgė vieną silkės kąsnelį ir liepė prilpilti dar kitą stikliuką...* (51). Tolimesniame tekste nurodoma, kad veikėjas išgėrė tik tuos du *šnapso stiklelius*, o kitas apsakymo veikėjas gėrė visą dieną. Šiame sakinyje pavartotas barbarizmas *šnapsas* (žr. Konsultacijų banką, prieiga <http://www.vlkk.lt/lit/6532>, žiūrėta 2015 05 24). Apsakyme Kazys pavadinamas ir daiktavardžio *žmogus* deminutyvu *žmogelis*: *Kai imu aš* [Rupeika] *pasakoti, žmogeli, tai įširstu, įnirštu kaip šuo pasiutęs* (55). Daiktavardyje *žmogelis* pavartota priesaga *-elis* atskleidžia teigiamą kalbėtojo požiūrį (Macienė 2005, 45). Pavyzdyje pavartotu palyginimu *įširstu, įnirštu kaip šuo pasiutęs* Rupeika lyginamas su pasiutusiu šuniu, lyginimo pagrindas – šuns ir Rupeikos skleidžiamas įsiūtis, įniršis.

Kūrinyje veikėjas pavadinamas daiktavardžiu *kūmas* (‘4. bičiulis, draugas’ (*LKŽe*) ir deminutyvine jo forma *kūmulis*: *Duok dar pusbonkę: išgersiva su kūmu* (52); *Bet už savo, kūmuli,*

ne už kieno svetimo, dievas neužpyks (53). Priesaga -ulis daiktavardžiui *kūmulis* suteikia maloninį reikšmės komponentą. Veikėjas šiuo nominacinės eilės nariu pavadinamas dažniausiai – Rupeika, kalbėdamas su Budraičiu, jį vartoja beveik kiekviename sakinyje, taigi tam tikra prasme veikėjo įvardijimas tampa savotišku pertaru: – *Manai, kūmuli, kad aš veltui, taip sau ėmiau ir pasigėriau. Ne, kūmuli, iš bėdos, iš vargo. Kantrybės pritrūko, štai kas yra, kūmuli* (54). Grynasis daiktavardžio *kūmulis* kartojimas atlieka ir sakinių siejimo funkciją. Taip pat reikia pasakyti, kad *LKŽ_e* žodis *kūmas* neturi jokių stilistinių žymų, o *DŽ_e* (‘3. šnek. bičiulis, draugas’) daiktavardžio reikšmė, kuria pavartotas apsakyme, turi šnekamosios kalbos žymą.

Apsakyme veikėjas įvardijamas daiktavardžiu *senelis* (‘2. senas žmogus’ (*LKŽ_e*): *Tik žinai, ką aš tau pasakysiu, seneli: bitės kaip avelės: nei viena neigėlė* (58). Sakinyje pavartotu palyginimu lyginamos *bitės* ir *avelės*, lyginimo pagrindas – švelnus elgesys. Kūrinyje daiktavardis *senelis* keičiamas kitu nominacinės eilės nariu – iš būdvardžio *senas* su galūne -is sudarytu vardažodinės ypatybės turėtojo pavadinimu *senis* (‘1. daug metų turintis žmogus’ (*LKŽ_e*): *Ir senis išėjo iš sodelio* (58). Šiuos įvardijimus sieja bendros lyties ir amžiaus semos – nurodomas daug metų turintis vyras, o skiria juntamas nežymus menkinamasis daiktavardžio *senis* atspalvis, kurio neturi daiktavardis *senelis*.

Kitas nominacinės eilės narys – *dėdulė* (‘malon. žr. dėdė’, *dėdė* ‘2. kiekvienas senesnis žmogus’ (*LKŽ_e*): *Vai, dėdule, dėdule!– rėkia ji [Rupeikos duktė] verkdamą ir bėga tiesiog į Budraitį* (59). Taip pagarbiai (pagal amžių) Kazį pavadina Rupeikos duktė. Tai trečias nominacinės eilės narys (*senis, senelis, dėdulė*), turintis senyvo amžiaus semą, tačiau kūrinyje nenurodytas net apytikslis veikėjo amžius. Apie jį pasakoma tik tiek: *Atsiminė jisai dabar, kaip prieš penkiolika metų važiovo, dar jaunas vyras, šituo pačiu keliu <...>. Jauni tada dar buvo abu* (57); *Rodos, vakar visa tai buvo, o jau nuo tų laikų praslinko penkiolika metų ir jo plaukai jau pražilo* (57). Galima manyti, kad veikėjas yra ne seno, o vidutinio amžiaus žmogus. Šiuose pavyzdžiuose pavartotas kitas nominacinės eilės narys – neseno amžiaus ir lyties semą turintis daiktavardinis žodžių junginys *jaunas vyras*. Šis žodžių junginys yra priešprieša senyvo amžiaus semą turintiems įvardijimams, tačiau atsižvelgiant į tai, kad tuo metu kūrinyje aprašomas praeities laikas (pavyzdys bus aptartas kitame skyriuje), įvardijimas yra motyvuotas. Reikia akcentuoti, kad būdvardžiu *jauni* kartu įvardijami Budraitis ir kitas apsakymo veikėjas Rupeika.

Paskutinis nominacinės eilės narys – *brolis*: – *Tokią, broli, gėdą, jog dabar sunku žmonėms akysna* [vartojamas daugiskaitos iliatyvas] *žiūrėti* (55). Šiame sakinyje daiktavardis *brolis* pavartotas ketvirta *LKŽ_e* pateikta reikšme ‘4. tos pačios aplinkos, bendrų interesų žmogus’. *DŽ_e* pateikiama

panaši šio daiktavardžio leksinė reikšmė – ‘3. prk. tos pačios aplinkos, bendrų interesų vyras; artimas, bendras, bičiulis, draugas’. Minėtame žodyne *brolio* reikšmė pateikta šiek tiek konkretesnė, taip pat reikia akcentuoti, kad žodynuose skiriasi stilistinės žymos – *LKŽ_e* stilistinės žymos nėra, o *DŽ_e* nurodo, kad tai perkeltinės reikšmės žodis. Pavyzdyje šauksmininko linksnis yra vartojamas sutrumpinta forma, t. y. be galūnės.

Antra nominacinė eilė. Apsakyme vienas iš pagrindinių veikėjų įvardytas tokiais leksikos vienetais: *Rupeika – bernas – bičiulis – dėdė – (tėvas) giminė – girtuoklis – (pasaulio, žmonių) išgama – kūmas – mylimasis – tėvulis – ūkininkas – vyras – vyriškis – vargas – (minkštas, blaivus) žmogus – žmogžudys – jis – patsai*.

Apsakyme veikėjas dažniausiai įvardijamas asmenvardžiu – pavarde *Rupeika*: *Bet stambtelėjęs nuėjo pas Rupeiką* (52). *Lietuvių pavardžių žodyne* (prieiga per internetą <http://pavardes.lki.lt>, žiūrėta 2015 04 20) teigiama, kad asmenvardis galbūt yra kilęs „iš liet. *rupūs* „stambus, nesmulkus; didelis, stambus; kuris nelygaus paviršiaus, šiurkštus; stačiokiškas, nemandagus“. Kūrinyje veikėjui nesvetimi šiurkštūs ketinimai ir elgesys: *Jau kad kulsiu į ją [žmoną], tai kulsiu, visus laikus prisiminsiu* (53); *Dantis išdaužysiu, puodus sugurinsiu...* [pavartotas nutylėjimas] (56); – *Ogi tėvulis motulę muša!* (59). Galima manyti, kad veikėjo asmenvardis, atsižvelgiant į jo elgesį ir pavardės reikšmę, yra parinktas motyvuotai. Paskutiniame pavyzdyje pavartotas kitas nominacinės eilės narys – *tėvulis*. Taip *Rupeiką* pavadina jo duktė, tad įvardijimas yra motyvuotas. Nors situacija, kurioje pavartotas nominacinės eilės narys, nėra maloni – mergaitė bėga prašyti Budraičio pagalbos dėl mušamos motinos – daiktavardis *tėvulis* turi maloninę stilistinę konotaciją, kurią suteikia priesaga *-ulis*. Veikėjas tekste pavadinamas *tėvu girtuokliu* ir plačiausiu giminystės terminu *giminė*, kuris šiuo atveju laikytinas hiperonimu: *Giminės juk ir kiaurus metus nesimatėm* (55). Sakinyje daiktavardžio *giminė* daugiskaitos vardininku pavadinamas ne tik *Rupeika*, bet ir jo giminaitis *Dugėlė*. – *Einam, vaikeliai, nuo tėvo girtuoklio!* (60). Pavyzdyje daiktavardis *tėvas* vartojamas kaip priedėlis, šiuo atveju svarbesnis yra daiktavardis *girtuoklis*. Reikia pasakyti, kad apsakyme daiktavardis *girtuoklis* vartojamas ir be priedėlio: – *Kad jį dievulis taip kliudyty, kaip jį kas kliudė, šitą girtuoklį, kad velnias sprandą nusuktų! – keikė jį vyrą, eidama į spragilę* (60). Parodomasis įvardis *šitas* nurodo žinomą asmenį, daugiau ar mažiau erdvės ir laiko atžvilgiu nutolusį nuo kalbančiojo asmens, t. y. netoli esantį, tik ką minėtą (*LKG* 1965, 678). Pavyzdyje pavartotas kitas nominacinės eilės narys – *vyras*. Daiktavardis, sakinyje pavartotas antra *LKŽ_e* pateikta reikšmė ‘moters sutuoktinis, pats’, apsakyme vartojamas ir pirma daiktavardžio reikšmė – ‘suaugęs vyriškos lyties žmogus’ (*LKŽ_e*): – *Na ir vyras! Tai tau numalšino!– nusijuokė*

Budraitis ir nusispyrovė (64). Sakinyje įvardijimas vyras pavartotas ironiškai – daiktavardžiui vyras suteikiama priešinga reikšmė. Šiuo atveju ironiją atskleidžia pavartotas šaukiamasis sakinytis ir veiksmažodžiu *juoktis* pavadinamas veiksmas. Apsakyme Budraitis pavadinamas priesagos *-iškis* vediniu *vyriškis*: *Argi tai vyriškiui gražu?* (54). Kitas nominacinės eilės narys *bernas* taip pat turi lyties semą, tačiau skiriasi amžiaus sema – daiktavardis *vyriškis* ('1. vyriškosios giminės žmogus, vyras; 3. dramblotas vyriokas (LKŽ_e) turi brandos semą, o *bernas* (2. vaikinai, jaunikaitis, nevedęs vyras, kavalierius' (LKŽ_e) – jaunatviškumo: *Ar ne bernas tik tavo mylimasis?* (51). Iš pavyzdžio matyti, kad Rupeika *bernu* pavadinamas atsitiktinai – Budraitis taip pavadina nežinodamas, kad kalbama būtent apie Rupeiką. Pavyzdyje pavartotas ir kitas nominacinės eilės narys – sudaiktavardėjęs įvardžiutinis neveikiamasis dalyvis *mylimasis* ('mylimas žmogus' (LKŽ_e). Šis įvardijimas taip parinktas nežinant, kad juo įvardijamas Rupeika.

Kūrinyje veikėjas pavadinamas hiperonimu *žmogus* ir žodžių junginiais, kuriuos sudaro minėtas hiperonimas ir epiteto funkcijas atliekantys būdvardžiai *minkštas* ir *blaivus*: *Bet ką tu žmogus padarysi, kad jos galvoje nėra smegenų nei už skatiką* (56); *Ir vis todėl, kūmuli, kad aš minkštas žmogus, barnio nemėgstu, riausių nenoriu* (53); – *Jisai juk blaivus žmogus* (52). Budraitis, į esančią situaciją pažiūrėjęs tarsi iš šalies, kitų žmonių akimis, save pavadina bendriausiu mąstančios būtybės įvardijimu *žmogus*. Įvardijimai *minkštas žmogus* ir *blaivus žmogus* yra sąlygiškai motyvuoti, nors ankstesnėje analizėje buvo įvardyti šiems nominacinės eilės nariams priešingi įvardijimai – *girtuoklis* ir *tėvas girtuoklis* – bei parodytas šiurkštus elgesys su žmona. Rupeika save laiko *minkštu žmogumi*, nes: *Mano tokis jau būdas, kad aš kiekvienam nusileidžiu visados ir visur* (53). Pavartoti vietos *visur* ir laiko *visada* prieveiksmiai sustiprina sakinyje įvardytą veikėjo būdo bruožą. Norėdamas nebebūti *minkštu žmogumi*, Budraitis imasi jam priimtinių veiksmų: *Tam pasigėriau, kad žmoną nukultau, kai pareisiu namo* (53); *Blaivų ji mane tuoj vėl apjotų [apjoti '2. apveikti, nugalėti' (LKŽ_e)], įžebotų [įžeboti 'žr. įžaboti', įžaboti 'žr. pažaboti', pažaboti 1. įkišti, įsprausti žąslus į nasrus; 2. prk. suvaldyti, sutramdyti' (LKŽ_e)], kaip seną arklį, o kai pasigėriau, to jau nebeatsitiks* (53). Taigi *minkštu* elgesiu veikėjas laiko nesugebėjimą pamokyti žmonos. Praėjus alkoholio poveikiui, išgaruoja ir veikėjo drąsa: *Atsiminė viską Rupeika ir – nusigando. Kas dabar bus? Ką jam pasakys žmona? Kaip namiškiams ir kitiems akysna [vartojamas daugiskaitos iliatyvas] pažiūrės? O ypač žmonai! Vai, grieš ji dabar, tai grieš!.. paleis liežuvį per visą sodžią. Ir verta gi jam... (62).*

Nominacinės eilės nariai *vargas*, (*pasaulio, žmonių*) *išgama*, *žmogžudys* vienaip ar kitaip susiję su Budraičio vartotu alkoholiu. Veikėją motyvuotai daiktavardžio abstraktu *vargas* ('1. tai,

kas reikalauja daug pastangų, sunkumas, keblumas, triūsas; 3. kokia nors bėda, rūpestis, nemalonumas, nelaimė, kančia' (*LKŽ_e*) pavadina krautuvėlės, kurioje Budraitis gėrė, savininkė: – *Oi, vargas mane šaukia. Nuo paties ryto kaip atsisėdo gerti, ir dabar dar geria...* (51). Taigi taip veikėjas pavadinamas dėl ilgo gėrimo laikotarpio (pavyzdys taip pat aptartas 3.3. skyriuje). Žodžių junginiais, sudarytais iš daiktavardžio *išgama* ir priedėlių *pasaulio*, *žmonių*, Budraitį pavadina žmona: – *Vaigi, tasai pasaulio išgama parėjo namo akis užsipylęs, kad jis būtų sau kojeles palaužęs, rankeles pasisukęs, dervos atsilakęs!..* (59); *Ak tu, žmonių išgama, ak tu, girtuokli!..* (63). Pavyzdyje frazeologizmas *akis užsipilti* vartojamas reikšme '2. nusigerti' (*FŽ* 2001, 40). Veikėjas pavadinamas ir daiktavardžiu *išgama* be priedėlių: – *Kur tasai išgama?* (64). *Išgama DŽ_e* ('niek. išsigimėlis'), skirtingai negu *LKŽ_e* ('niekam tikęs žmogus, išsigimėlis, degeneratas'), turi niekinamąją stilistinę žymą. Moteris turi keletą priežasčių taip vadinti vyrą: pirmiausia veikėjas neįvykdė savo darbų, o po to ir smurtavo: *Atsiminė, kaip jis, pragėręs visus pinigus, nenupirko nei druskos, nei miltų šventei, kaip girtas parvažiavo su Budraičiu namo, neatsiėmęs iš kalvio pjautuvų, kaip namie primušė žmoną ir išvaikė vaikus iš pirkios* (62). Žmona Rupeiką pavadina ir kitu nominacinės eilės nariu – *žmogžudžiu*: – *Aš tau, žmogžudy, pasaulio išgama, smagenis pramušiu, galvą pravirinsiu!* (60). Galima manyti, kad daiktavardis pavartotas antra ('2. žmonių kankintojas'), o ne pirma ('1. kas yra nužudęs žmogų, žudo žmones') *LKŽ_e* pateikta reikšmė: *Vaikus išporino* [*išporinti* '2. išplakti' (*LKŽ_e*)], *puodus pagurino* [*pagurinti* '2. išmušti, sulaužyti' (*LKŽ_e*)], *manęs vos neužmušė. Vai, dievuliau, rankelės nepakeliu!* (59).

Budraitis ir sodžiaus vaikai veikėją įvardija lyties, tarpusavio ryšių semą turinčiais daiktavardžiais *kūmas*, *dėdė*: – *Bus tau šiandien, kūmai, negerai* (52); *Tie strimgalvėmis kaip žvirbliai nukrito nuo vartų, sustojo kitoje gatvės pusėje ir žiūri, ar dėdė vys juos toliau* (61). Įvardijimu *kūmas* ('4. bičiulis, draugas' (*LKŽ_e*)) jį pavadina Rupeika, o *dėdė* ('2. kiekvienas senesnis žmogus' (*LKŽ_e*)) – sodžiaus vaikai. Analizuojant pirmą nominacinę eilę pastebėta, kad *LKŽ_e* žodis *kūmas* neturi jokių stilistinių žymų, o *DŽ_e* ('3. šnek. bičiulis, draugas') daiktavardžio reikšmė, kuria pavartotas apsakyme, turi šnekamosios kalbos žymą.

Kiti motyvuoti nominacinės eilės nariai – *ūkininkas* ('didesnio ar vidutinio žemės ploto savininkas, privatus žemdirbys' (*LKŽ_e*)), *bičiulis* ('1. kas su kitais turi bendrai bites' (*LKŽ_e*)): *Aš juk ūkininkas, mano valia ūky, ne kieno kito* (56); – *Einam, padėsi man bičių suleisti avilin* [vartojamas iliatyvas]. *Būsi mano bičiulis* (64). Abu įvardijimai nurodo esamą ar būsimą veiklą. *Ūkininku* pavadintas ir kitas apsakymo veikėjas – Budraitis. Rupeika, skirtingai nei Budreika, yra prastas ūkininkas, tai parodo anksčiau aptartas pavyzdys: *Atsiminė, kaip jis, pragėręs visus pinigus,*

nenupirko nei druskos, nei miltų šventei, kaip girtas parvažiavo su Budraičiu namo, neatsiėmęs iš kalvio pjautuvų, kaip namie primušė žmoną ir išvaikė vaikus iš pirkios (62). Budraitis, kviesdamas Rupeiką į talką suleisti bičių, pavadina ją *bičiuliu*. DŽe analizuojamas daiktavardis pateiktas su pažyma *etnogr. (bičiulis etnogr. '1. kas su kitais bendrai turi bites')*, o LKŽe šios žymos nėra.

Apsakyme veikėjo įvardijimai keičiami asmeniniu ir parodomuoju įvardžiais: *jis* ir įvardžiuotinė jo forma *jisai, patsai*: – *Gerti! – paprašė jisai* <...> (61); *Jis patsai guli vienai vienas* <...> (62). Kūrinyje įvardžiai atlieka teksto siejimo funkciją ir padeda išvengti kartojimo.

Išnagrinėjus vyrų nominacines eiles nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Kazys Budraitis, Budraitis, Rupeika*), bendriniais daiktavardžiais (*ūkininkas, žmogus, žmogelis, kūmulis, kūmas, brolis, pažįstamas, senelis, senis, dėdulė, vyras, vyriškis, išgama, žmogžudys, girtuoklis, dėdė, bičiulis, tėvulis, giminė, mylimasis, bernas, vargas*), žodžių junginiais (*geras žmogus, blaivus žmogus, minkštas žmogus, pasaulio išgama, žmonių išgama, tėvas girtuoklis*), asmeniniais (*jis*), parodomaisiais (*tamsta,*), pažymimaisiais (*pats*) įvardžiais. Dėl savo elgesio teigiamu apsakymo veikėju laikytinas Kazys Budraitis, o neigiamu – Rupeika.

4.1.2. Moterų įvardijimai apsakyme „Žmoną pamokė“

Į analizę įtrauktos trys apsakymo „Žmoną pamokė“ veikėjos. Pagrindine apsakymo veikėja moterimi galima laikyti Rupeikienę, o šalutinėmis – Zelikienę ir Rupeikos dukterį.

Pirma nominacinė eilė. Apsakyme pagrindinė veikėja moteris įvardijama tokiais leksikos vienetais: *Rupeikienė – kalė – moteris – moteriškė – motulė – giltinė – gyvatė – ragana – velnio šluota – žmona – ji – pati – ši*.

Kūrinyje veikėja įvardijama asmenvardžiu *Rupeikienė*: *Budraitis pirmiausia sulaikė Rupeikienę* (60). Pavardė *Rupeika, -ienė* galbūt kilo „iš liet. *rupùs* „stambus, nesmulkus; didelis, stambus; kuris nelygaus paviršiaus, šiurkštus; stačiokiškas, nemandagus“ (*Lietuvių pavardžių žodynas*, prieiga per internetą <http://pavardes.lki.lt>, žiūrėta 2015 04 20). Galima manyti, kad veikėjos, kaip ir jos vyro, pavardė parinkta motyvuotai, nes apie jos nemandagų, šiurkštų elgesį kūrinyje užsiminta ne kartą: *Nemėgo jisai Rupeikienės dėl jos ilgo liežuvio* [pavartotas frazeologizmas *ilgas liežuvis* ('1. apie liežuvaujantį, apkalbinėjantį' (*FŽ* 2001, 382))]. *Nebuvo sodžiuje žmogaus, kurio ji būtų neapkalbėjusi ar su kuriuo būtų nesusibarusi* (59). *Ir Rupeikienė*

ėmė traukti iš tvoros straigą [straigas ‘1. tvoros virbas iš eglėšakio, žiogris, statinis’ (LKŽ_e)]. <...> – *Aš tau, žmogžudy, pasaulio išgama, smegenis pramušiu, galvą pravirinsiu!– puola jį Rupeikienė ir lenda vėl į vyrą* (60). Pavyzdyje galima išvelgti prielinksninių konstrukcijų sinonimiką – vietoj bendinėje kalboje įprastos kilmininko konstrukcijos *prie vyro* vartojama galininko konstrukcija *į vyrą*. Šių konstrukcijų substitucija galima, plg: *Rupeikienė ir lenda vėl prie vyro*.

Rupeika žmoną pavadina mitologine būtybe, simbolizuojančia mirtį – *giltine* (*giltinė* ‘1. mirties simbolis (žmogaus griaučiai su dalgiu); mirtis’ (LKŽ_e); ‘mit. būtybė, nešanti mirtį; įjasmeninta mirtis, mirties simbolis (juodai ar baltai apsirengusi moteris; žmogaus griaučiai su dalgiu); mirtis’ (DŽ_e): *Kokis* [vartojamas balsio įspraudimas – anaptiksė] *atsiranda namie, tuoj jį sugriebia toji giltinė* (61). Pasakytina, kad žodynuose skiriasi daiktavardžio *giltinė* stilistinės žymos: DŽ_e daiktavardis turi mitologijos žymą, kuri nenurodyta LKŽ_e. Sakinyje šalia įvardijimo *giltinė* pavartota parodomojo įvardžio įvardžiutinė forma *toji*. Veikėja daiktavardžiu *giltinė* pavadinama dėl tariamo mėginimo nunuodyti vyrą: – *Žinai, kūmuli, ji mane, matyti, nunuodijo!* (61). Kitu nominacinės eilės nariu (*gyvate*) Rupeikienė įvardijama dėl savo netinkamo elgesio (*gyvatė* ‘2. bjaurybė, nenaudėlis’ (LKŽ_e); ‘2. b. niek. bjaurybė, nenaudėlis’ (DŽ_e): – *Ne, aš dar jai, gyvatei, mažai daviau* (60). Pažymėtina, kad žodynuose skiriasi daiktavardžio *gyvatė* stilistinės žymos: LKŽ_e nenurodyta *gyvatės* menkinamoji žyma, kuri nurodyta DŽ_e. Sakinyje asmeninis įvardis *ji* keičia asmenvardį *Rupeikienė*, o įvardį patikslina priedėliu einantis daiktavardis *gyvatė*. *O ji ragana tokia, jog iš jos visko galima laukti...* (61). Pavyzdyje pavartotas kitas veikėjos įvardijimas – *ragana* (*ragana* ‘3. prk. pikta, nesugyvenama moteris; 4. prk. bjaurybė, nenaudėlė’ (LKŽ_e); ‘2. prk. pikta, bjauri moteris’ (DŽ_e). Daiktavardžio *ragana* reikšmę sustiprina pavartotas parodomasis įvardis *toks*, *-ia* ir nutylėjimas. *Nesiusk nuo ryto kaip Ribinsko kalė. / – Tai aš tau kalė!* (63). Po išgirsto palyginimo Rupeikienė padaro apibendrinimą ir save pavadina daiktavardžiu *kalė* (*kalė* ‘2. prk. menk. liežuvininkė moteris’ (LKŽ_e); ‘2. prk. niek. liežuvininkė; nerimta moteris’ (DŽ_e). Palyginiame veikėja lyginama su pažįstama Ribinskio kale; lyginimo pagrindas – aršus Rupeikienės ir Ribinskio kalės būdas. Dėl netinkamo elgesio moteris įvardijama ir frazeologizmu *velnio šluota* (*velnio šluota* ‘1. parazitinio grybelio sužalotos šakos, suaugusios į šluotelę, laumšluotė; 2. LBŽ pelkinis gailis (FŽ 2001, 812): *A, ji, velnio šluota!* (56). Reikia akcentuoti, kad frazeologizmas *velnio šluota* neturi asmenį nurodančios reikšmės arba ši reikšmė žodyne neužfiksuota. Galima manyti, kad žodyne neišvardyta frazeologizmo reikšmė turi neigiamą reikšmės komponentą, nes viena iš daiktavardžio *šluota* reikšmių LKŽ_e yra ‘10. šnek. pasileidėlė, ištvirkėlė’, o ir mitologinė būtybė *velnias* lietuvių religijoje ir tautosakoje yra laikoma blogio simboliu (apie

velnią žr. Vėlius 2011, 263–573; apie velnio leksemos vartojimą frazeologijoje ir liaudies kultūroje žr. Jasiūnaitė 2010, 29–55, 233–303). Tad žodyne neužfiksuotą frazeologizmo reikšmę galima laikyti motyvuota ir sąlygiškai tinkama asmeniui pavadinti.

Rupeikienė kūrinyje pavadinama giminystę nurodančiais įvardijimais *motulė* ir *žmona*: *Motulė pyksta, kad viralas užšalo!* (64); *Nušersiu kailį savo žmonai, tai bus man ir naudos* (55). *Motule* Rupeikienę pavadina duktė, o *žmona* – Rupeika, jos vyras, tad įvardijimai yra motyvuoti. *LKŽ_e* (‘maloninis motinos pavadinimas’) ir *DŽ_e* (‘malon. motina’) nurodytą maloninį daiktavardžio *motulė* atspalvį suteikia priesaga *-ulė*. Antrame pavyzdyje pavartotas savybinis įvardis *savo* paryškina Rupeikienės ir Rupeikos giminystės ryšį. Akcentuotina, kad Rupeikienę *žmona* pavadina ne tik jos vyras, bet ir Budraitis: – *Na, žmona, kur tavo protas?* (60). Tokiu atveju daiktavardis *žmona* pavadina ne sutuoktinę (‘2. sutuoktinė savo vyrui, pati’ (*LKŽ_e*)), o moteriškos lyties asmenį (‘1. moteris’ (*LKŽ_e*)). *DŽ_e* daiktavardžio *žmona* reikšmė ‘2. šnek. moteriškė’ turi šnekamosios kalbos stilistinę pažymą, kuri nenurodyta *LKŽ_e*.

Apsakyme Rupeikienė pavadinama stilistiškai nekonotuotais ir lyties semą turinčiais daiktavardžiais *moteris* ir *moteriškė*: *Kaip, tokius kumsčius turėdamas, kausies su moterimi* (54); *Stukters gerai kumsčiu, moteriškė ir kojas išties* (59). Pavyzdyje pavartotas frazeologizmas *kojas ištiesi* (‘2. mirti’ (*FŽ* 2001, 326)). Pasakytina, kad šiuo atveju daiktavardis *moteris* ir asmenvardis *Rupeikienė* yra susiję hiponimo ir hiperonimo santykiu.

Veikėja įvardyta parodomuoju ir pažymimuoju įvardžiais *ši* ir *pati* (be aptartų asmeninio *ji* ir parodomųjų *ta*, *tokia*): *Kai tik ši pakėlė galvą, jis užmerkė akis ir apsimetė, kad miegąs* (63); *Puotą keliate, ar kas, kad vaikai dainuoja ir pati paraudus, lyg šokai?* (59).

Antra nominacinė eilė. Apsakyme vaizduojama dar viena moteris įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Marytė* – *Rupeikos duktė* – *mergaitė* – *ji*.

Pirmiausia apsakyme veikėja pavadinama asmenvardžiu *Marytė* (‘*dem. iš Marija*’, *Marija* ‘iš *hebr.* – „atkakli kovotoja, kovinga“’ (Blaževičiūtė 2004, 237): *Vos surojo* [*suroti* ‘1. intr. suspėti, suskubti’ (*LKŽ_e*)] *Budraitis iškinkyti arklių, pagirdyti ir sunešti svirnan padargus, kai kieman* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis] *įbėgo Marytė, Rupeikos duktė, dvylikos metų mergaitė* (59). Vardo *Marytė* reikšmė kūrinyje neatskleidžia jokių išskirtinių ypatybių, kurios išryškintų veikėjos kovingumą, taigi galima sakyti, kad vardas parinktas nemotyvuotai. Pavyzdyje pavartoti ir kiti motyvuoti lyties, giminystės ir amžiaus semą turintys nominacinės eilės nariai – *Rupeikos duktė*, *mergaitė*. *Marytę* įvardijantys žodžių junginiai *Rupeikos duktė* ir *dvylikos metų mergaitė* sakinyje vartojami kaip po pažymimojo žodžio einantys išplėstiniai priedėliai.

Veikėjos įvardijimai keičiami asmeniniu įvardžiu *ji*: – *Vai, dėdule, dėdule!– rėkia ji verkdamą ir bėga tiesiog į Budraitį* (59).

Trečia nominacinė eilė. Paskutinė išsamiau kūrinyje vaizduojama moteris įvardyta tokiais leksikos vienetais: *Zelikienė – žydė – ji – pati*.

Veikėja įvardijama asmenvardžiu *Zelikienė*: *Ten Zelikienė jam pagamino mielių ir suvyniojo popiergalin* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis] (50). *Lietuvių pavardžių žodyne* (prieiga per internetą <http://pavardes.lki.lt>, žiūrėta 2015 04 20) pavardė *Zelikas*, *-ienė* nepateikiama. Apsakyme *Zelikienės* tautybė atlieka nominacinę / identifikavimo funkciją: *Tuoj atėjo ir žydė, atnešė ir sustatė ant skobnių du rugintu agurku, tris riekeles baltos duonos, kelis kąsnelius silkės, sudarytos su svogūnu* (50). *Zelikienė*, kaip ir V. Krėvės apsakyme „*Silkės*“ vaizduojamas žydas Kušlius (žr. skyrių 3.1.1.), pragyvenimui užsidirba iš prekybos – Kušlius vaikšto per sodžius ir siūlo prekes, o *Zelikienė* turi krautuvėlę: – *Zelikien, a Zelikien,– šaukė jisai, stovėdamas prie vežimo, žydės, kuri čia pat prie prieangio laikė kambariuky krautuvėlę,– ar neturi tu mielių?* (50). Pavyzdyje veikėjos asmenvardis vartojamas sutrumpintai, t. y. be galūnės. Šiame apsakyme, kaip ir kūrinyje „*Silkės*“, iškeliamas žydės gobšumas, suktumas bei mokėjimas manipuliuoti kitais žmonėmis: – *Gobši tu labai, Zelikien, nori greitai pralobti* (51); – *Kalbėk, kalbėk! Dantų man vis tiek neužkalbėsi* (51). Pavyzdyje vartojamas frazeologizmas *dantis užkalbėti* (‘įtikinėjant apgauti’ (FŽ 2001, 137).

Veikėjos įvardijimai keičiami įvardžiais (asmeniniu *ji* ir pažymimuoju *pati*): *Tai nelaikau spintoj,– kalbėjo ji, pildama stiklelin* (51); *Žydė išėmė iš indaujos, kuri čia pat stovėjo, stiklėlį, pastatė ant skobnių ir pati išsinešdino* (50).

Išnagrinėjus moterų nominacines eiles nustatyta, kad veikėjos įvardytos asmenvardžiais (*Rupeikienė, Marytė, Zelikienė*), bendriniais daiktavardžiais (*moteris, moteriškė, motulė, žmona, giltinė, gyvatė, kalė, ragana, mergaitė, žydė*), žodžių junginiais (*velnio šluota, Rupeikos duktė*) ir asmeniniais (*ji*), parodomaisiais (*ši*), pažymimaisiais (*pati*) įvardžiais. Kitų veikėjų nuomone, *Zelikienę* galima laikyti neigiamą veikėja, tačiau apsakyme vaizduojamas tik *Rupeikienės* neigiamas elgesys ir būdo bruožai.

4.2. Apsakymo „Žmoną pamokė“ erdvė

V. Krėvės apsakyme „Žmoną pamokė“ sąlygiškai vaizduojamos trys 3.2. skyriuje išvardytos A. Zalatoriaus (2003, 241) išskirtos erdvės – kiemas, miestelis ir kraštas (apsakyme „Silkės“ vaizduojamos visos keturios išskirtos erdvės). Kūrinyje veiksmas vyksta atviroje ir uždaroje erdvėse. Apsakymas pradedamas miestelio vaizdavimu, kuris nėra vaizduojamas nuosekliai ir specialiai – visos detalės atskleidžiamos vystantis siužetui: *Kazys Budraitis nūnai užtruks miestely: be galo turėjo daugel reikalų* (49). Kūrinyje vaizduojamos tik kelios miestelio erdvės – Zeliko kiemas (ir jo dalys), kuriame pastatytos arklidės su paliktu Budraičio arkliu bei vežimu, šalia Zeliko kiemo esanti gatvė, Zelikienės parduotuvė, įrengta kambarėlyje, ir kalvio dirbtuvės: *Atėjęs Zeliko kieman* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis], *kurio arklidėje stovėjo jo vežimas, Budraitis pasikinkė arklį ir išvažiavo už vartų* (49); – *Zelikien, a Zelikien,– šaukė jisai, stovėdamas prie vežimo, žydės, kuri čia pat prie prieangio laikė kambariuky krautuvėlę,– ar neturi mielių?* (50); – *Tai aš, brol, palikau pjautuvus pas kalvį ir neatsiėmiau...* (58). Zelikienės parduotuvės vidus vaizduojamas išsamiau, tačiau, kaip ir miestelis, nenuosekliai, t. y. visos detalės atskleidžiamos per pirkėjų ir savininkės elgesį, darbus: *Budraitis įėjo per mažutes dureles kambarėlin* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis], *kurios buvo greta krautuvėlės* (50); *Žydė išėmė iš indaujos, kuri čia pat stovėjo, stiklelį, pastatė ant skobnių ir pati išsinešdino* (50); *Tai nelaikau spintoj,– kalbėjo ji, pildama stiklelin* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis] (51); – *Zelikien, ar tu lauki, kad aš tau langus išdaužytau?.. Dievaž išdaužysiu, puodus sugurinsiu!* (52); *Kada Budraitis įėjo kambarin* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis], *kur sėdėjo Rupeika, pamatė, kad tasai girtas kaip pėdas* (52). Iš pavyzdžių matyti, kad Zelikienės parduotuvę sudaro trys kambariai: viename moteris prekiauja, o kituose dvejuose galima pavalgyti ir išgerti. Vienas iš kambarių, kuriame lankėsi Budraitis, ir įėjimas į jį yra itin mažo dydžio, tai rodo ne tik sakinyje pavartotas būdvardis *mažutės* (*mažas* – ‘1. kuris nedidelio ūgio, aukščio, nedidelių matmenų’ (LKŽ_e), bet ir žodžiuose *mažutės*, *durelės*, *kambarėlin* pavartotas priesagos *-utė*, *-elė* ir *-ėlis*. Minint antrą kambarį, kuriame gėrė Rupeika, dydis neakcentuojamas. Parduotuvėje vaizduojami įprasti to meto buičiai daiktai: indauja, skobnis, spinta ir kt. Iš veikėjų pokalbio Zelikienės parduotuvėje sužinomas miestelio pavadinimas: – *Vėlu jau, o tu dar Merkinėj* (52). Apsakyme „Silkės“ taip pat vartojamas šis toponimas (žr. 3.2. skyrių), tačiau jame Merkinė

vaizduojama netiesiogiai – palyginimuose, prisiminimuose, t. y. veikėjai tuo metu nesilanko šioje vietovėje. Šiuo aspektu apsakymai skiriasi.

Toliau veiksmas iš Zelikienės parduotuvės perkeliamas į Budraičio vadeliojamą vežimą: *Budraitis atrišo vadeles, įsėdo vežiman ir nuvažiavo pakalnėn* (54). Veikėjai iš uždaros erdvės patenka į atvirą: – *Kumelšę pagirdysiu. Štai upelis* (56); *Budraitis iškopo vėl iš vežimo, pataisė pakeltį* [pakeltis ‘1. žr. 1 pakeltinė’, pakeltinė ‘šikšnos dirželis prie balnelio ienoms pakelti, pakeltis, pakeliamoji’ (LKŽ_e)] *ir pavarė kumelę, o patsai ėjo pėsčias šalia vežimo, nes buvo kalnan ir smėlys. / Kada, išvažiavęs lygumon, vėl atsisėdo vežiman, Rupeika gulėjo sukniubęs šiauduose ir snaudė. Budraitis važiavo dabar mišku, tyliai švilpė ir nekalbino Rupeikos, kuris net kriokti* [‘2. miegant su garsu pro burną alsuoti, knarkti’ (LKŽ_e)] *ėmė* (57). Pavyzdžiuose vartojami iliatyvo formos daiktavardžiai *kalnan*, *lygumon*, *pakalnėn*, *vežiman*. Įprastus vaizduojamos miško erdvės garsus (jie kūrinys neakcentuoti) pertraukia garsiniais veiksmažodžiais *švilpti* ir *kriokti* įvardyti veikėjų skleidžiami garsai.

Po kelionės vežimu iš Merkinės, grįžtama į savą namų erdvę: *Atvažiavęs sodžiun* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis], *Budraitis prikėlė Rupeiką ties jo kiemu* (57). Rupeikai, dėl išgerto alkoholio, paros laiko (vakaras) ir nubudimo iš miego, sava erdvė tampa svetima, neatpažįstama: *Rupeika stovėjo pas vežimą ir dairėsi į visas šalis, lyg nepažinojo, ar namo jis parvažiavo, ar kur kitur* (58). Pavyzdyje galima įžvelgti prielinksnių konstrukcijų sinonimiką – vietoj dabartinėje bendrinėje kalboje įprastos kilmininko konstrukcijos *prie vežimo* vartojama seniau buvusi įprasta galininko konstrukcija *pas vežimą*. Prielinksnis *pas* su galininko linksnio daiktavardžiais gali būti vartojamas žymint daiktą kaip vietą, prie kurios vyksta koks veiksmas (LKG II 1971, 627). Konstrukcijų *pas vežimą* ir *prie vežimo* substitucija galima, plg: *Rupeika stovėjo prie vežimo*. Rupeikos kiemas nėra vaizduojamas išsamiai, kūrinys minimos tik kelios vidaus (uždaros erdvės) ir išorės (atviros erdvės) sodybos detalės, pavyzdžiui: *Vos tik jis įėjo Rupeikos kieman* [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis], *kai iš priemenės durų lyg iš mėtųklės paleistas akmuo išspruko Rupeikienė* (59). Pavyzdyje vaizduojama kaip veikėja bėga nuo smurtaujančio sutuoktinio. Sakinyje priemenės durys lyginamos su mėtųkle (*mėtųklė* ‘virvelė arba įskeltu galu lazda akmenims laidyti, svaityklė, laidynė’ (LKŽ_e), o Rupeikienė – iš mėtųkles paleistu akmeniu; jų lyginimo pagrindas – didelis greitis, kurį nurodo ir veiksmažodžiu *sprukti* (‘bėgti, lėkti šalin, greitai trauktis’ (LKŽ_e)) pavadinamas veiksmas. Rupeika smurtauja ne tik prieš savo žmoną, bet ir savo vaikus, todėl, jiems pabėgus iš namų, ryte veikėjas pamato tuščias jų lovas ir ne savo vietoje miegančią žmoną: *Ant lovelės ir užulovėję, kur visuomet vaikai gulėdavo, nieko nėra. Tik už skobnių, ant gryo suolo,*

vien po galva pasidėjus kažkokius rūbekšius [rūbekšis ‘menk. rūbas’ (LKŽ_e)], gulėjo jo žmona (62). Veikėjas įsiūtį nukreipia ne tik į gyvus asmenis (žmoną ir vaikus), bet ir į namų apyvokos daiktus, dėl tokio elgesio ryte veikėjas pamato pasikeitusią namų aplinką, pavyzdžiui: *Dideliu vargu pasivertė jisai ant šono ir apsidairė:– mato – pilnos grindys šukių ir šukelių sudaužytų puodų ir dubenių (62).* Erdvė nurodoma pasitelkiant regimąsias detales. Pavyzdyje deminutyvinis daiktavardžio vedinys *šukelės* vartojamos kartu su savo pamatiniu žodžiu *šukės*. Bijodamas žmonos (kuri, kaip ir jos vyras, yra aršaus būdo), veikėjas išeina iš namų: *Rupeika sėdėjo ant kluono slenksčio, susiraukęs, paniūręs ir tynė dalgę (64).*

Kita apsakyme vaizduojama erdvė – Budraičio sodyba. Ją nuo Rupeikos namų skiria tvora, o jungia joje esantis tarpas: *Nesiskubindamas užrakino svirną ir perkopo per spragelę [spraga ‘1. skylė, tarpas tvoroje’ (LKŽ_e)], kuri jungė jo kiemą su Rupeikos (59).* Daiktavardžio *spragelė* priesaga *-elė* nurodo tarpą esant nedidelių matmenų. Reikia pasakyti, kad nėra nurodyta tiksli Rupeikos ir Budraičio sodybų vieta, yra aišku tik tai, kad vieta yra mažiau ar daugiau nutolusi nuo anksčiau minėto miestelio – Merkinės. Vaizduojant Budraičio sodybą, vaizduojamos atvira (laukas) ir uždara (pastatų vidus) erdvės. Uždara erdvė neatsiejama nuo esminio buities įrenginio – krosnies, o atvira – nuo daržo ir sodo, kuriame auga obelys ir laikomos bitės: *Budraitis nieko nerado iš vyrų namie. Vien tarnaitė samdininkė dairėsi aplink krosnį, vakarienę gamino, ir senė sodely sėdėjo, pas bites, kurios dar vidurdieny išsispietė, ir nebuvo, kas suleistų spiečių, nors avilys seniai jau buvo parengtas (58); Sulipo ant šakelės štai šitos obelies, pačios žemiausios, pakratėm šakelę, ir nubyrėjo visos sietan [vartojamas iliatyvo formos daiktavardis] (58); Iš daržų grįžo namo Budraitis, užsikoręs du maišu [vartojama dviskaita] ant rankos (64).* Rupeikos sodyba apsakyme vaizduojama detaliau nei Budraičio, tačiau tai paaiškinama tuo, kad pagrindinis apsakymo veiksmas vyksta būtent Rupeikos namų aplinkoje.

Kūrinyje abstrakčiai minimos dar trys erdvės – Rupeikienės gimtinė, Rupeikos giminaičio gyvenamoji vieta ir Maušo nuosavybė. Rupeikienės gimtinė apsakyme vaizduojama taip: *O jos liežuvis kaip pas kalę skolintas, ir gerklė, lyg ji Kriokiškėj užaugo, bet ne sodžiuje, pas gerus tėvus (53); Atsiminė jisai dabar, kaip prieš penkioliką metų važiovo, dar jaunas vyras, šituo pačiu keliu per šitą mišką, su šiuo pačiu Rupeika, važiovo Randamonysna, piršliuosna į dabartinės jo žmonos tėvus (57).* Rupeika nurodo, kad pagal neigiamas žmonos charakterio ypatybes, ji turėtų būti kilusi iš *Kriokiškių*, o ne iš gerų tėvų sodžiaus. *Vietovardžių žodyne* (prieiga <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14) *Kriokiškių* vietovė nenurodyta, taigi galima manyti ją esant išgalvotą. Atsižvelgiant į tai, kad toponimas pavartotas palyginime, kuriame lyginama

Rupeikienės gerklė (vartojama sinekdocha), greičiausiai toponimas kilęs iš veiksmažodžio *kriokti*, kurio viena iš reikšmių yra ‘1. bjauriu gerkliniu balsu šaukti, rėkti, bliauti’ (*LKŽe*). Šiuo veiksmažodžiu įvardytas veiksmas būdingas Rupeikienei, tai apsakyme akcentuota ne kartą. Antrame sakinyje nurodytas tikslus sodžiaus pavadinimas – *Randamonys*. Tai realus kaimas, esantis Alytaus apskrityje (žr. *Vietovardžių žodynas*, prieiga <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14). Pavyzdyje taip pat nurodyta, kad norint patekti į šią vietovę, Budraičiui ir Rupeikai reikėjo važiuoti ne kartą keliautu mišku, taigi erdvė nėra svetima. Toponimas *Randamonys* vartojamas daugiskaitos iliatyvo forma.

Kitos dvi vietovės – Rupeikos giminaičio ir Maušos – nurodytos dar abstrakčiau nei Rupeikienės gimtinė: – *Praeitą šventadienį suėjau Daugėlę iš Šilų* (55). Pavyzdyje pavartotas Lietuvoje esamas vietovardis *Šilai* – kaimas, esantis Anykščių rajone (žr. *Vietovardžių žodynas*, prieiga <http://vietovardziai.lki.lt/>, žiūrėta 2015 04 14). Vieta smulkiau nedetalizuojama. *Susėdom pas Maušą, paėmėm alaus ir bekalbėdami gerokai jo ištraukėm* (55). Erdvė nurodyta vartojant prielinksnį *pas* ir asmenvardį *Maušas*.

Reikia pasakyti, kad erdvė kūrinys nusakoma ir vietos prieveiksmiais, pavyzdžiui: *Ten Zelikienė jam pagamino mielių ir suvyniojo popiergalin* (50); – *Kas gi ten tokis baisus sėdi?– pasidomėjo Budraitis* (52); *Ten atsisėdo Rupeika skobnių gale ir ėmė verdamas skūstis žmona, vaikais* (61). Vietos prieveiksmiai apsakyme atlieka ir sakinių siejimo funkciją, juos vartojant nereikia kartoti prieš tai buvusio vietą nurodančio leksikos vieneto.

Taigi apsakymo „Žmoną pamokė“ erdvė, palyginti su apsakymo „Silkės“ erdve, yra įprasta. Kūrinys vaizduojamas Merkinės miestelis ir jo apylinkės. Vienos jų įvardytos toponimais, pvz., *Šilai*, *Randamonys*, antros – prielinksninėmis konstrukcijomis, pvz., *pas Maušą*, o trečios – visai neįvardytos, tik abstrakčiau ar detaliau pavaizduotos.

4.3. Apsakymo „Žmoną pamokė“ laikas

Kūrinys vaizduojami įvykiai trunka vos dvi dienas. Šiuo aspektu kūriniai „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ yra panašūs. Apsakymas „Žmoną pamokė“ pradedamas nurodant apytikrą metų laiką: *Visą savaitę dangus buvo tokis giedras, oras tokis kaitrus, saulė taip šutino, jog žmonės nei neapsižiūrėjo, kai rugiai prinoko ir nubalo* (49). Regimosiomis detalėmis (*rugiai prinoko ir nubalo*) kuriamas vaizdas leidžia manyti, kad tai vasaros laikotarpis, greičiausiai liepos pabaiga ar rugpjūčio

pirma pusė. Kitas pavyzdys nurodo praeities laiką: *Vakar, šeštadienio vakarą, saulei leidžiantis, padarė prapjautuves, o ryt visą draugę, nuo mažo vaiko, varys lauko darban: moteris rugių pjautų, vyrus šienautų* (49). Pavyzdyje nurodoma konkreti savaitės diena, įvardyta daiktavardžiu *šeštadienis*, ir gana konkretus paros laikas, įvardytas žodžių junginiais *šeštadienio vakaras* ir *saulei leidžiantis*. Reikia pasakyti, kad laiko prieveiksmis *vakar* nurodo ne tik laiką, bet ir atlieka teksto siejimo funkciją. Grįžtant prie pavyzdžio, kadangi sakinyje pavartotas prieveiksmis *vakar* ir daiktavardis *šeštadienis*, yra aišku, kad realusis pasakojimo laikas pradedamas šiandien, t. y. sekmadienį. Apsakyme dabarties laikas nurodomas taip: *Reikėjo todėl nūnai viską pagaminti, visi reikalai atlikti; neatidėsi juk nei vieno kitam šventadieniui* (49). Veikėjai tekste sekmadienį vadina *šventadieniu*, tokia daiktavardžio reikšmė nenurodyta LKŽ_e ('švenčiama diena, šventė'). Tolimesni sakiniai atskleidžia tikslesnį, tačiau gana abstraktų, paros laiką: *Ir neapsidairė, kai vakaras užslinko* (49); *Vėlu jau, namo metas* (52); *Gaila, tik, kad iš namų išvažiuodamas, pašaro mažai pasiėmė, ir arklys kiaurą dieną prastovėjo tvarte kone tuščiomis* (49). Paros laikas įvardytas daiktavardžiu *vakaras*, būdvardžiu *vėlu* ir daiktavardiniu žodžių junginiu *kiaurą dieną*. Būdvardis *kiauras*, -a pavartotas septinta LKŽ_e nurodyta reikšme '7. visas, ištisas'. Žodžių junginys *kiaurą dieną* nurodo ne tik dabartinį paros laiką – vakarą, bet ir dienos pabaigą (praeities laikas), kuri vaizduojama ne viename apsakymo sakinyje: *Nuo paties ryto kaip atsisėdo gerti, ir dabar dar geria...* (51). Žodžių junginyje *nuo paties ryto* įvardis *pats* pabrėžia ankstyvąjį paros laiką, tai nurodo ir įvardžio reikšmė – '6. def. pabrėžia daiktavardžiu žymimą laiką, vietą' (LKŽ_e).

Apsakyme besikeičiantis realusis paros laikas pirmiausia nurodomas taip: *Anksti anksti nubudo Rupeika, dar saulei netekėjus* (61). Sakinyje, pasitelkiant prieveiksmio *anksti* kartojimą, iškeliamą / sustiprinamą jo reikšmė ('2. prieš įprastą laiką, be laiko' (LKŽ_e), o norint patikslinti prieveiksniu nuorodytą laiką, vartojamas žodžių junginys *saulei netekėjus*. Išaušusi diena vaizduojama pasitelkus saulės padėtį, o dienos ir vakaro kaita tiesiog konstatuojama: *Saulė buvo gana aukštai* (64); *Vėlų vakarą parėjęs namo, atsiriekę duonos, suvalgė su vandenimi, sėdėdamas pasvirnėje, ir nuėjo gultų kluonan* (64).

Į realųjį apsakymo laiką ne kartą įterpiami praeities prisiminimai: *Praeitą šventadienį suėjau su Daugėlė iš Šilų* (55); *Giminės juk ir kiaurus metus nesimatėm* (55); *Atsiminė jisai dabar, kaip prieš penkiolika metų važiavo, dar jaunas vyras, šituo pačiu keliu per šitą mišką, su šiuo pačiu Rupeika, važiavo Randamonyсна, piršliuosna į dabartinės jo žmonos tėvus* (57). Praeities laikas nurodomas žodžių junginiais *praeitas šventadienis*, *kiaurus metus*, *prieš penkioliką metų*. Galima teigti, kad apsakymo laiko seka nėra nuosekli – papasakojama kas nors iš veikėjų praeities ir

vėl tęsiama dabarties linija (Nauckūnaitė 2002, 84). Šiuo aspektu nagrinėjamas apsakymas panašus į anksčiau aptartą kūrinį „Silkės“.

Tekste yra ir daugiau laiko nuorodų, pavyzdžiui: *Netrukus grįžo su šnapso buteliuku* (50); *Visą dieną tūpčioju ant kojų nei neprisėdęs* (50); *Nuo paties ryto nieko burnoj neturėjau* (50); *O nūnai visą dieną užsidaręs sėdi ir geria* (52); *Ištisą savaitę baidėsi pirkion įžengti* (65). Taigi laikas apsakyme įvardytas prieveiksmiais, laiką reiškiančiais daiktavardžiais ir žodžių junginiais, kurie tekste atlieka ir sakinių siejimo funkciją.

Apsakyme vyrauja praeities ir dabarties laikas. Pagrindinė pasakojimo ašis, kaip ir apsakymo „Silkės“, – praeities laikas, kurį nurodo būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai, pavyzdžiui: *užtruko, padariau, paglostė*. Esamąjį laiką, nurodantį, kad veiksmas vyksta kalbamuoju metu, rodo tokie veiksmažodžių pavyzdžiai: *galiu, derasi, parodysiu*. Apsakyme retkarčiais pavartotas ir būsimasis (ateities) laikas: *bus, nebeatsitiks, duosiu*.

IŠVADOS

1. Iš Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ išrinkti teksto fragmentai, kurie apibūdina kūrinio lokaciją – veikėjus, erdvę ir laiką. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti pagal lytį į dvi grupes – vyrų ir vyriškosios giminės daiktavardžiais įvardytų būtybių bei moterų. Sudarytos ir išanalizuotos 6 nominacinės eilės vyrų ir 6 nominacinės eilės moterų įvardijimų.

2. Išnagrinėjus pavyzdžius nustatyta, kad veikėjai dažniausiai įvardijami asmenvardžiais (*Kušlius, Gerdvilienė, Marcelė, Monikė*), bendriniais daiktavardžiais (*begėdis, žydas, mergelė, žmona*), rečiau – žodžių junginiais (*pavargėlis žydas, tarnaitė algininkė, tėvas girtuoklis, pasaulio išgama*), asmeniniais (*jis, ji*), parodomaisiais (*tasai, toji*), pažymimaisiais (*patsai, pati*) įvardžiais ir dalyviu (*nuvargęs*). Kitų veikėjų nuomone, neigiami apsakymo veikėjai yra Kušlius, Rupeika, piemuo, Marcelė, Rupeikienė ir Zelikienė, bet apsakymuose vaizduojamas tik Rupeikos, Rupeikienės, Marcelės ir piemens neigiamas elgesys bei būdo bruožai. Teigiamais veikėjais galima laikyti tris apsakymų veikėjus – Gerdvilienę, jos dukterį ir Kazį Budraitį. Kūriniuose „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ vaizduojami ne tik tikroviški (*Kušlius, Rupeika*), bet ir sąlygiški (*Dievas, angelas*) veikėjai.

3. Kūriniuose pavaizduotos atvira (*laukas, miškas, sodas*) ir uždara (*troba, krautuvėlė-kambarėlis, kalėjimas*), tikroviška (*Merkinė, Gerdvilių sodyba*) ir sąlygiška (*dangus, pragaras*) erdvės. Apsakyme „Silkės“, skirtingai nei apsakyme „Žmoną pamokė“, erdvė vaizduojama tarsi pasaulio medžio modelis – veiksmas vyksta Gerdvilių sodyboje, po to persikelia į dangų ir galiausiai – į pragarą. Regimosiomis, girdimosiomis ir lytėjimo detalėmis kuriamas kontrastingas vaizduojamų erdvių vaizdas.

4. V. Krėvės apsakymuose „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ vaizduojami pagrindiniai įvykiai trunka dvi dienas. Aiškiai įvardijant arba implicitiškai (suvokiant iš pasakojimo detalių) minimas paros laikas (rytas, diena, vakaras, naktis) ir du metų laikai – žiema ir vasara. Realusis pasakojimo laikas yra pertraukiamas veikėjų praeities prisiminimų, dialogų.

5. Išanalizavus kūrinių lokaciją, išryškėjo būdingiausios stiliaus priemonės: palyginimai (*rankutes sudėję kaip jauni kunigėliai ar klierikai; iš gerklių ugnis liepsnojo kaip iš krosnies*), įsmeninimai (*upeliai <...> pasakojo pavasario pasaką*), epitetai (*dideli sparnai; mieliausias dievulis*), deminutyvai (*mergelė, Moniutė*), frazeologizmai (*žiema vasara, velnio šluota, žąsis varinėti*), kartojimas (*maži maži*), nutylėjimai (*kodėl neiti, kad geras žmogus kviečia...*), sinekdochos

*(dar jau ten dievui nusidėsi, kai iš žydo pasijuoksi <...>.– Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino),
vartojama morfologinių sinonimų (– Kodėl tu akinių sau nenusiperki?– klausia jį ne kartą žmonės. /
– Akinių? O kur aš imsiu pinigų akiniams pirkti?– klausdavo jisai ir sunkiai dūšaudavo).*

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

KRĖVĖ, Vincas. Silkės. *Rinktiniai raštai III*. Vilnius: Vaga, 1989, p. 65–76.

KRĖVĖ, Vincas. Žmoną pamokė. *Rinktiniai raštai III*. Vilnius: Vaga, 1989, p. 49–65.

ALAUNIENĖ, Zita. *Sakinių siejimas ir mokinių kalba*. Vilnius: Pergalė, 1978. 100 p.

ALAUNIENĖ, Zita. Teksto sandara: tipologijos problema. *Teksto charakteristika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 13–14.

ALAUNIENĖ, Zita. Teksto semantinis branduolys, klasifikacija ir struktūra. *Filologija*. Nr. 14 (2009), p. 5–15.

BALTUONĖ, Andrius. *Vincas Krėvė: gyvenimas ir kūryba*. Vilnius: Baltos lankos, 2003. 112 p.

BARAUSKAITĖ, Janina, ir kt. *Lietuvių kalba I: vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995. 336 p.

BARAUSKAITĖ, Janina. Veikėjų pavadinimai: stilistinė diferencija. *Prozos žodis ir stilius*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 123–133.

BARTHES, Roland. *Image, Music, Text* [interaktyvus]. New York: Hill and Wang, 1977. 220 p. [žiūrėta 2015 gegužę]. Prieiga per internetą: <<https://rosswolfe.files.wordpress.com/2015/04/roland-barthes-image-music-text.pdf>>.

BUTKUS, Alvydas. *Lietuvių pravarėdės*, Kaunas: AESTI, 1995. 464 p.

CIDZIKAITĖ, Dalia. Žydo įvaizdis pokarinėje lietuvių prozoje. *Acta litteraria comparativa* [interaktyvus]. Nr. 1. (2006), p. 63–72. [žiūrėta 2015 kovą]. Prieiga per internetą: <http://www.lvb.lt/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?vid=LDB&docId=TLITLIJ.04~2006~1367156000510&fromSitemap=1&afterPDS=true>.

ČESNULEVIČIŪTĖ, Petronėlė. *Vincas Krėvė*. Kaunas: Šviesa, 1982. 117 p.

ČESNULIENĖ, Vida. *Formalusis teksto rišlumas: teorija ir praktika*, Vilnius: Lietuvos edukologijos leidykla, 2015. 52 p.

DAUJOTYTĖ, Viktorija. *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001. 151 p.

Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas [interaktyvus], [žiūrėta 2015 vasarį]. Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/klaidos/zodziu-sandaros.html>>.

DŽ_e – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (elektroninio varianto III) leidimas. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt/>>.

FŽ – *Frazeologijos žodynas*. Rengė Irena Ermanytė, ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001. 885 p.

GRUŠAS, Juozas. V. Krėvės realistinė beletristika. *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*. Vilnius: Vaga, 1983, p. 167–186.

JAKAITIENĖ, Evalda; LAIGONAITĖ, Adelė; PAULAUSKIENĖ, Aldona. *Lietuvių kalbos morfologija*. Vilnius: Mokslo, 1976. 284 p.

JAKAITIENĖ, Evalda. *Lietuvių kalbos leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. 352 p.

JASIŪNAITĖ, Birutė. *Šventieji ir nelabieji frazeologijoje ir liaudies kultūroje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010. 440 p.

JUOZAITYTĖ, Daiva. *Antano Vaičiulaičio novelės „Prelato vynu“ lokacija*: bakalauro darbas [interaktyvus]. Šiauliai, 2013, 46 p. [žiūrėta 2015 kovą]. Prieiga per internetą: <<http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2109801/datastreams/MAIN/content>>.

KENSMINIENĖ, Aelita. Laikas lietuvių mįslėse. *Tautosakos darbai*. T. 38 (2009), p. 109–125.

KENSMINIENĖ, Aelita. Erdvė lietuvių mįslėse. *Tautosakos darbai*. T. 40 (2010), p. 124–138.

Konsultacijų bankas [interaktyvus], [žiūrėta 2015 gegužę]. Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/6532>>.

LABUTIS, Vitas. Dėl tekstų skirstymo ir apibūdinimo. *Teksto charakteristika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 10–13.

LITERATŪROS ŽINYNAS V–XII KLASEI. Parengė Česlovas Navakas. Kaunas: Šviesa, 2006. 480 p.

LKE – *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Sudarė Kazys Morkūnas. Vilnius: Mokslo enciklopedijų institutas, 2008. 634 p.

LKG – *Lietuvių kalbos gramatika I*. Vyr. redaktorius Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1965. 752 p.

LKG – *Lietuvių kalbos gramatika II*. Vyr. redaktorius Kazys Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1971. 779 p.

LKŽ_e – *Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninio varianto I leidimas). Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt>>.

MACIENĖ, Jurgita. *Deminutyvų stilistika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2005. 136 p.

MIKŠTAITĖ-ČIČIURKIENĖ, Regina. Kategorija „piemu“ – socialinis kultūrinis klasifikacijos principas. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 33 (2010), p. 133–154.

- NAUCKŪNAITĖ, Zita. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2002. 190 p.
- NORKUTĖ, Raimonda. Angelų sąlytis su sielomis kelionėje anapusyben Lietuvos sakralinėje dailėje. *Logos*. T. 60 (2009), p. 208–218.
- Pavardžių žodynas* [interaktyvus], [žiūrėta 2015 balandį]. Prieiga per internetą: <<http://pavardes.lki.lt>>.
- PIKČILINGIS, Juozas. *Sinonimika. Kalbos figūros*. Kaunas: Šviesa, 1988. 144 p.
- RAMONAITĖ, Valerija. *Literatūros mokslo įvado pagrindai*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2000. 155 p.
- RAMONAITĖ, Valerija. *Rinktiniai raštai*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2010. 416 p.
- ROZENBERGAS, Janis. Tekstų klasifikacijos problema. *Teksto charakteristika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 9–10.
- SAUKA, Donatas. Šeši etiudai apie V. Krėvės apsakymus. *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*. Vilnius: Vaga, 1983, p. 285–298.
- SIRTAUTAS, Vytautas. Bendrieji teksto teorijos klausimai. *Teksto charakteristika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 6–9.
- SIRTAUTAS, Vytautas. Lokacija ir tekstas. *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2001, p. 57–63.
- TRAKYMAS, Antanas. V. Krėvės raštų prototipai. *Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*. Vilnius: Vaga, 1983, p. 246–264.
- VAITIEKŪNAS, Dainius. *Pasakojimas B. Radzevičiaus „Priešaušrio vieškeliuose“*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004. 192 p.
- VANAGAS, Aleksandras. *Mūsų vardai ir pavardės*. Vilnius: Mokslas, 1982. 108 p.
- Vardai: nuo A iki Ž kilmė ir reikšmė*. Sudarė Nijolė Blaževičiūtė. Vilnius: Algarvė, 2004. 290 p.
- VASKELIENĖ, Jolanta. Antano Vaičiulaičio novelės „Vidudienis kaimo smuklėj“ lokacija“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 15 (2012), p. 95–105.
- VASKELIENĖ, Jolanta. Medis ir miškas Mariaus Katiliškio novelėje „Miškai“. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 13 (2011), p. 456–471.
- VASKELIENĖ, Jolanta. *Trumpas teksto lingvistikos žinynas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2007. 150 p.
- VĖLIUS, Norbertas. *Chtoniškoji lietuvių mitologija*. Vilnius: Aidai, 2011. 653 p.
- Vietovardžių žodynas* – [prieiga internete: <<http://vietovardziai.lki.lt/>>, žiūrėta 2015 04 14].

- Vincas Krėvė literatūros moksle ir kritikoje*. Sudarė Juozas Laurušas. Vilnius: Vaga, 1983. 342 p.
- VLADARSKIENĖ, Rasuolė. Iliatyvo vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. *Kalbos kultūra*. T. 76 (2003), p. 47–57.
- ZABORSKAITĖ, Vanda. *Literatūros mokslo įvadas*. Vilnius: Mokslo, 1982. 209 p.
- ZALATORIUS, Albertas. *Vincas Krėvė*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003. 531 p.
- ŽUKAS, Saulius. *Literatūros teorija, atidus skaitymas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001. 208 p.
- ŽUPERKA, Kazimieras. *Stilistika*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2001. 116 p.
- НИКОЛИНА, Наталия. *Филологический анализ текста*. Москва: Академия, 2003. 256 p.

SANTRAUKA

Studijų programa: Lietuvių kalbotyra

Vardas, pavardė: Greta Martinkutė

Darbo pavadinimas: Vinco Krėvės apsakymų „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ lokacija

Darbo pavadinimas anglų kalba: The location of short stories „Silkės“ and „Žmoną pamokė“ by Vincas Krėvė

Darbo vadovas: doc. dr. Jolanta Vaskelienė

Darbo gynimo data: 2015 m. birželio 11 d.

Pagrindiniai žodžiai: lokacija, veikėjas, laikas, erdvė.

Pagrindiniai žodžiai anglų kalba (keywords): location, character, time, space.

Magistro darbo tikslas – išanalizuoti V. Krėvės apsakymus „Silkės“ ir „Žmoną pamokė“ lokacijos aspektu: aptarti, kokiomis kalbos priemonėmis kuriami veikėjų paveikslai, kaip vaizduojamas laikas ir erdvė. Teksto fragmentai, kuriuose apibūdinama lokacija, išanalizuoti taikant aprašomąjį, analizės, interpretavimo metodus. Išrinkti veikėjų įvardijimai suskirstyti į dvi grupes – vyrų ir vyriškosios giminės daiktavardžiais įvardytų būtybių bei moterų. Sudarytos ir išanalizuotos 6 nominacinės eilės vyrų bei 6 nominacinės eilės moterų įvardijimų. Išnagrinėjus pavyzdžius nustatyta, kad veikėjai įvardyti asmenvardžiais (*Kušlius, Gerdvilienė, Marcelė, Monikė*), bendriniais daiktavardžiais (*begėdis, žydas, mergelė, žmona*), rečiau – žodžių junginiais (*pavargėlis žydas, tarnaitė algininkė, tėvas girtuoklis, pasaulio išgama*) asmeniniais (*jis, ji*), parodomaisiais (*tasai, toji*), pažymimaisiais (*patsai, pati*) įvardžiais ir dalyviu (*nuvargęs*). Išanalizuotos atvira (*laukas, miškas, sodas*) ir uždara (*troba, krautuvėlė-kambarėlis, kalėjimas*), tikroviška (*Merkinė, Gerdvilių sodyba*) ir sąlygiška (*dangus, pragaras*) apsakymų erdvės. Vartojant regimasias, girdimasias ir lytėjimo detales, kuriamas kontrastingas vaizduojamų erdvių vaizdas. V. Krėvės apsakymo „Silkės“ veiksmo trukmę galima interpretuoti dvejopai: galima manyti, kad veiksmas trunka tris savaites ir keletą dienų arba trumpiau nei savaitę, tačiau pagrindinis pasakojimas vis dėlto trunka vos dvi dienas. Kūrinyje „Žmoną pamokė“ veiksmas trunka tik dvi dienas. Apsakymuose nurodomas paros laikas (rytas, diena, vakaras, naktis) ir du metų laikai – žiema ir vasara. Realusis pasakojimo laikas yra pertraukiamas veikėjų praeities prisiminimų, dialogų.

SUMMARY

The aim of the Master Thesis – to analyze Vincas Krėvė's short stories „Silkės“ and „Žmonų pamokė“ from the aspect of location: to discuss what linguistic means are used in creation of characters' images, how the time and space are expressed. The fragments of text describing location were analyzed by using the methods of description, analysis, interpretation. The collected characters' denominations were divided into two groups: male essences and essences denominated by nouns of masculine gender and female essences. 6 nomination lines for denomination of men and 6 nomination lines for denomination of women were formed and analyzed. After analyzing the examples it was determined that the characters were denominated by proper names (*Kušlius, Gerdvilienė, Marcelė, Monikė*), common nouns (*begėdis, žydas, mergelė, žmona*), more rarely – by word-groups (*pavargėlis žydas, tarnaitė algininkė, tėvas girtuoklis, pasaulio išgama*), personal (*jis, ji*), demonstrative (*tasai, toji*) and defining pronouns (*patsai, pati*), participle (*nuvargęs*). The opened and closed, real and conditional spaces of the short stories were analyzed. The contrast image of described spaces is created by using the visual, auditory and tactual details. The duration of action in Vincas Krėvė's short story „Silkės“ may be interpreted in two ways: one can think that the action lasts for three weeks and several days or less than a week; but after all, the main narration lasts for two days. In the short story „Žmonų pamokė“ the action lasts only for two days. In the short stories the time of twenty-four hours is described and two seasons – winter and summer – are mentioned. The real time of narration is interrupted by characters' memories and dialogs.

PRIEDAS

Apsakymo „Silkės“ teksto fragmentai:

1. *Buvo pusiaugavėnis (65).*
2. *Į pavasarį virto (65).*
3. *Dienos buvo šiltos, saulėtos; sniegas tirpo, viršukalniai visur juodavo; klonėmis, vagomis, vidukelėmis bėgo upeliai ir šniokšdami pasakojo pavasario pasaką, pranešdavo, kad jisai jau arti arti... (65).*
4. – *Moterėlės, ar neturite šerių, vištų kiaušinių?– pirštu langan belsdamas, klausė vieną tokią dieną Kušlius (65).*
5. *Buvo tai senas žydelis, iki akių apžėlęs, ilga raudona barzda (65).*
6. *Plaukai buvo visai žili, barzda tik pusiau, ir šis pusiaužilumas nedengė ir negadino prigimtos jo plaukų spalvos (65).*
7. *Jisai buvo labai kušlas ir niekados nematė, kas guli po jo kojų, todėl eidamas čiupinėdavo pirma savęs lazda kaip aklas; ypačiai atsargiai žengdavo, jei nešdavo kiaušinius (65).*
- 8– *Kodėl tu akinių sau nenusiperki?– klausia jį ne kartą žmonės (65).*
9. – *Akinių? O kur aš imsiu pinigų akiniams pirkti?– klausdavo jisai ir sunkiai dūšaudavo (65).*
10. *Daugiausia jis turėdavo nukęsti nuo sodžiaus vaikų (65).*
11. *Jie mėgo padėti jam po kojų pagalį ar ką kita, kad tik Kušlius suklyptų (65).*
12. *Bet Kušlius gerai žinojo jų norus ir buvo ypačiai atsargus, kada matė žaidžiančius vaikus ar pusbernius (65).*
13. – *Kam jūs pikta darote senam žmogui?– kalbėdavo jisai priekaišiai, pastumdamas lazda nuo kelio šalin tyčia padėtą pagalį ar akmenį (65).*
14. *Bet pykti jis niekuomet nepyko: gal jau jo širdis priprato prie visokių pajuokimų (66).*
15. *Žiemą ir vasarą vienodai apsitašęs, ėjo per sodžius, nešdamas rankoj pintinėlę, maišą – krautuvėlę už pečių ir neaplenkdavo nei vieno kiemo (66).*
16. *Dabar jisai stovėjo po Gerdviliaus langu ir klausė, priglaudęs į stiklą ausį, ką atsakys jam moteris (66).*
17. – *Yra tekio jaknos,– pasityčiojo iš jo piemuo, kuris sėdėdamas ant suolo, mezgė prie lango tinklą (66).*

18. *Bet Kušlius, pripratęs jau panašius pasityčiojimus girdėti, neėmė dabon jo žodžių (66).*
19. *Palaukęs truputį ir nesulaukęs atsakymo, jis vėl beldžia pirštais langan (66).*
20. – *Užeik, užėik, pamatysime,– kviečia jį pirkion Gerdvilienė, pasikuštėjusi, pasitarusi su marčia, kuri, užgulusi ant lopšio, žindo dabar vaiką (66).*
21. *Kušlius nušlepsėjo per kiemą į priemenę (66).*
22. *Piemuo pašoko į pakrosnį, ištraukė storiausią pagalį ir padėjo po slenkščiu (66).*
23. – *Paimk pagalį, paimk pagalį!– subarė jį Gerdvilienė.– Ar tu nori, kad senas žmogus užsimuštų? Ak tu, begėdi! (66).*
24. – *Būta žmogaus – nekrikštas!– šaiposi piemuo ir sėdasi prie lango.– Kai aš tarnavau Šilakiemy, ne tokius dar juokus jam krėtėme (66).*
25. *Monikė, Gerdviliaus duktė, apie penkiolikos metų mergaitė, priglaudus į sieną kuodelį ir pašokus greitai – Kušlius jau ėjo per priemenę – pakėlė pagalį ir numetė vėl pakrosnin (66).*
26. – *Palaidūne! Štai kai duosiu kukurėn, tai žinosi!– bara ji piemenį, savo vieton, prie kuodelio eidama (66).*
27. *Ar ne Kušliaus marti nori būti, kad už jį taip stoji? – pasityčiojo iš jos piemuo (66).*
28. – *E, varliūkštis, dar šaiposi kaip pelė žirniuose (66).*
29. – *Ką tu Šilakiemy darei, tu sau žinokis, o čia to nebedarysi,– subarė jį taip pat Gerdvilienė (66).– Tik išdykėliai juokus daro iš seno žmogaus. Nesijuok, nes ir patsai senas būsi. Nusidėsi dievui, tyčiodamasis iš senatvės. Dievas pačiam neleis senų metų susilaukti (66).*
30. – *Dar jau ten dievui nusidėsi, kai iš žydo pasijuoksi,– paabejojo Marcelė, tarnaitė algininkė.– Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino (67).*
31. *Čia, sunkiai stenėdamas, vos persirito per slenkstį Kušlius (67).*
32. – *Pagarbintas dievas!– prabilo jisai, nenusiimdamas kepurės (67).*
33. – *Per amžius!– atsakė vien Gerdvilienė (67).*
34. *Kušlius, priėjęs į skobnis arti lango atsistojęs, nusiėmė nuo pečių maišelį, kuriam buvo jojo prekės sukrautos, padėjo jį ant uslano, pintinėlę su kiaušiniais pastatė po suolu, pabeldinęs lazdele, ar ten nėra ko (67).*
35. *Kibirėlį su silkėmis pasidėjo šalia, ant suolo, ir atidengė lopinį, kuriuo buvo silkės užklotos (67).*
36. – *Nu, eikite, imkite silkių!– kviečia jisai moteris ir ima rinkti kibire viršun kur mažiausios (67).*

37. *Gerdvilienė nulindo nuo priekrosnio, pasitaisė suknelę ir, priėjus į suolą, ėmė kibire rinkti silkes ir išrinko sau, kurios jai atrodė pačios geriausios* (67).
38. *Kas gi nupirks menkas?*– *murma Kušlius* (67).
39. *Gerdvilienė, išsirinkusi sau penkias silkes, atidėjo jas ant suolo* (67).
40. – *Kiekgi tu nori už jas kiaušinių?*– *pasiklausė ji Kušlių* (67).
41. *Kušlius paėmė silkes rankon, pakilnojo, pavartė, pasvėrė...* (67).
42. *Ot, žiūrėk, riebios kaip vištos,*– *pakišo jisai silkes Gerdvilienei po nosimi* (67).
43. – *Vai, kad tu nesulauktai, nekrikšte, kad aš tau už šitas plokštukes tiek duotau!* (67)
44. *Paėmus nuo suolo silkes, sumetė jas kibiran ir nusigręžus eina į priekrosnį, kur ant mažo uslanėlio guli jos verpstis* (68).
45. *Sakyk, kiek duosi?*– *šaukia Kušlius ir krauna tas pačias silkes iš kibiro vėl ant suolo* (68).
46. *Gerdvilienė šluostosi prijuoste rankas ir sėdasi už ratelio* (68).
47. – *Aštuonių nori,*– *pasiūlė ji Kušliui,*– *tai imsiu.* / – *Aštuoni kiaušiniai už tokias penkias silkes?*– *nusistebėjo Kušlius* (68).
48. *Ir, pasistačius verpstį, prisitraukė ratelį, paseilino kuodelį ir ėmė verpti, lyg jai silkės nei nerūpi* (68).
49. – *Trylika duosi?*– *klausia Kušlius* (68).
50. *Kad aš taip gyvas būtau, negaliu!*– *siekia Kušlius, bet nekrauna dar silkių atgal kibirėlin* (68).
51. – *Kad nors silkės būtų geros,*– *palaikė ją marti* (68).
52. *Pažindžiusi vaiką, apklostė jį vystyklėmis ir, eidama į verpstį, pavartė gulinčias ant suolo silkes.*– *Mažos menkos lyg mešrukai* (68).
53. *Kušlius sukrovė silkes kibirėlin, užsimetė maišinę savo krautuvėlę ant pečių, į permestą per petį maišo galą prikabino pintinėlę su kiaušiniais ir dūšaudamas eina į duris* (68).
54. *Aš – ne mažas vaikas* (68).
55. *Išėjęs kieman, Kušlius priėjo prie lango ir dar sykį klausia:* / – *Moterėle, vienuolika duosi?* (68).
56. *Kušlius minutėlę stovi vietoj ir mąsto, ar eiti toliau, ar grįžti atgal* (69).
57. *Kušlius grįžta atgal pirkion, stato toje pačioje vietoje savo prietaisus ir krauna iš kibiro silkes* (69).
58. – *Nu, nešk kiaušinių ir imk sau silkes,*– *šaukia jisai sukrovęs jas ant suolo* (69).
59. *Gerdvilienė, priglaidusi verpstį į sieną, nusiėmė nuo lentynos dubenėlį silkėms sudėti* (69).

60. *Art tu mane kvailą matai, kad aš tokias imtau! – pyksta Gerdvilienė, vartydama išdėtas ant suolo silkes; jai parinko dabar Kušlius, kurios mažesnės* (69).
61. – *Kokių tau reikia silkių? – rėkia Kušlius* (69).
62. – *Imk, imk sau šitas, man tokių nereikia,– kemša jam rankosna atgal silkes.– Žiūrėk tik jo!* (69).
63. – *Už dešimtį kiaušinių tu nori gerų silkių,– bambsi Kušlius ir pamaino dvi silki gersnėm* (69).
64. *Gerdvilienė atsisėdo po kuodeliu ir žiūrėte nežiūri į silkes* (69).
65. *Žydas vėl rankioja kibire silkes* (69).
66. – *Ar imsi, moterėl? Man nėra kada, kam laiką gaišini?– net supykęs rėkia rėkia žydas* (69).
67. *Gerdvilienė mato, kad jisai pamainė jau visas geresnėmis* (69).
68. – *Marcele, paimek tu iš jo silkes,– liepė ji samdininkei, o pati pasikėlusį išėjo su dubenėliu priemenėn, kur spintelėje buvo sukrauti kiaušiniai* (69).
69. *Marcelė, neatsikeldama nuo kuodelio, pasiekė iš kampo dugnelį, kuriuo užvoždavo puodus su karštu viralu, kad juosna musės nekristų, ir sudėjo ant jo silkes* (69).
70. *Kada Gerdvilienė atnešė kiaušinių, Kušlius apžiūrėjo kiekvieną jų, ir ant saulės žiūrėjo, ir kratė, ir į ausį dėjo* (69).
71. – *Kokius tu man davei kiaušinius?– reikalavo dabar Kušlius* (70).
72. – *Nenori – neimk, Merkinėje parduosiu,– atrėžė Gerdvilienė.– Marcelė, atiduok jam silkes* (70).
73. – *Nu, nu, kam taip greitai,– tyliau ir taikiau kalba Kušlius ir krauna kiaušinius pintinėn* (70).
74. – *Moniute, duok jam bulbių, nusigręžė Gerdvilienė į dukterį* (70).
75. *Toji pasėmė riešukčius bulbių ir pabėrė ant skobnių* (70).
76. *Kušlius nusilupęs suvalgė uveriai dvi tris, o kitas įsidėjo sau kišenėn* (70).
77. *Kol žydas lupė ir valgė bulbes, Marcelė ištraukė jam iš kibiro vieną, antrą ir trečią silkę, taip paseilino, jog niekas nei nepsastebėjo, kai ji ištraukė jas ir paslėpė už verpsčio* (70).
78. *Vien tik piemuo matė* (70).
79. *Kada ji paslėpė silkes, jis dirstelėjo, mirktelėjo į ją ir nusikvatojo ant visos pirkios* (70).
80. – *Ko dabar tu čia gerklę plėši? – nusistebėjo Monikė* (70).

81. – *Iš seno žmogaus juokiasi, kad jam sunku, – pasiskundė Kušlius, rydamas bulbę. – Negerai iš nuvargusio juoktis (70).*

82. *Marcelė dirstelėjo į piemenį ir taip pat nusikvatojo; supratusi, kad jisai viską matė, mirktelėjo jam, kad tylėtų (70).*

83. *Kušlius, likusias bulbės įsidėjęs kišenėn, pasiaiškino (70).*

84. *Paskui Kušlius užsirišo, užsidėjo maišelį ant pečių ir giliai atsiduso (70).*

85. – *Moteriške, ar neturi man vištos parduoti? (70).*

86. – *Mano žmona serga, jai vištos reikia, ir vištos nėra, – pasiskundė Kušlius ir, pasiėmęs savo visą mantą, nuėjo į duris (70).*

87. *Dūsauja senis, sunku jam jį nešioti: jis vos kojas velka, o čia braidžiok tokioje palaidoje, tokioje slidumoj, iki klupsčio šlapias, purvinas (70–71).*

88. *O ten namie jo senė viena, ligota, be pagalbos (71).*

89. – *Ui, kad mano nedraugams būtų taip lengva gyventi, kaip man lengva, – dūsauja eidamas Kušlius (71).*

90. *Kai tik jis išėjo per slenkstį, piemuo ir Marcelė vėl abu nusikvatojo pilna gerkle (71).*

91. – *Tai judu, begėdžiu, iškrėtėta dabar jam kokią šposą? – susiprato Gerdvilienė (71).*

92. *Marcelė pakėlė aukštyn už uodegų tris silkes (71).*

93. – *Tai tu jas, begėde, jam pavogei? Ak mazniule! – nusijuokė marti, o Marcelė ir piemuo dar labiau nusikvatojo (71).*

94. – *Ir negaila tau jo vargo, begėde! – subarė Gerdvilienė. – Gal visos dienos uždarbi pavogei. O ten jo žmona gal alkana guli. Dievo tu nebijai (71).*

95. – *Neims jo galas! – pasiteisino Marcelė, liovusi juoktis. – Maža jie apgauna mūsų žmogų (71).*

96. – *Tai jų darbas. Bet pažiūrėsime, ką pasakys tau kunigas, kai nueisi išpažinties (71).*

97. *Marcelė visai nutilo, nes ji nusigando, kunigą prisiminus (71).*

98. *Vėlgi, jai toptelėjo širdin, kad gal tikrai Kušlius ir jo šeimyna badauja (71).*

99. *Ir prisiminė, kaip jis uveriai valgė keptas bulbės (71).*

100. – *Pasijuoksite judu, kai teks jum aname pssauli, įsikandus silkes dantyse, prašinėti Kušlių, kad jas nuo jūsų atgal priimtų! – pagrasė jam Monikė (71).*

101. – *Nesulauktų jo galva, kad aš žydo prašinėtau, – atrėžė piemuo. – Arba ten žydai bus, kur mes katalikai? (71).*

102. – *Kai pateksi pragaran, ten gana rasi visų: ir žydu, ir katalikų, ir ponų, ir prasčiokų (71).*

103. – *Dar jau, die, yra nusidėjimas dievui žydą apgauti,– mėgino teisintis Marcelė.– Jie gi mūsų viešpatį dievulį nukankino, nukryžiuavo* (71).

104. – *Vai, mergele! – atsiduso Gerdvilienė,– mes jį kasdien, mieliausią dievulį, kiek kankinam, kiek kryžiuojam!.. Ir jis mums vis atleidžia...* (71).

105. *Prisisapnavo Marcelei, kad ji pateko dangun* (72).

106. *Ten buvo gražu kaip Pivašiūnų bažnyčioje* (72).

107. *Visur žvakės dega, žiburiai; patsai ponas dievulis, žilas, ilga barzda, sėdi aukštai ant altoriaus, o aplinkui vis angelėliai: vieni maži maži kaip švenčiausios panelės paveiksle Merkinėje lekioja ir aukštai, ir žemai aplinkui dievulį, o kiti – dideli jau, ilgais rūbais apsitaęs ir dideliais sparnais už pečių klūpauja pas altorių, rankutes sudėję kaip jauni kunigėliai ar klierikai, ir garbina dievulį* (72).

108. *Visas dangus pilnas numirėlių; iš tų, kurie dar gyvi, Marcelė nepamatė nei vieno* (72).

109. *Jai net baugu pasidare ir toptelėjo širdin, ar tik ir ji nebus numirusi, kad pateko dangun* (72).

110. *Tik prisiminti, kada gi ji mirė, negalėjo* (72).

111. *Ilgai mąstyti neteko, nes numirėlių ėmė vis daugiau ir daugiau brautis dangun pro mažąsias dureles, kur ji stovėjo, jog ją nustūmė net kampan ir ten prispaudė prie sienos* (72).

112. *Prisibrukė tiek numirėlių dangun, lyg žmonių Merkinės bažnyčion per švento Roko atlaidus* (72).

113. *Daugel ten buvo vyrų, moterų, ponų, kunigų ir prasčiokų žmonių* (72).

114. *Ponai ir ponios už grotelių sėdėjo, arčiau pono dievulio; pamačiusi tai Marcelė net atsiduso* (72).

115. – *Tai, dievuliau, ponams ir danguje geriau!* (72).

116. *Čia pamatė Marcelė daugelį savo pažįstamų; vieni jų jau seniai buvo mirę, kiti dar tik pernai* (72).

117. *Čia buvo Lukošius Petras, jos krikštatėvis, pas kurį ji penkerius metus tarnavo ir piemenė, ir pusmerge* (72).

118. *Pamatė ir Vakšienę, savo krikštamočią, kuri jai padovanojo šilkinę skarelę, kada ji ėjo pirmosios išpažinties* (72).

119. *Tiesa, skarelė buvo jau nebe nauja, net maža skylutė pačiam vidury žibėjo, bet Marcelė ir dabar ją raišioja, kada tik eina kur didesnį atlaidan* (72).

120. *Čia buvo daugel ir kitų, kuriuos Marcelė vos atsiminė* (72).

121. *Stovi Marcelė arti durų, pas sieną prisiglaudus, ir dairosi (72).*
122. *Mato, kad ten, pas groteles, klūpauja ir jos sena motutė (72).*
123. *Pajuto ji, kad tiek pasiilgo savo motutės, tiek pasiilgo, jog širdį suspaudė kaip replėm (72).*
124. *Taigi jau dabar pasikalbės, taigi papasakos savo motutei, išporins visus savo vargelius, kaip kad būdavo, kada dar motutė nemirus buvo ir kas vienas šventadienis pas ją ateidavo (72–73).*
125. *Nieko nebodama, braunasi Marcelė ten, kur klūpauja motutė, daro sau kelių alkūnėm ir šonais, kaip tik gali, tiesiai; tą prispaudė, tam koją užmynė; net pyksta ir šaiposi ant jos vėlės (73).*
126. *Bet ji nepaiso ir braunasi toliau (73).*
127. *Kada ji taip įsibrovė net dangaus vidurin ir motina jau buvo visai arti – liko pora tik žingsnių žengti – pastojai jai kelių angelas (73).*
128. *Jis buvo baltai apsitaisęs; per petį buvo persijuosęs raudona juosta su aukso blizgeliais, o rankoje laikė didelę auksinę buožę (73).*
129. - *Ko čia brauniesi kaip nesivaimėlė ir trukdai vėlėms dievą tėvą garbinti! – subarė jis Marcelę (73).*
130. *Apžiūrėjęs ją nuo galvos iki kojų, ir dar pridėjo: – Atėjai čia apskretusi ir trini baltus vėlių rūbus (73).*
131. *Pasidairė į save Marcelė, ogi ji tikrai apskretusi, apsisėgusi kasdiene suknele, marškiniai gal jau dvi savaitės nemainyti. Susigėdo Marcelė, net nusigando ir akis žemyn nuleido (73).*
132. *O angelas žiūrėjo į ją vis rūsčiau ir rūsčiau (73).*
133. – *Kam atsinešei silkes dievo namuosna? – klausia angelas. – Ar kad tvanką darytai? Duoki silkes, teismesiu jas (73).*
134. *Žiūri Marcelė, kad tikrai rankose laiko silkes, tas pačias, kurias iš Kušliaus kibiro buvo pavogusi (73).*
135. *Kaip ji jas pasiėmė ir kaip čia atsinešė – pati nežinojo (73).*
136. *Dabar pajuto Marcelė, kad nuo silkių varva per pirštus ant suknelės skystimas (73).*
137. *Ištiesė tada greičiau rankas, atiduodama angelui silkes (73).*
138. *Angelas pašaukė kitą mažesnę ir tarė: / – Imk iš jos silkes ir išmesk laukan. Danguje yra savo valgymų ir savo gėrimų, ne žemiškų. Silkių čia nebereikia (73).*
139. *Jau mažas angelėlis atkišo ranką paimti iš jos silkių, kai už dangaus durų pasigirdo rūstus balsas: / –Atiduokite man silkes! Tai mano silkės, kurias ji man pavogė! (73).*
140. *Pažino Marcelė Kušliaus balsą ir dar labiau nusigando (73).*

141. *Pamatė, kad visos vėlės nuo jos pasitraukė, o dievulis, aukštai sėdėdamas, net kaktą suraukė (73–74).*
142. *Marcelė bijojo pakelti į jį akis, bet žvilgtelėjęs iš pasaly gerai pamatė, kad jisai rūstauja (74).*
143. *O tasai begėdis Kušlius vis rėkauja už durų (74).*
144. *Išraus ji jam barzdą, net piemens paprašys, kad vilkutį įleistų! (74).*
145. *Jau kad sužinojo, būtų kur kitur jai pasakęs, vienų vienai, ir pareikalavęs mokesčio, o ne čia, danguje, angelų ir dievulio akivaizdoje (74).*
146. – *Ar tai ir danguje tiesos nėra, kad man silkių neatiduoda?! Ir ten pavargėliui žydui skriaudą daro? – nesiliauja Kušlius (74).*
147. – *Tai tu, prisivogusi silkių, dangun atėjusi? Dievo namuosna atsinešusi vogtų daiktų?– klausia angelas, bet Marcelė tyli, lyg žadą užkandusi: tiek ji nusigando (74).*
148. – *Kad taip darai ir dar tyli, pasiaiškinti nenori, einam pas dievulį, tenubaudžia jis tave, kaip esi užsitarnavusi! (74).*
149. *Paėmė angelas ją už rankos ir veda per visą dangų, tiosiog į dievo sostą prie altoriaus (74).*
150. *Marcelei tokia gėda, jog, rodosi, primanytų – žemėn prasmegtų (74).*
151. *O visi tai tik traukiasi šalin, lyg ji būtų nežais užkrėsta, ir pasipiktinę šaiposi (74).*
152. – *Vagilka! Silkes pavogė žydui... – girdi Marcelė eidama (74).*
153. *Tai vėlės piktais žvilgsniais ją lydi (74).*
154. *Sunkiausia buvo Marcelei, kada ją angelas vedė šalia tos vietos, kur motutė klūpodavo (74).*
155. *Nors Marcelė akių nepakėlė, bet pajuto, kaip į ją motutė graudžiai pasižiūrėjo (74).*
156. *Pajuto Marcelė ir paraudonavo kaip putino uoga; ar gal jai tik pasirodė, kad paraudonavo (74).*
157. – *Tu pavogei Kušliaus silkes?– paklausė dievulis, kai Marcelė priėjo prie jo sosto ir atsiklaupė (74).*
158. *Marcelė tyli kaip nebylė, tik ranka akis uždengė ir dreba kaip epušės lapas (74).*
159. *Dievulis tyli ir laukia, ką pasakys Marcelė. Nesulaukęs pasiteisinimo, jis atsigręžė į angelus ir paliepė jiems: / – Veskite ją pragaran ir atiduokite velniams, tekankina ją amžių amžius (74).*

160. *Kai tik dievulis ištarė, angelai tuojau prišoko, ir Marcelė nespėjo atsikvėpti, kai jau ją išstūmė iš dangaus ir duris užrakino* (74).

161. *Už dangaus durų buvo tamsu, niauru ir baisu. Vos tik užsidarė durys, kai ją iš visų pusių apspito velniai* (75).

162. *Jie buvo raguoti, uodeguoti, iš gerklių ugnis liepsnojo kaip iš krosnies; vienas per kitą jie lindo į Marcelę o patsai bjauriausias jau taikė ją šakėmis paverti* (75).

163. *Pamačiusi tai Marcelė nusitvėrė už dangaus durų, suriko nesavu balsu ir – nubudo* (75).

164. *Nubudus atsisėdo Marcelė patale, visa nuprakaitavusi, drebanti, lyg ją drugys būtų krėtęs* (75).

165. *Pirmas jos noras buvo – šokti tuoj iš patalo, bėgti pas Kušlių, prisipažinti jam ir prašyti, kad dovanotų* (75).

166. *Bet pamatė, kad už langų naktis, tamsu, o Merkinė, kur gyveno Kušlius, toli!* (75).

167. *Vėl kur tu ją surasi nakčia?* (75).

168. *Ilgai ilgai sėdėjo Marcelė patale, susirangiusi kojas, ir bailiai dairėsi į langus, ar nelenda per kurį nors raguotasis* (75).

169. *Paskui peržegnojo patalą, aslą, iš visų šonų sienas, kampus, o ypačiai žegnojo langus ir duris* (75).

170. *Apžegnojusi viską, nušoko žemėn, priėjo lovą, kur gulėjo Gerdvilienė, ir ėmė atsargiai grabstyti aplinkui, ieškodama jos suknelės* (75).

171. *Suradusi ją, Marcelė drebančiom rankom, bijodama, kad kas nepabustų, išėmė iš kišenės raktelį nuo spintos* (75).

172. *Atsargiai pravėrusi duris, kad nesugirgždėtų, išėjo priemenėn* (75).

173. *Ten vėl kuo atsargiausiai, dažnai pasiklausydama, ar nepabudo kas, atrakino spintą ir ėmė patamsėje ieškoti puodelio, kuriame, kaip ji gerai žinojo, sukrauti buvo kiaušiniai* (75).

174. *Surado vieną indą, įkišo ranką – ten saldaus pieno būta, kitan – visais pirštais pateko grietinėn, o ten pataikė ranka kruoposna* (75).

175. *Išėmusi šešis, užrakino spintą, o kiaušinius pakasė smėlin, kuriuo buvo nuo rudens užverstas visas priemenės kampas, kad žiemą būtų kuo išbarstyti nušluota asla* (75).

176. *Paslėpus kiaušinius, vėl taip pat atsargiai grįžo Marcelė pirkion, padėjo raktelį atgalio ten, iš kur buvo pasiėmusi, ir, atsigulusi patalan, ramiai užmigo* (75).

177. *Rytojaus diena Gerdvilienė stebėjosi, kodėl spintos ir pirkios durys ir jos pačios suknelė pienuotos* (76).

178. *Nejaugi ji užsisapnavusi vaikščiojo spinton?.. (76).*

179. *Apžiūrėjusi betgi indus, pastebėjo, kad ne visi kiaušiniai, ir užsipuolė piemenį (76).*

180. *Tasai gynėsi ir keikėsi, kad jis neėmęs, bet Gerdvilienė juo neįtikėjo (76).*

181. *Marcelė girdėjo viską ir tylėjo (76).*

182 *Ji dabar kas vienas vakaras knaisioja smėlį patikrinti, ar ten dar guli kiaušiniai, ir nekantriai laukia šventadienio, kada nuneš juos Kušliui ir užsimokės už pavogtas silkes... (76).*

183. *Tada jau nebebijos, kad ją vėl lieps dievulis išmesti iš dangaus už vagystę!.. (76).*

Apsakymo „Žmoną pamokė“ teksto fragmentai:

1. *Kazys Budraitis nūnai užtruko miestely: be galo turėjo daugel reikalų (49).*

2. *Visą savaitę dangus buvo tokis giedras, oras tokis kaitrus, saulė taip šutino, jog žmonės nei neapsižiūrėjo, kai rugiai prinoko ir nubalo (49).*

3. *Vakar, šeštadienio vakarą, saulei leidžiantis, padarė prapjautuves, o ryt visą draugę, nuo mažo vaiko, varys lauko darban: moteris rugių pjautų, vyrus šienautų (49).*

4. *Reikėjo todėl nūnai viską pagaminti, visi reikalai atlikti; neatidėsi juk nei vieno kitam šventadieniui. Budraitis pertraukė ratus, nupirko dalgių, aslų, bobelių, kūjelių dalgėms tinti, išdantino pjautuvus... (49).*

5. *Ir neapsidairė, kai vakaras užslinko (49).*

6. *Atėjęs Zeliko kieman, kurio arklidėje stovėjo jo vežimas, Budraitis pasikinkė arklių ir išvažiavo už vartų (49).*

7. *Išvažiavęs gatvėn, Budraitis sustojo ties Zeliko prieangiu, pririšo arklių, pataisė sėdynę ir, atsinešęs iš vidaus, ėmė kaišioti šiauduosna rakandus ir kitus daiktus, kuriuos nūnai buvo nusipirkęs ar iš namų atsivežęs pataisyti (49).*

8. *Parengęs vežimą ir patogiai jame viską sukrovęs, įėjo prieangin ir atsisėdo ant suoloelio (49).*

9. – *Na, rodos, viską padariau, nieko neužmiršau. Galiu sėstelti ir atsidusti, - pats į save prabilo (49).*

10. *Išsitraukė krepšį, kurį visuomet nešiojo už juostos, ir prisikimšo pypkę (49).*

11. *Kimšdamas jis vis mąstė, ar nepamiršo dar ko nusipirkti (49).*

12. *Druskos paėmė penkis svarus, tepalo ratams dėžutė štai kabo vežimo gale, degtukai kišeniuje, žibalo butelis štai stovi vežimo pakoje, kitame kampe deguto lekelis padarams ištepti, kad neskilinėtų; dalgę nusipirko, pjautuvus išdantino* (49).
13. *Cukraus, miltų, viską, rodos, ko reikė jam pačiam ir ko žmona prašė, nupirko* (49).
14. *Gaila, tik, kad, iš namų išvažiuodamas, pašaro mažai pasiėmė, ir arklys kiaurą dieną prastovėjo tvarte kone tuščiomis* (49).
15. *Užkimšęs krepšį už juostos, įsikandęs pypkę dantysna, nusileido Budraitis nuo prieangio, paglostė arklio snukį, pataisė diržoves ir norėjo jau sėsti vežiman* (49).
16. *Ei, galva tu mano! – sudaužė jis delnu sau kakton* (50).
17. – *Zelikien, a Zelikien, šaukė jisai, stovėdamas prie vežimo, žydės, kuri čia pat prie prieangio laikė kambariuky krautuvėlę, – ar neturi tu mielių? / – Yra, yra,– atsiliepė Zelikienė.– O kiek tamistai reikia?* (50).
18. – *Na, ką tu, žmogau, kalbi! Kaip aš tau, pažįstamam ir tokiam ūkininkui, blogų mielių parduosiu?* (50).
19. *Budraitis išsiėmė skiltuvą, titnagą ir pintį ir ėmė skilti ugnies* (50).
20. *Degtukų pypkei uždegti jisai nepripažindavo* (50).
21. *Uždegęs pypkę, užsitraukė kartą, kitą, smagiai nusispjovė ir nuėjo krautuvėlėn* (50).
22. *Ten Zelikienė jam pagamino mielių ir suvyniojo popiergalin* (50).
23. *Budraitis paėmė mieles ir įsikišo kišenėn* (50).
24. *Pamatęs silkes, pajuto, kad jis labai alkanas* (50).
25. – *Žinai, Zelikien, aš valgyti užsimaniau* (50).
26. *Visą dieną tūpčioju ant kojų nei neprisėdęs* (50).
27. *Nuo paties ryto nieko burnoj neturėjau* (50).
28. *Tamistai visko bus* (50).
29. *Eik tamista kambarėlin* (50).
30. – *Na, o šnapso stiklėlį man rasi?* (50).
31. – *Visko surasiu tamistai* (50).
32. *Budraitis įėjo per mažutes dureles kambarėlin, kurios buvo greta krautuvėlės* (50).
33. *Tuoj atėjo ir žydė, atnešė ir sustatė ant skobnių du rūgintu agurku, tris riekes baltos duonos, kelis kąsnelius silkės, sudarytos su svogūnu* (50).
34. – *Gal tamista žuvies norėtai? Čia greta žydė, mano kaimynė, gerai žuvis gamina* (50).

35. – *Ima ją dievai, tą žuvį, apsieisiu ir be jos,*– sumojo Budraitis ranka ir atsilaužė duonos kąsnelį (50).
36. *Žydė išėmė iš indaujos, kuri čia pat stovėjo, stiklėlį, pastatė ant skobnių ir pati išsinešdino* (50).
37. *Netrukus grįžo su šnapso buteliuku* (50).
38. *Tai nelaikau spintoj,*– kalbėjo ji, *pildama stiklelin* (51).
39. *Budraitis išgėrė šnapso stiklėlį, užkando rūgintu agurku, suvalgė vieną silkės kąsnelį ir liepė pripilti dar kitą stikliuką...* (51).
40. *Zelikienė ėmė skaityti: / – Du stikleliu degtinės tai grivinia, du agurku – keturi skatikai, silkė ir duona – aštuoni skatikai, tai bus auksinas ir du skatiku; mielės dvylika skatikų, tai viso bus keturiasdešimtis ir keturi skatikai* (51).
41. – *Gobši tu labai, Zelikien, nori greitai pralobti* (51).
42. *Štai ir šiandien visa mano apyvarta, kad tris keturis rublius įturgavojau* (51).
43. *Kaip čia toliau gyvensiu, kaip versiuos, aš pati nežinau* (51).
44. *Auksino tau pakaks,*– *derasi Budraitis, traukdamas iš užančio skepetaitę, kurioje laikė pinigų, suraišiotus po visus kampelius* (51).
45. *Budraitis išrišo pinigų, užsimokėjo ir skarelę vėl įdėjo užantin* (51).
46. – *Zelikien, Zelikien! Kur tave galas nešioja?.. Eik čion!..* – išgirdo Budraitis iš kito kambario (51).
47. – *Kas ten tave šaukia? Ar ne bernas tik tavo mylimasis?*– nusijuokė jisai, imdamas nuo palangės kepurę (51).
48. – *Oi, vargas mane šaukia. Nuo paties ryto kaip atsisėdo gerti, ir dabar dar geria...*– *Gera, kad juodieji nūnai nezuja* (51).
49. – *Zelikien, ar tu lauki, kad aš tau langus išdaužytą?.. Dievaž išdaužysiu, puodus sugurinsiu!* (52).
50. – *Einu jau, einu!*– atsišaukė Zelikienė (52).
51. – *Kas gi ten tokis baisus sėdi?*– pasidomėjo Budraitis (52).
52. – *Iš jūsų sodžiaus. Rupeika, ar kaip jis vadinasi,*– atsakė Zelikienė, *kraustydama indaujon nuo skobnių lėkštes ir stiklėlį* (52).
53. – *Rupeika?*– *nusistebėjo Budraitis.*– *Jisai juk blaivus žmogus* (52).

54. – *Blaivus, blaivus!.. O nūnai visą dieną užsidaręs geria, mano nelaimei. Vienui vienas sėdi ir geria. O kad žmogus vienas geria, tai jau tokia iš jo nauda! – sumojo Zelikienė ranka ir išėjo iš kambariuko* (52).

55. *Budraitis užsimovė kepurę ir jau buvo beeinąs laukan* (52).

56. *Bet stabtelėjęs nuėjo pas Rupeiką* (52).

57. *Kada Budraitis įėjo kambarin, kur sėdėjo Rupeika, pamatė, kad tasai girtas kaip pėdas* (52).

58. *Dabar jisai sėdėjo apkniubęs ant skobnių kampo, pasidėjęs rankas po galva* (52).

59. *Zelikienė čia pat stovėjo ir skaitė pinigų* (52).

60. – *Tai tu čia, kūmai? Kad tave dievai! Kas tau pasidarė, kad tu taip pasigėrei?– užkalbino jį Budraitis* (52).

61. *Rupeika pakėlė galvą ir, rodos, nepažino kūmo* (52).

62. – *Tai tu, kūmuli? A, kad tave dievai,– linksmas nusišypsojo jisai.– Pasigėriau, kūmuli, tikrai pasigėriau* (52).

63. *Budraitis su priekaišta palingavo galva* (52).

64. – *Bus tau šiandien, kūmai, negerai* (52).

65. – *Vėlu jau, o tu dar Merkinėj* (52).

66. – *Ir tu juk, kūmuli, Merkinėj* (52).

67. – *Aš? Mane reikalai sutrukdė, o tu ko čia sėdi?* (52).

68. *Zelikien, ima tave galas. Duok dar pusbonkę: išgersiva su kūmu* (52).

69. – *Užteks, užteks – pabarė jį Budraitis.– Vėlu jau, namo metas. O tu ir taip ne vieną gal stiklėlį išlaižei nūnai, ir be duonos,– nusijuokė jisai* (52).

70. – *Buvo, kūmuli, kam turiu gintis, buvo* (52).

71. *Bet už savo, kūmuli, ne už kieno svetimo, dievas neužpyks* (53).

72. *Zelikien, sakau, duok dar, kol gražumu prašau* (53).

73. – *Nėra daugiau, nėra,– atsakė Zelikienė, suėmė nuo skobnių stiklėlį, buteliuką ir išėjo* (53).

74. – *Už savo, tai už savo, bet žmona tau nūnai duos gerų pipirų* (53).

75. – *Ar tu jai parodysi, nežinau,– erzina jį Budraitis,– bet visi mato, kad ji tau dažnai užpila pipirų už kailio. Paėmė ji tave savo rankon ir jokios valios tau neduoda,– nusijuokė Budraitis ir atsisėdo kėdėn* (53).

76. *Ir vis todėl, kūmuli, kad aš minkštas žmogus, barnio nemėgstu, riaušių nenoriu* (53).

77. *Dievaž tiesa, kūmuli! (53).*
78. *Mano tokis jau būdas, kad aš kiekvienam nusileidžiu visados ir visur (53).*
79. *O jos liežuvis kaip pas kalę skolintas, ir gerklė, lyg ji Kriokiškėj užaugo, bet ne sodžiuje, pas gerus tėvus (53).*
80. *Tik jau nūnai, kūmuli, galą padarysiu (53).*
81. *Jau kad kulsiu įą, tai kulsiu, visus laikus priminsiu (53).*
82. – *Na na, kalbėk,– nusijuokė Budraitis.– Ji tave greičiau nuvanos, o dargi pasigėrusį (53).*
83. *Ne, kūmuli! Tam pasigėriau, kad žmoną nukultau, kai pareisiu namo (53).*
84. – *Na jau?– paabejojo Budraitis (53).*
85. *Blaivų ji mane tuoj vėl apjotų, įžebotų kaip seną arklių, o kai pasigėriau, to jau nebeatsitiks (53).*
86. – *Na na, pamatysim, kokis tu narsus su žmona kovoti, o dabar imk kepurę ir einam, parvešiu tave, nes žąsis varinėdamas nepakliūsi namo. Nuvirsi kur griovin ar klanan, ar dar baloj nuklimpsi kaip senas Daugelis. Tada ir žmonos nebepamokysi (53).*
87. – *Eisiu, dievaž eisiu, kodėl neiti, kad geras žmogus kviečia... Dėkui tau, kūmuli, kad manęs pasigailėjai (53–54).*
88. *Rupeika apsidairė, pasigriebė kepurę, užsimovė ant galvos ir vos atsikėlęs ėjo į vežimą, šlivinėdamas į visas šalis (54).*
89. – *Na, ir varinėji gi tu žąselius!– nusijuokė Budraitis, eidamas paskui.– Siauras tau būtų nūnai kelias namo eiti (54).*
90. – *Kojos, kūmuli, pamielino (54).*
91. *Su vargu jis nusirito nuo prieangio, dar su didesniu vargu įsiriogolino vežimą ir atsigulė skersai, šiauduosna (54).*
92. – *Sėskis sėdynėn (54).*
93. *O nuo sėdynės dar žemėn nukrisiu (54).*
94. *Budraitis atrišo vadeles, įsėdo vežimą ir nuvažiavo pakalnėn (54).*
95. *Rupeika, sėdėdamas skersai vežimo, iškabino kojas per drangas ir toliau skundėsi (55).*
96. – *Manai, kūmuli, kad aš veltui, taip sau ėmiau ir pasigėriau. Ne, kūmuli, iš bėdos, iš vargo. Kantrybės pritrūko, štai kas yra, kūmuli (54).*
97. – *Kam gi daveisi, kad žmona tave taip savo valion paimtų. Argi tai vyriškiui gražu? (54).*
98. *Kaip, tokius kumščius turėdamas, kausies su moterimi (54).*
99. *Die, kūmuli, tiesą kalbu (54).*

100. *Jie visuomet motinos šalį palaiko, Noo, kumeliuke,– sušvilpė jis rimbu,– pasibėgėk iš kalnelio. Greičiau namo parbėgsi, avižų gausi* (55).

101. *Ratai kelis kartus trinkelėjo, ir Rupeika pajuto, kad drangos jo galvai per kietos* (55).

102. *Surangė kojas į vidų ir galva atsispyrė į sėdynę, išsitiesęs per visą vežimą* (55).

103. – *Nesudaužyk ten mano butelių kojom,– įspėjo jį Budraitis.– Sėstai geriau sėdynėn* (55).

104. – *Nieko, kūmuli, man ir taip gerai,– nuramino jį Rupeika ir patraukė kojas.– Žinai kokią ji man nūryt gėdą padarė? Aa? Tu dar nežinai?– kalbėjo jis toliau.– Tokią, brol, gėdą, jog dabar sunku žmonėms akysna žiūrėti* (55).

105. – *Praeitą šventadienį suėjau Daugele iš Šilų. Susėdom pas Maušą, paėmėm alaus ir bekalbėdami gerokai jo ištraukėm. Tiesą, kūmuli, sakau, kam gintis – gerokai jo ištraukėm. Giminės juk ir kiaurus metus nesimatėm* (55).

106. *Šiluose, žinai gi, kūmuli, qžuolaičio su ugnimi ieškok neieškok, vis tiek nesurasi!* (55).

107. *Šienapjūtė, rugiapjūtė ne už kalną* (55).

108. *Šienas vežti, rugiai vežti reikia, o ašių nėra* (55).

109. *Pasakyk patsai, tu blaivus žmogus: ar nereikia gelbėti žmogus tokioje padėtyje* (55).

110. *Budraitis tik nusijuokė ir sutaisė kumelei rimbu* (55).

111. *Rupeika skundėsi toliau* (55).

112. – *Aš girtas, kūmuli* (55).

113. – *Naudos? Nušersiu kailį savo žmonai, tai bus man ir naudos. Kai imu aš pasakoti, žmogeli, tai įširstu, įnirštu kaip šuo pasiutęs* (55).

114. – *Aa! Atvažiuok, sakau, pas mane gausi ne vieną, bet dvi, o gal ir daugiau* (55).

115. *Na, žinai, atvažiavo šiandien anksti pas mane ašių, tokį kelių padarė. Aš juk ūkininkas, mano valia ūky, ne kieno kito. Vėl, kas jai tos ašys? Nei ji darė jų, nei jai galvoj jos. Tiesą aš kalbu, kūmuli, ar ne? A?* (55–56).

116. *Bet ką tu žmogus padarysi, kad jos galvoje nėra smegenų nei už skatiką* (56).

117. *Kur jai tiek ir žodžių imasi!* (56).

118. *Gėda, nežinau, kur akis dėti, iš namų pabėgau* (56).

119. *Na, sakyk tu man, kūmuli, ar ne verta, kad aš jai kailį išpertau?* (56).

120. *Bet ir tu geras, kad nuo žmonos liežuvio bėgi* (56).

121. – *Ne, kūmuli, nebebėgsiu daugiau. Išdarbuisiu kailį nūnai, šilkinė bus. Žinai pareisiu namo, pamatys, kad girtas esu ir labai girtas,– tuo pulsisi į dantis. Betgi jau tada duosiu! Duosiu – tai duosiu! Dantis išdaužysiu, puodus sugurinsiu...* (56).

122. – *Tegul. Bet nuo šios dienos bus jai amen!* (56).
123. – *Žiūrėk, kad nepranyktų tavo narsumas, kai išsipagiriosi* (56).
124. – *Nepranyks, kūmuli. Rytoj pradės loti – snukin, nesiliaus – ausin, dar maža – kiton. Tokią man gėdą padarė, juokui mane iškėlė, jog su Šilų žmogumi dabar nei nesusieik. Ir ne vien tik su Šilų. A, ji, velnio šluota!* (56).
125. *Ir Rupeika atsisėdo vežime, lyg pasirengęs išskopti* (56).
126. – *Neparvažiavova?– dairosi Rupeika* (56).
127. – *Kumelę pagirdysiu. Štai upelis* (56).
128. *Rupeika vėl išsitiesė ir nutilo* (56).
129. *Budraitis iškopo iš vežimo, atleido pakeltį, kad kumelei būtų patogiau gerti, kad pavalkai kaklo nespautų* (56–57).
130. *Kumelė, įbridus vidurin upelio, sustojo, atsigėrė, atsiduso paskui, pakėlė galvą* (57).
131. *Ir Budraitis sumojo rimbui* (57).
132. *Kumelė truktelėjo vežimą ir staiga išvežė kitan kraštan* (57).
133. *Budraitis iškopo vėl iš vežimo, pataisė pakeltį ir pavarė kumelę, o patsai ėjo pėsčias šalia vežimo, nes buvo kalnan ir smėlys* (57).
134. *Kada, išvažiavęs lygumon, vėl atsisėdo vežiman, Rupeika gulėjo sukniubęs šiauduose ir snaudė* (57).
135. *Budraitis važiavo dabar mišku, tyliai švilpė ir nekalbino Rupeikos, kuris net kriokti ėmė* (57).
136. *Budraitis važiuodamas minėjo senus laikus* (57).
137. *Atsiminė jisai dabar, kaip prieš penkiolika metų važiavo, dar jaunas vyras, šituo pačiu keliu per šitą mišką, su šiuo pačiu Rupeika, važiavo Randamonysna, piršliuosna į dabartinės jo žmonos tėvus* (57).
138. *Jauni tada dar buvo abu; kitaip, rodos, ir saulė švietė, ir giria šlamėjo* (57).
139. *Rodos, vakar visa tai buvo, o jau nuo tų laikų praslinko penkiolika metų ir jo plaukai jau pražilo* (57).
140. *Kas bus už kitų penkiolikos metų? Gal jau nebematys tuomet nei saulės, nei girios girdės, tik kaulai jo šus aukštame kapinyne...* (57).
141. *Dirbi žmogus, bėgi ir nepaeidamas, o kam? Nei nepamatai žmogus, nei nepasižiūri, kai gyvenimas praeina* (57).
142. – *E, kas bus, tesie. Kad žmogui skirta mirti, niekas negelbės* (57).

143. *Ir Budraitis sutaisė kumelei rimbu, lyg ji buvo kalta, kad žmogus mirti turi* (57).
144. *Atvažiuavęs sodžiun, Budraitis prikėlė Rupeiką ties jo kiemu* (57).
145. – *Kelkis, kūmai. Atvažiuovava. Štai ir tavo žmona laukia* (57).
146. *Rupeika praplėšė akis, atsisėdo vežime* (57).
147. *Budraitis sustabdė arklį, ir Rupeika išsiriti iš vežimo tiesiog nuolatos purvinan griovin šalia kelio* (57).
148. – *E, ir pataikei gi tu. Kur giliausia bala,– nusijuokė iš jo Budraitis* (58).
149. *Rupeika stovėjo pas vežimą ir dairėsi į visas šalis, lyg nepažino, ar namo jis parvažiavo, ar kur kitur* (58).
150. *Budraitis truktelėjo vadelėm* (58).
151. – *Palauk, kūmai,–ėjo Rupeika greta vežimo, prisilaikydamas drangos.– O kurgi mano pjautuvai, kuriuos daviau dantinti, ir miltai?* (58).
152. – *Fiu fiu! – sušvilpė Budraitis,– štai kada atsiminei! Gal pas Zelikienę liko, o gal pas kalvį* (58).
153. – *Tai aš, brole, palikau pjautuvus pas kalvį ir neatsiėmiau...* (58).
154. – *Nežinau. Vertas, kad tavo žmona išvanotų,– atsakė jam Budraitis ir pavarė arklį. Rupeika stovėjo vidukelėje ir krapštė pakaušį...* (58).
155. *Budraitis nieko nerado iš vyrų namie* (58).
156. *Vien tarnaitė samdininkė dairėsi aplink krosnį, vakarienę gamino, ir senė sodely sėdėjo, pas bites, kurios dar vidudieny išsispietė, ir nebuvo, kas suleistų spiečių, nors avilys seniai jau buvo parengtas* (58).
157. – *Tegul pabūna sietė, suleisiu rytoj, o šiandien jau vėlu. Matai, bitės gultų jau eina,– kalbėjo Budraitis žmonai, išklauses jos pasakojimų. Dėkui dievui, penktasis jau spiečius. Ir dar nevėlyvas. Ar didelis?* (58).
158. – *Didokas spiečiukas. Vos susėmėm. Tik žinai, ką aš tau pasakysiu, seneli: bitės kaip avelės: nei viena neįgėlė. Sulipo ant šakelės štai šitos obelies, pačios žemiausios, pakratėm šakelę, ir nubyrėjo visos sietan* (58).
159. *Bet aš čia kalbu su tavim, o ten kumelšė pavalkuose* (58).
160. *Ir senis išėjo iš sodelio* (58).
161. *Vos surojo Budraitis iškinkyti arklį, pagirdyti ir sunešti svirnan padargus, kai kieman įbėgo Marytė, Rupeikos duktė, dvylikos metų mergaitė* (59).
162. – *Vai, dėdule, dėdule!– rėkia ji verkdamas ir bėga tiesiog į Budraitį* (59).

163. – *Ko tu čia rėki? Ar tave vilkas pjauna?*– klausia jisai mergaitės ir šaiposi sau ūsuosna – *susiprotėjo, kad Rupeika moko savo žmoną, kaip reikia vyro klausyti* (59).

164. – *Ogi tėvulis motulę muša! Vis už plaukų tampo. Vai, dėdule, dėdule!* (59).

165. – *Neužmuš, neužmuš, apginsim,*– ramina jis mergaitę. *Nesiskubindamas užrakino svirną ir perkopo per spragelę, kuri jungė jo kiemą su Rupeikos. Nemėgo jisai Rupeikienės dėl jos ilgo liežuvio. Nebuvo sodžiuje žmogaus, kurio ji būtų neapkalbėjusi ar su kuriuo būtų nesusibarusi. Tokiai žmonai seniai reikėjo kailis nuperti, ir gerai padarys Rupeika, jei kiek ją pavanos. Tik, žinodamas jo kumščių svorį, bijojo, kad girtas būdamas nepasidarytų sau bėdos. Stukters gerai kumščiu, moteriškė ir kojas išties* (59).

166. *Vos tik jis įėjo Rupeikos kieman, kai iš priemenės durų lyg iš mėtųklės paleistas akmuo išspruko Rupeikienė* (59).

167. *Ji buvo be skarelės; plaukai sutaršyti, marškiniai ištraukti, viena rankovė visai atplėšta* (59).

168. *Paskui ją išbėgo verkdamu dar du vaiku* (59).

169. – *Kas tai? Puotą keliate, ar kas, kad vaikai dainuoja ir pati paraudus, lyg šokai?* (59).

170. – *Vaigi, tasai pasaulio išgama parėjo namo akis užsipylęs, kad jis būtų sau kojeles palaužęs, rankeles pasisukęs, dervos atsilakęs!.. Vaikus išporino, puodus pagurino, manęs vos neužmušė. Vai, dievuliau, rankelės nepakeliu! Kaip aš rytoj eisiu rugių pjautų* (59).

171. – *Aš tave, gyvate! Laimė tavo, kad ištrūkai. Tu man suimsi dantis!*– rėkia pirkioj Rupeika.– *Tu dar bartis sumanei? Aš tau sunersiu nasrus, tu man žinosi!..* (59).

172. – *Kaipgi, dievuliau, tylėsi. Parėjo namo, akis užliejęs. Nei jis pjautuvų parnešė, nei druskos, nei miltų. Ką gi dabar aš rytoj darysiu? Visi eis rugių pjautų, o aš pjautuvo neturiu, ir dar, sako, tylėk jam! Aš jį lazda kaip šunį nuvianosiu!* (59–60).

173. *Ir Rupeikienė ėmė traukti iš tvoros straigą* (60).

174. *Duryse atsistojo Rupeika su skujinakočiu* (60).

175. *Norėjo peržengti slenkstį, bet kojos jo neklausė, ir jis vos nenuvirto* (60).

176. – *Eikite visi iš mano namų!* (60).

177. – *Aš tau, žmogžudy, pasaulio išgama, smagenis pramušiu, galvą pravirinsiu!*– puola jį Rupeikienė ir lenda vėl į vyrą (60).

178. *Palauk, dar aš tave sugriebsiu savo rankosna,*– grasydamas ritasi per slenkstį Rupeika (60).

179. *Budraitis sulaikė pirmiausia Rupeikienę* (60).

180. – *Na, žmona, kur tavo protas? Matai, žmogus girtas kaip pėdas, o tu į jį lendi. Nori, kad dar primuštų? Nelįsk dabar jam akysna. Eik pas mus, ten pernaktvosi. Ryt išsipagirios vyras – tada kalbėsita* (60).

181. – *Kad jį dievulis taip kliudytų, kaip jį kas kliudė, šitą girtuoklį, kad jam velnias sprandą nusuktų!– keikė ji vyrą, eidama į spragelę.– Einam, vaikeliai, nuo tėvo girtuoklio!– šaukė ji vaikų* (60).

182. – *Eikite iš mano namų! Ir iš kiemo eikite, kad jūsų čia nei koja nebevaikščiotų* (60).

183. *Į tą riksmą, kurį sukėlė Rupeikos šeima, subėgo, kur buvę, kur nebuvę, viso kaimo vaikai. Dabar jie sukibo ant vartų ir žiūri, kas bus toliau* (60).

184. – *Na, kūmai, užteks. Eik pirkion, išsimiegok. Pamokei žmoną, ir užteks* (60).

185. – *Ne, aš dar jai, gyvatei, mažai daviau. Išspruko iš mano nagų... Leisk, kūmuli! Aš ją surasiu, nepasislėps ji nuo manęs* (60).

186. – *Ar tai jūs čia karstysitės ant vartų, varliai! - puolė jisai vaikus* (61).

187. *Tie strimgalvėmis kaip žvirbliai nukrito nuo vartų, sustojo kitoje gatvės pusėje ir žiūri, ar dėdė vys juos toliau* (61).

188. *Pagaliau Budraitis įkalbėjo ir nuvedė Rupeiką pirkion* (61).

189. *Ten atsisėdo Rupeika skobnių gale ir ėmė verkdamas skystis žmona, vaikais* (61).

190. – *Žinai kūmuli, ji mane, matyti, nunuodijo!* (61).

191. – *Kur jau ji tave nunuodys? Ką tu dabar kalbi?* (61).

192. – *Kad pikta man, kūmuli. O ji ragana tokia, jog iš jos visko galima laukti... Pikta, kūmuli* (61).

193. *Ir Rupeika apkniubo gale skobnių* (61).

194. – *Pasigėrei, ir pikta todėl. Gulkis lovon ir užmik, tada viskas praeis* (61).

195. *Rupeika šlaistydamas nuėjo į lovą ir atsigulė* (61).

196. – *Štai kūmuli, butitis. Vienas kaip pirštas! Apsirgau, ir vandens nėra kas paduotų. Nudvėsiu čia vienui vienas, ir nebus kas žvakę rankon įdėti... Ir vis per tą mano raganą...– aimanavo Rupeika* (61).

197. – *Nemirsi, nesibaidyk. Tai degtinė tave taip valo, gerti neįpratęs. Išsimiegosi ir sveikas būsi, - ramina jį Budraitis* (61).

198. – *Kur žmogus būsi įpratęs, kad skatikėlio niekados rankoj neturi. Kokis atsiranda namie, tuoj jį sugriebia toji giltinė. O iš jos nagų gal išlupsis?.. Betgi jos čia kojos daugiau nebebus, kūmuli. Teeina sau, iš kur atėjusi... Vienas dabar gyvensiu, kaip patinka* (61).

199. *Budraitis tuoj išėjo iš pirkios, ir Rupeika užmigo (61).*
200. *Anksti anksti nubudo Rupeika, dar saulei netekėjus (61).*
201. *Kas vakar buvo, jis nieko neatsiminė; tik juto, kad jam nežmoniškai skauda galvą ir kankina jį be galo troškimas (61).*
202. – *Gerti!– paprašė jisai, neatmerkdamas akių, bet niekas neatsiliepė (61).*
203. *Palaukęs truputį ir daugiau atsipotrinęs iš miego, jis pravėrė akis ir norėjo pakelti galvą, bet negalėjo, taip jį skaudėjo ir tokia ji buvo sunki, lyg geležinis, pilnas vandens puodas (61–62).*
204. *Dideliu vargu pasivertė jisai ant šono ir apsidairė:– mato – pilnos grindys šukių ir šukelių sudaužytų puodų ir dubenių (62).*
205. *Jis patsai guli vienui vienas, apsilvilkęs, apsiavęs, su įpurvintomis iki aulų pušnimis (62).*
206. *Ant lovelės ir užulovėję, kur visuomet vaikai gulėdavo, nieko nėra (62).*
207. *Tik už skobnių, ant gryno suolo, vien po galva pasidėjus kažkokius rūbekšius, gulėjo jo žmona (62).*
208. *Rupeika iš pradžios negalėjo suprasti, kas gi tokio atsitiko, ar sirgo jisai labai, ar kas pasidarė? (62).*
209. *Paskui ėmė neaiškiai, kaip per sapną, vaidintis vakarykščia diena (62).*
210. *Atsiminė, kaip jis, pragėręs visus pinigus, nenupirko nei druskos, nei miltų šventei, kaip girtas parvažiavo su Budraičiu namo, neatsiėmęs iš kalvio pjautuvų, kaip namie primušė žmoną ir išvaikė vaikus iš pirkios (62).*
211. *Atsiminė viską Rupeika ir – nusigando. Kas dabar bus? Ką jam pasakys žmona? Kaip namiškiams ir kitiems akysna pažiūrės? O ypač žmonai! Vai, griesh ji dabar, tai griesh!.. Paleis liežuvį per visą sodžių. Ir verta gi jam... (62).*
212. *Nagi su pjautuvais kas daryti? Visi juk eis nūnai į rugius, o jo pjautuvai pas kalvį Ar padantino jisai tik vakar? Tiek turėjo kalvis darbo! Kas stovėjo ant sprando ir niukino, tam išdantino, o jisai net neužėjo kalvėn (62).*
213. *Nieko kito čia žmogus nesugalvosi, nesumanysi. Reikia, kol dar žmonės nesusikėlė ir žmona dar miega, subėgioti Merkinėn ir parnešti pjautuvai (62).*
214. *Taip, bet ar kalvis panorės dėl jo pjautuvų anksti keltis ir darbo imtis, jei jų vakar neišdantino? O vėl, kuo jisai užmokės, kad vakar visus pinigus pragėrė!.. (62).*
215. *Tai mušti jį! Tai mušti! Ir verkti neduoti! Tai bus keiksmo, tai sius žmona!.. (62).*
216. *Ką žmona? Ar jisai gi nevertas, kad jį keiktų! Kad taip kitas būtų padaręs, jis pirmas iškoneveiktų tokį!.. (62).*

217. *O kurgi vaikai? Kam jis vaikus išgasdė? Kaip jiems dabar akysna pažiūrės! (62).*

218. – *Ak, tu dieve mano!– sudejavo Rupeika, taip jam neramu ir gaila pasidarė. Širdį taip jam suspaudė, susopo, lyg kas karštu vandeniu apipylė ir lyg traukučiai jį suraivė, net lova subraškėjo (62–63).*

219. *Žmona nubudo, pakėlė galvą ir apsidairė. Rupeika nusigando, kad ji nesuprastų jį esant nubudus. Jis baisiai nenorėjo, kad ji dabar imtų bartis. Tegu sau paskui, vėliau, bet tik ne dabar (63).*

220. – *Apie tai, kad „užimtų“ žmonai nasrus, kaip jis vakar sau žadėjo, dabar nei galvoti nenorėjo, nes jautėsi esąs kaltas. Visas jo vakarykščias noras jam atrodė dabar tokis vaikiškas ir kvailas, jog net būtų nusispjovęs, jei žmonos nebūtų bijojęs (63).*

221. *Kai tik ši pakėlė galvą, jis užmerkė akis ir apsimetė, kad miegąs (63).*

222. *Rupeikienė apsvirtė ant kito šono, nusigręžo į sieną ir vėl užmigo (63).*

223. *Kadangi jį be galo kankino troškimas, Rupeika, palaukęs truputį, kol jam pasirodė, kad žmona jau miega, atsisėdo lovoj ir nuleido kojas žemėn (63).*

224. *Atsistojo ir netvirtom dar kojom nuėjo pasisemti sau vandens. Paėmęs kaušelį, ilgai negalėjo įkišti jį kibiran: pasaitas kliudė, ir rankos vis drebėjo (63).*

225. *Žmona vėl pakėlė galvą (63).*

226. – *A? Lakti užsimanei. Maža tau dar, kad vakar prisilakei mūsų ašarų! (63).*

227. – *Tylėk, tylėk!– nedrąsiai pabarė ją Rupeika.– Kad guli, tai gulėk. Nesiusk nuo ryto kaip Ribinsko kalė (63).*

228. – *Tai aš tau kalė! Tai aš tau siuntu!.. Ak tu, žmonių išgama, ak tu, girtuokli!.. Akis tau išdraskysiu nūnai, plaukus išrausiu! Juokui mane iškėlei ir dar kale vadini! Žiūrėk tu jo tik!.. (63).*

229. *Ir ji atsisėdo ant suolo (63).*

230. *Rupeika, nelaukdamas, kas bus toliau, sugriebė greičiau kepurę, užmovė giliai, net ant ausų, ir išsinešdino kieman (63).*

231. *Per siodžiųėjo skerdžius ir trimitavo (63).*

232. *Rupeika nuėjo skiedrynan ir atsisėdo ant kulbelės... (63).*

233. *Saulė buvo gan aukštai. Rupeika sėdėjo ant kluono slenksčio, susiraukęs, paniuręs ir tynė dalgę (64).*

234. *Iš daržų grįžo namo Budraitis, užsikoręs du maišu ant rankos. Jis sustojo ties kluono vartais, pakorė maišus ant tvoros, o patsai atsisėdo ant slenksčio greta su Rupeika. Rupeika nei*

nedirstelėjo jo pusėn, neprakalbėjo nei žodžio ir dar su didesne atyda plakė dalgę. Budraitis išsitraukė iš užjuostės krepšį, prisikimšo pypkę ir įskylė ugnies (64).

235. – Na, kaip tavo žmona? Ilgam numalšinei?– paklausė jisai, leisdamas aukštyn dūmus (64).

236. – E, neklausk geriau!– sumojo ranka ir rūščiai nusispjovė Rupeika. Pakėlęs dalgę iki akių, ėmė mėginti pirštu ašmenis (64).

237. – Einam, padėsi man bičių suleisti avilin. Būsi mano bičiulis. Kai iškopsiu, medaus gausi. Tik žiūrėk, kad nūnai daugiau nebesibartai, nepykta, nes kitaip bitės nesivaisins (64).

238. – Prašyk sau kito, ne manęs. Geriau bus,– murmtelėjo jisai ir, paėmęs dalgiakotį, pritaisė tuojau ištintą dalgę (64).

239. Budraitis žiūrėjo į jį, leido dūmus aukštyn ir tylėjo (64).

240. – Tėvuli, tėvuli, ko neini valgyti? Motulė pyksta, kad viralas užšalo!– šaukė Rupeikos duktė, užsikorus ant kluonienos vartų (64).

241. – Kur tasai išgama? Ko jis neina, ko nesako, pas ką jisai pjautuvus paliko. Ar jis laukia, kol aš jam plaukus nurausiu!..– šūkaloja ant viso kiemo Rupeikienė (64).

242. Rupeika pritaisė dalgę, užsimetė ant pečių ir, užkišęs už juostos aslą, neprabylojęs į nieką nei vieno žodžio, nuėjo į laukus (64).

243. – Na ir vyras! Tai tau ir numalšino!– nusijuokė Budraitis ir nusispjovė. Pasikėlęs paėmė maišus ir nuėjo į savo kiemą (64).

244. – Reikia ko kito pasišaukti bičiuliuosna (64).

245. Taip ir nėjo Rupeika visą dieną pirkion valgyti. Vėlų vakarą parėjęs namo, atsiriekę duonos, suvalgė su vandenimi, sėdėdamas pasvirnėje, ir nuėjo gultų kluonan. Ant rytojaus, saulei dar netekėjus, pasikinkė arklių ir nuvažiavo pievosna, kurios buvo už penkių verstų nuo sodžiaus... (64–65).

246. Ištisą savaitę baidėsi pirkion įžengti (65).

247. Nuo to meto Rupeika nebesvajojo daugiau „mokyti žmoną ir nasrų jai užimti“ (65).